

Thuis in de wijk, de woning boven alles

Een onderzoek naar woningtevredenheid, voorzieningtevredenheid en de invloed daarvan op de verhuisgeneigdheid in Carnisse en Tarwewijk

Floriaan Bilderbeek, Isaac de Ceuster, Job Verest & Sander Velmers

Universiteit Utrecht

Thuis in de wijk, de woning boven alles

Een onderzoek naar woningtevredenheid, voorzieningtevredenheid en de invloed daarvan op de verhuisgeneigdheid in Carnisse en Tarwewijk

Floriaan Bilderbeek, Isaac de Ceuster, Job Verest & Sander Velmers

April 2014

In het kader van de cursus Wetenschappelijk Leeronderzoek van de Bacheloropleiding Sociale Geografie en Planologie aan de Universiteit Utrecht.

Begeleiders: Maria Bergmans & Nelleke de Jong

Mede in opdracht van en in samenwerking met: Veldacademie, Rotterdam

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek: Thuis in de wijk, de woning boven alles. Een onderzoek naar woningtevredenheid, voorzieningstevredenheid en de invloed daarvan op de verhuisgeneigdheid in Carnisse en Tarwewijk. In dit onderzoek worden de bevindingen beschreven van het uitgevoerde veldwerk en de literatuurstudie. Centraal staat z gezegd de verhuisgeneigdheid van bewoners in Carnisse en Tarwewijk, en de invloed die hierop wordt uitgeoefend door de tevredenheid met de woning en met de voorzieningen.

Sociale Networks in Rotterdam – Zuid, onder deze titel begon het allemaal een week of acht geleden, tezamen met nog acht medestudenten. ‘We gaan onderzoek verrichten in Rotterdam – Zuid, veel mensen hebben een bepaald beeld van de wijken aldaar maar hoe is de situatie echt?’. Het onderzoeksonderwerp werd verder afgebakend en wij besloten ons te richten op de woning zelf en op de voorzieningen in de wijk. Na losse gesprekken met bewoners, ondernemers, literatuurstudie, interviews en observatie kregen we een aardig beeld van deze interessante twee wijken. Carnisse en Tarwewijk, lokale problematiek en een veranderende omgeving creëren hier een bijzondere dynamiek in de wijk met problemen maar ook met kansen. Voor ons was het een bijzonder gebied om te onderzoeken en wij hebben veel mogen leren van dit onderzoek.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Veldacademie te Rotterdam en de Universiteit Utrecht, faculteit Geowetenschappen, departement Sociale Geografie en Planologie, in het kader van het vak Wetenschappelijk Leeronderzoek. Onze dank gaat uit naar beide partijen en naar de volgende personen in het bijzonder:

De Veldacademie – voor het verschaffen van deze opdracht en voor de nodige informatie, waarbij in het bijzonder dank voor:

Otto Trienekens – als oprichter van de Veldacademie en voor het verzorgen van het introductiecollege over de wijken.

Jurrian Arnold – als gebiedsexpert, voor het verschaffen van nieuwe inzichten en de interessante gesprekken alsmede voor de gegeven colleges

Pieter Graaff – als gebiedsexpert, voor het geven van het introductiecollege.

Maria Bergmans – onze begeleider vanuit de Universiteit Utrecht, voor haar enthousiasmerende, kritische en zorgvuldige begeleiding bij de totstandkoming van dit onderzoek.

Nelleke de Jong – onze begeleider vanuit de Universiteit Utrecht, voor haar scherpe analyses, feedback en vrolijkheid.

Hun begeleiding heeft zeker bijgedragen aan de kwaliteit van het onderzoek.

Marcel Groen – geïnterviewde banketbakker en chocolatier aan de Katendrechtse Lagendijk. Wij zijn zeer dankbaar voor zijn openhartigheid, eerlijkheid en het feit dat hij tijd kon vrijmaken voor een interview.

Kitty Overeem – geïnterviewd bestuurslid OvdB Tarwewijk. Wij zijn haar dankbaar voor het delen van haar blik op de wijk, haar openheid en voor haar tijd.

Wij wensen u veel leesplezier,

Floriaan Bilderbeek, Isaac de Ceuster, Job Verest & Sander Velmers

April 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding	8
Aanleiding	8
Doelstelling.....	8
Het onderzoeksgebied	8
Centrale vraagstelling	10
Deelvragen	11
Leeswijzer	12
1 Theoretisch kader	13
1.1 Verhuisgeneigdheid	13
1.2 Woontevredenheid.....	14
1.3 Invloed van de woning.....	16
1.4 Invloed van voorzieningen.....	17
2 Operationalisering	19
Operationalisering hypothesen	19
2.2 Plan steekproeftrekking.....	22
2.3 Verantwoording gebruikte methoden	23
2.4 Keuze geïnterviewden.....	24
3 Kenmerken steekproef	26
3.1 Leeftijd	26
3.2 Huishoudentype.....	27
3.3 Inkomen & Educatie	28
3.4 Huur/koop verdeling.....	29
4 Statistische analyse van de onderzoekshypothesen	31
4.1 Woningtevredenheid	31
4.2 Voorzieningentevredenheid	34
4.3 Verhuisgeneigdheid	36
4.4 Conclusie	39

5 Aanvullende interviews	41
5.1 Korte persoonsomschrijving.....	41
5.2 Over de wijken.....	41
5.3 Over wonen & woningen.....	42
5.4 Over ondernemen & buurtvoorzieningen	43
5.5 Conclusie.....	44
 Conclusie	 45
Aanbevelingen.....	46
Reflectie.....	47
 Literatuurlijst.....	 48
 Bijlage A: Belangrijkste SPSS uitvoerbestanden.....	 51
Bijlage B: Topiclijsten	55
Bijlage C: Transcript interview mevr. Overeem	56
Bijlage D: Transcript interview dhr. Groen	61
Bijlage E: voorbeeld codering interview	67
Bijlage F: Enquête	68

Inleiding

Aanleiding

In opdracht van de Veldacademie, te Rotterdam en de Universiteit Utrecht is een onderzoek uitgevoerd naar de invloed van woontevredenheid op de verhuisgeneigdheid in de Rotterdamse wijken Carnisse en Tarwewijk. Dit alles staat in het teken van het vak Wetenschappelijke Leeronderzoek, wat deel uitmaakt van het bachelor programma Sociale Geografie & Planologie aan de Universiteit Utrecht.

Doelstelling

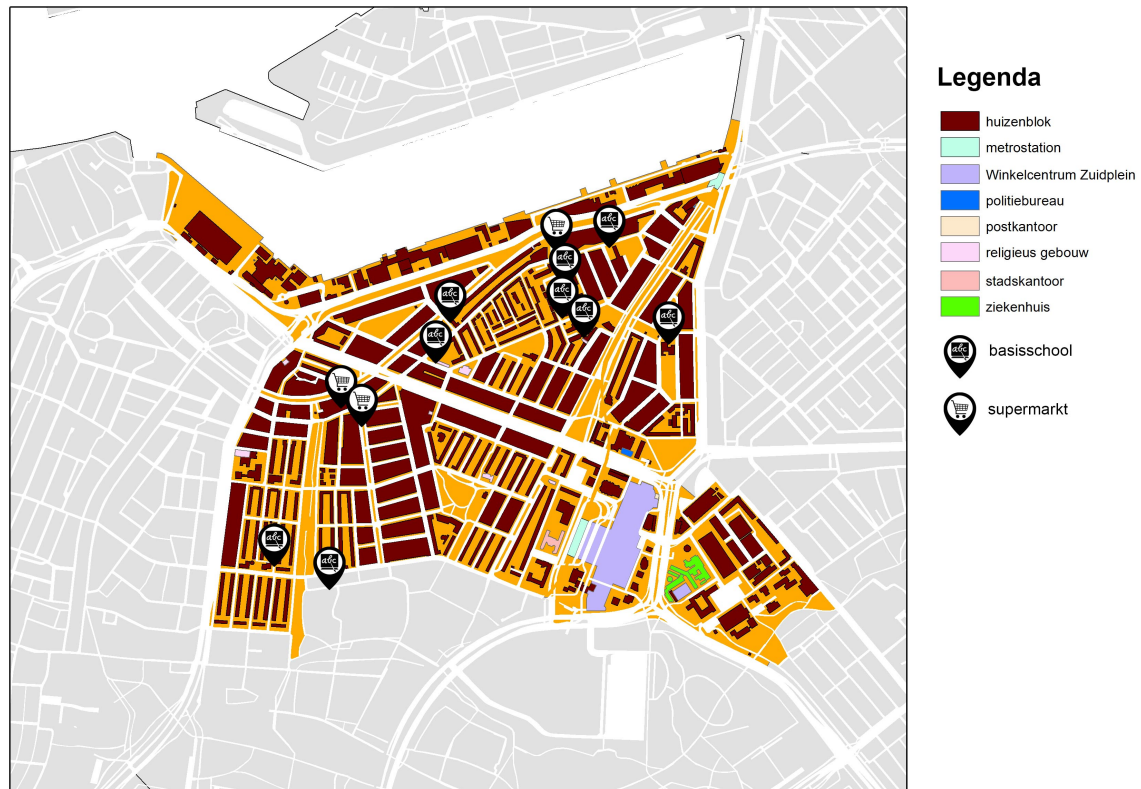
Dit onderzoek richt zich specifiek op de twee Rotterdamse wijken Carnisse en Tarwewijk om inzicht te krijgen in deze plekken. Specifieker gesteld: om inzicht te krijgen in de gebouwde omgeving, de problematiek en kansen van de wijken. Tevens zal het onderzoek dienen ter ondersteuning voor studenten van de Veldacademie die met de resultaten aan de slag kunnen. De relevantie is dus tweeledig, wetenschappelijk enerzijds en maatschappelijk anderzijds. Het kennisprobleem, zoals omschreven door Boeije et al. (2009, p.47), bestaat uit gebrek aan inzicht in de achterliggende redenen voor het hoge aantal verhuizingen in de wijk. Door wetenschappelijke relevante artikelen te bekijken en door zelf onderzoek uit te voeren is getracht de situatie in de wijken zichtbaar te maken. Het theoretisch kader wat is opgesteld dient als een vertrekpunt van waaruit de situatie is geanalyseerd. Een volgende wetenschappelijke toepassing van dit onderzoek is in andere concrete - en praktische plannen voor studenten Bouwkunde van de TU Delft via de Veldacademie te Rotterdam. Dit rapport geeft een inkijk in de wereld van de bewoners via een voornamelijk kwantitatieve benadering middels enquêtes, aangevuld door een kwalitatieve benadering in de vorm van interviews. Naast het wetenschappelijk karakter is er ook een maatschappelijke kant. De onderzoekers hebben beoogd data aan te dragen die gebruikt kan worden bij het opsporen van problemen en bij het zoeken naar oplossingen voor de omschreven problematiek in de twee wijken. De maatschappelijke relevantie is er niet alleen voor andere onderzoekers (oa. van de Veldacademie), maar het onderzoek kan ook waardevolle inzichten dan wel aanknopingspunten verschaffen aan andere betrokkenen (direct of indirect) zoals beleidsmakers of inwoners (Boeije et al., 2009, p.47).

Het onderzoeksgebied

Rotterdam – Zuid, deelgemeente Charlois. Dat is waar Carnisse en Tarwewijk zich bevinden. Carnisse is een wijk met 10.836 inwoners (en 6.046 huishoudens) op 1 januari 2013 (Buurtmonitor, 2014). De wijk is centraal gelegen in deelgemeente Charlois. Qua bebouwing valt op dat er met name veel portiekwoningen zijn uit de jaren van de wederopbouw en de periode daarvoor. Openbaar vervoer in de wijk is te vinden in de vorm van buslijnen, en aan de oostzijde van de wijk bevindt zich het metrostation Zuidplein met bijbehorend winkelcentrum. Aan de westkant is de Maastunnel gesitueerd en in het zuiden word de wijk begrenst door het Zuiderpark. In Tarwewijk wonen net iets meer mensen dan in Carnisse, namelijk 12.171 (6.060 huishoudens) (Buurtmonitor, 2014). De gemiddelde huishoudensgrootte is in Tarwewijk dus iets groter dan in Carnisse (2,01 tegenover 1,79). Ook in Tarwewijk zijn veel portiekwoningen terug te vinden, meestal bestaande uit drie of vier woonlagen met een gedeeld trappenhuis. De Maashaven vormt de grens van de wijk aan de

noordzijde, hier zijn enkele grote opslagplaatsen te zien bij de Brielselaan in de buurt. Aan de oostzijde grenst de wijk aan Feyenoord, gescheiden door de Dordtselaan. De Pleinweg is ook een grens van de wijk, deze straat loopt van de Maastunnel naar het Zuidplein. Beide wijken kunnen getypeerd worden als wijken met een multiculturele samenstelling, een laag gemiddeld besteedbaar inkomen en een bovengemiddelde werkloosheid (Engbersen et al 2005, p.13).

Figuur 1.1 Carnisse & Tarwewijk

(ArcGis, TOP10NL / eigen bewerking)

De lokale problematiek

Deelgemeente Charlois komt met enige regelmaat negatief in het nieuws zoals met een schietpartij met dodelijke afloop in de Fazantstraat in 2013 (Dichtbij.nl, 2013). De Millinxbuurt was enkele decennia geleden een voorbeeld van een nette middenklassebuurt 'op Zuid'. Aan het eind van de zeventiger jaren begon dit te veranderen, het rijkere deel van de bevolking stroomde weg naar omliggende gemeenten. Dit proces werd nog eens versneld door de aanleg van de metro die recht door de wijk liep (Desmet et al, 2003). Het aantal verhuizingen liep op, en de buurt verslechterde door onder andere toename in het leegstandspercentage. Door deze ontwikkelingen kwam de buurt terecht in een vicieuze cirkel waarbij de teloorgang onafwendbaar bleek. Enkele jaren later werd een renovatieplan afgeblazen omdat de eigenaren vonden dat er een te groot risico aan verbonden was. Hierdoor kwam er in feite ruimte voor huisjesmelkers wat zorgde voor een toename in de wijk van junks, drugshandelaren en kleine criminelen (Engbersen et al, 2005, p.65). Echter is het niet alleen kommer en kwel, de bewoners komen eind jaren '90 in opstand tegen de verpaupering van de wijk en samen met de gemeente en de politie wordt besloten over te gaan tot actie. Drugspanden

worden gesloten en verscheidene drugsdealers werden opgepakt, ook werd er preventief gefouilleerd in de wijk.

In Tarwewijk zijn veel mensen van een etnische minderheid woonachtig. De wijk beschikt kennelijk over pull-factoren (factoren die iemand bewegen om naar een bepaald gebied te migreren) voor mensen uit het Caribische gebied. In Tarwewijk wonen relatief gezien rond 2005 drie keer zoveel Antillianen als in heel Rotterdam. Hierdoor komt er ook ketenmigratie, immers Antillianen verhuizen naar de wijk omdat er al veel Antillianen wonen, een versterkend effect dus.

De grootste problemen in Carnisse en Tarwewijk liggen volgens eigen onderzoek en waarneming alsmede volgens Engbersen et al. (2005, p. 68) op terreinen als veiligheid, leefbaarheid en volkshuisvesting. Veiligheid komt naar voren in zaken als de Veiligheidsindex van Rotterdam, waar beide wijken niet bepaald hoog scoren. Al is er in ieder geval voor Tarwewijk wel een lichte daling te zien van aantal delicten per 1.000 inwoners (7%) ten opzichte van een lichte stijging over heel Rotterdam. De gemeente Rotterdam heeft hotspot-gebieden aangewezen, dit zijn straten of buurten die zich bevinden of in terecht dreigen te komen in een neerwaartse spiraal met criminaliteit, verloedering en vervuiling. Van de 9 hotspots lagen er 3 in Tarwewijk. Dit wil zeggen dat veiligheid nog steeds een belangrijk issue is in de wijk. Bewoners van de wijken zijn relatief vaak ontevreden, ergernissen bestaan uit rondzwervend vuil, drugsoverlast en overlast van groepen jongeren (Gemeente Rotterdam, 2004). De lage huurprijzen in Carnisse en Tarwewijk trekken bepaalde met name huishoudens aan met een laag inkomen. Door een oververtegenwoordiging van dit segment is de omgeving onder andere bevolkt door het lagere segment van de huurmarkt waarin zich veel werklozen, illegale vreemdelingen etc. bevinden. In woningen waar vroeger gezinnen woonden worden nu losse kamers verhuurd (Botman & Van Kempen, 2002).

De afgelopen jaren is gebleken dat veel mensen uit beide buurten zijn vertrokken. In 2012 zijn van de oorspronkelijk 10878 bewoners in Carnisse, in totaal 2481 bewoners vertrokken. 1301 binnen Rotterdam, en 1180 naar buiten Rotterdam (Buurtmonitor, 2014). In datzelfde jaar ligt het aantal verhuizingen in Tarwewijk nog hoger. 3121 van de 12223 bewoners in Tarwewijk zijn in 2012 verhuisd (Tabel 1.1).

Tabel 1.1 Verhuizingen in Carnisse en Tarwewijk in 2012

	Binnen Rotterdam <i>Aantal</i>	%	Buiten Rotterdam <i>Aantal</i>	%	Totaal <i>Aantal</i>	%
Carnisse	1301	52,4	1180	47,6	2481	100
Tarwewijk	1730	55,4	1391	44,6	3121	100

(Buurtmonitor, 2014)

Centrale vraagstelling

In dit paper wordt onderzocht waar die hoge percentages van verhuizingen vandaan komen. De verhuisgeneigdheid wordt hiertoe onderzocht, omdat uit onderzoek is gebleken dat de intentie tot verhuizen ook grote invloed heeft op de handeling tot verhuizen (Lu, 1998). Daarnaast blijkt dat de verhuisgeneigdheid wordt veroorzaakt doordat er ontevredenheid heerst over het huidige wonen en de individu een andere, optimale woonsetting voor ogen heeft (Lu, 1998). Er liggen verscheidene causale relaties ten grondslag aan deze ontevredenheid over het huidige wonen. Dit onderzoek richt zich op de woningtevredenheid en de voorzieningen in de buurt, beiden gerelateerd aan de verhuisgeneigdheid. Uit onderzoek is gebleken dat de kwaliteit van het voorzieningenniveau even

belangrijk is als goede huisvesting op het moment dat mensen bepalen waar men gaat wonen (Brown, 2004). In dit paper zal worden onderzocht of deze twee variabelen ook invloed hebben op de woontevredenheid, en uiteindelijk de verhuisgeneigdheid. Het sociale aspect wordt nader onderzocht in een onderzoek gekoppeld aan deze. Dat het sociale aspect ook meespeelt bij de verhuisgeneigdheid en deel uitmaakt van de problematiek in de wijk blijkt ook uit gesprekken met respondenten. Zo stelt dhr. Groen (eigenaar Banketbakkerij Groen & oud-voorzitter Winkeliersvereniging Charlois): “Er is geen sociale binding meer, geen sociale cohesie. Het is los zand.” Dit onderzoek zal echter worden uitgevoerd naar aanleiding van de volgende hoofdvraag:

In hoeverre wordt in de Rotterdamse wijken Carnisse en Tarwewijk de verhuisgeneigdheid van de inwoners beïnvloed door woningtevredenheid en tevredenheid met aanwezige voorzieningen in de buurt?

De locatie is in deze hoofdvraag afgebakend tot de wijken Carnisse en Tarwewijk. De ruimtelijke afbakening is te zien in figuur 1.1. Met de verhuisgeneigdheid wordt de wil of de neiging tot verhuizen bedoeld. De twee theoretische variabelen die in dit onderzoek worden gelinkt aan verhuisgeneigdheid, zijn de woningtevredenheid en de tevredenheid met de aanwezige voorzieningen in de buurt. De woningtevredenheid zal worden onderzocht door aan de bewoners te vragen hoe de perceptie over hun eigen woning is. Met behulp van vragen over de perceptie van de aanwezige voorzieningen in de buurt, zal de tevredenheid over de voorzieningen bestudeerd worden. Aangezien voorzieningen een construct begrip is, wordt in dit onderzoek de school en de supermarkt in de buurt gebruikt om de tevredenheid over de voorzieningen in de buurt te testen. Verderop in dit paper zal de verantwoording om voor deze voorzieningen te kiezen te lezen zijn. Andere eventuele oorzaken op de woontevredenheid laten wij buiten beschouwing in dit onderzoek, om het onderzoek uitvoerbaar te laten zijn binnen de tijdspanne.

Deelvragen

De volgende onderzoeksvragen zullen beantwoord worden in dit paper:

- Wat zijn de demografische kenmerken van de inwoners van de wijken Carnisse en Tarwewijk?
- In hoeverre zijn de inwoners van de wijken tevreden met de aanwezige voorzieningen, onderscheid makend naar commerciële (supermarkt) en niet-commerciële voorzieningen (school)?
- In hoeverre verschilt de verhuisgeneigdheid en woontevredenheid gekeken naar persoonskenmerken?

Deze drie deelvragen zullen in dit onderzoek beantwoord worden en zijn nodig om uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Het onderzoek zal voornamelijk bestaan uit kwantitatieve onderzoeksmethoden in de vorm van een enquête. Deze vragenlijst zal worden afgenomen aan een steekproef van de bewoners van Carnisse en Tarwewijk. Met behulp van de data van de enquête kunnen statische toetsen worden uitgevoerd om zo antwoorden te kunnen geven op de deelvragen. Daarnaast zullen ook twee half gestructureerde interviews worden afgenomen met experts, om de data van de enquête op een goede manier te kunnen interpreteren. Deze triangulatie zorgt ervoor

dat de verkregen resultaten met de enquête ook verklaard zou kunnen worden met behulp van de interviews. Naar aanleiding van dit onderzoek kunnen oplossingen worden gevonden om de verhuisgeneigdheid binnen de beide buurten tegen te gaan, met behulp van aanpassingen aan de woning en/of aan de voorzieningen. Vanwege de oplossingsgerichtheid is dit vooral een praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek. Het onderzoek is maatschappelijk relevant aangezien er geen andere onderzoeken beschikbaar zijn over deze twee wijken die gaan over de verhuisgeneigdheid.

Leeswijzer

Na deze inleiding volgt het theoretisch kader waar alle theoretische begrippen bestudeerd zullen worden gevolgd door het conceptuele model. Vervolgens zullen de theoretische begrippen in hoofdstuk 2 geoperationaliseerd worden. In het derde hoofdstuk volgen de resultaten van de interviews met de experts, waarna hoofdstuk 4 ingaat op de representativiteitsanalyse van de steekproef van de respondenten. Daarna volgen de statistische analyses van de hypothesen in hoofdstuk 5. Kortom wat is er nu aan de hand in het onderzoeksgebied, wat leren van de gestelde vragen? Ten slotte, word er antwoord gegeven op de onderzoeksvragen in het afsluitende hoofdstuk 6 en word er een conclusie opgesteld.

1 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zal de belangrijkste literatuur aangaande verhuisceneidheid besproken worden. Hierbij zal er met name gekeken worden naar koppelingen in de literatuur tussen verhuisceneidheid en woontevredenheid, met als bijbehorende thema's woningtevredenheid en tevredenheid met voorzieningen. In diezelfde volgorde zal dit hoofdstuk opgebouwd zijn, oftewel eerst een deel over verhuisceneidheid, vervolgens een deel over de woontevredenheid, waarna er verder toegespitst zal worden op woningtevredenheid en tevredenheid met voorzieningen.

1.1 Verhuisceneidheid

Vanuit de literatuur wordt aangenomen dat verhuisceneidheid wordt gevormd door woontevredenheid, individuele en huishoudenskenarakteristieken en de staat van woning en buurt (Lu, 1998, p. 1479). Om de verhuisceneidheid te kunnen bepalen wordt veelal de vraag gesteld: 'Wilt u binnen twee jaar verhuizen?'. Indien hierbij wordt aangegeven 'misschien wel', 'ik zou graag willen, maar kan nu niks vinden' of 'zeer waarschijnlijk wel', dan mag aangenomen worden dat deze persoon de intentie heeft om te verhuizen. Bij de antwoorden 'zeer waarschijnlijk niet' of 'weet ik niet', dan is er geen intentie aanwezig (Groot et al., 2011, p. 314).

Verhuismotieven

Of iemand daadwerkelijk verhuist is vervolgens afhankelijk van de individuele en huishoudenskenarakteristieken, woontevredenheid en de verhuisceneidheid (Lu, 1998, p. 1480). Uit grootschalig onderzoek van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BKZ) (2011) naar de verhuismobiliteit in Nederland komen een zevental meest voorkomende verhuismotieven naar voren: de woning, veranderingen in huishoudenssamenstelling, de woonomgeving, werk, gezondheid of behoefte aan zorg, dicht bij familie en vrienden en studie (p. 9). Daarbij verschilt per motief over de verhuiscens daadwerkelijk gerealiseerd wordt. Zo is de kans op realisatie van de verhuiscens groter indien het verhuismotief in de persoonlijke sfeer ligt, dan in het geval dat de woning het belangrijkste verhuismotief vormt. Een voor de hand liggende verklaring hiervoor is dat veranderingen in de huishoudenssamenstelling doorgaans een zekere noodzaak met zich meebrengen, en dan ook vaak om 'snelle actie' vragen (Ministerie van BKZ, 2011, p. 9). Ook Groot et al. (2011) geven dit aan. Verhuizen als gevolg van 'levensloop veranderingen', voornamelijk dus veranderingen in huishoudenssamenstelling, werk of studie, duiden zij aan als geïnduceerde verhuizingen: de verhuisceneidheid komt voort uit bepaalde noodzaak (Groot et al., 2011, p. 309-310). Het zijn zogenaamd sterkere 'triggers' om te verhuizen dan bijvoorbeeld ontevredenheid met de woning en/of woonomgeving, en hoe sterker een 'trigger', hoe groter de kans op daadwerkelijke realisatie van de wens (Groot et al., 2011, p. 311).

Daadwerkelijk verhuizen

Het blijft echter ook vaak beperkt tot een wens door uiteenlopende redenen als het ontbreken van de (financiële) mogelijkheid of een ongunstige woningmarkt (Groot et al., 2011, p. 307). Uit het onderzoek van het Ministerie van BZK komen als belangrijkste redenen waarom iemand (nog) niet is verhuist naar voren (van meest naar minst gegeven reden): woningen te duur, onvoldoende aanbod in wijk/buurt, persoonlijke omstandigheden, te weinig activiteiten ondernomen, in afwachting verkoop huidige woning, onvoldoende aanbod in plaats, onvoldoende woningen voor specifieke wensen, onzekerheid toekomstige inkomenssituatie (Ministerie van BZK, 2011, p. 17).

Al met al bestaat er een duidelijke relatie tussen de intentie hebben en daadwerkelijk verhuizen: iemand die verhuisgeneigd is verhuist vaker en sneller dan mensen zonder de intentie om te verhuizen. Echter toont onderzoek ook aan dat dit geen geweldig sterke relatie is. Slechts één derde van de verhuisgeneigde personen blijkt daadwerkelijk binnen de twee jaar te verhuizen, tegenover zes procent van de personen die geen intentie tot verhuizen hadden en toch verhuisd zijn (Groot et al., 2011, p. 323).

1.2 Woontevredenheid

Woontevredenheid is een onderwerp dat door een groot aantal wetenschappers reeds is onderzocht. Meestal wordt woontevredenheid gemeten door te kijken naar de verschillen tussen de huidige situatie waarin een huishouden zich bevindt en de gewenste situatie wat betreft woning en buurt (Galster 1987; Galster & Hesser 1981). Van huishoudens wordt verwacht dat zij bepaalde wensen en verwachtingen hebben ten aanzien van hun woning en buurt. Wanneer een huishouden tevreden is over het wonen in een woning en in een bepaalde omgeving zal dit blijken uit het uitblijven van klachten en dus een hoge mate van overeenkomst tussen de wensen van een huishouden enerzijds en de daadwerkelijke situatie anderzijds (Lu 1999, p.266). Andersom geldt dit natuurlijk ook. Wanneer er een groot gat ligt tussen de gewenste situatie en de daadwerkelijke situatie leidt dit tot ontevredenheid.

De wensen en eisen van een huishouden zijn niet statisch en veranderen gedurende de tijd. Rossi (zoals aangehaald door Lu 1999, p.266) laat zien dat wanneer een huishouden in een nieuwe levensfase komt, de wensen en eisen veranderen en het kan zijn dat een woning en buurt die eerst wel voldeden, dat niet meer doen. De veranderingen in de omstandigheden kunnen dus ontevredenheid veroorzaken. Deze ontevredenheid kan worden opgelost door migratie. De behoeften qua ruimte worden het meest belangrijk geacht (Lu 1999, p.266). Daarnaast zijn er wensen op sociaal gebied, zoals prestige.

In dit onderzoek ligt de nadruk op het in verband brengen van de woontevredenheid met de verhuisgeneigdheid. De onderzoeken naar woontevredenheid worden door Weidemann en Anderson (1985) in twee categorieën ingedeeld. Enerzijds zijn er onderzoeken naar woontevredenheid waarin de kwaliteit van de leefomgeving wordt geëvalueerd. Methodologisch gezien worden deze onderzoeken gekenmerkt door het nemen van de tevredenheid als afhankelijke variabele. Anderzijds zijn er onderzoeken naar mobiliteit en verhuisgeneigdheid waarbij woontevredenheid geldt als een voorspelling van het gedrag van huishoudens of mensen. Door de tevredenheid als een voorspelling te nemen is dit de onafhankelijke variabele in de methodologie (Amerigo & Aragones 1997, p. 47). Voor deze tweede categorie, waarin ook dit onderzoek past, heeft Speare (1974), zoals aangehaald door Kempen (2012, p.23), een overzicht gecreëerd van diverse modellen en theorieën over verhuismotieven.

Globale migratiemodel

Lee schreef in 1966 zijn globale migratiemodel en noemt diverse factoren die ten grondslag liggen aan het migreren van mensen. Deze factoren zijn te vinden bij de plaats van herkomst, factoren bij een plaats van bestemming, persoonlijke factoren en tussenliggende hindernissen. Volgens Lee zijn het deze factoren die op een positieve – of een negatieve wijze een rol spelen bij de overweging om te migreren. Kortom de uiteindelijke beslissing om te verhuizen of niet komt voort uit de afweging van de bovengenoemde factoren. De persoonlijke factoren geven aan dat het niet alleen objectieve

criteria zijn die aan de keuze ten grondslag liggen. Het Stress - threshold model van Brown en Moore uit 1970 lijkt voort te borduren op het globale migratiemodel van Lee uit 1966, en werkt nader uit welke specifieke factoren een rol spelen bij het al dan niet verhuizen van een huishouden.

Stayer – mover model

Het stayer – mover model maakt een onderscheid tussen mensen die blijven op een plek en mensen die geen moeite hebben met verhuizen. Ook de Amerikaanse geograaf Richard Florida (2008) haalt dit model aan in zijn verhaal over *the mobile vs. the rooted*. Florida voegt daarin echter een typering toe, hij stelt dat de creatieve klasse, waartoe onder ander hoogopgeleiden vallen, meer mobiel is en eerder is geneigd te verhuizen. Dit tegenover de niet creatieve mensen die minder geneigd zijn te verhuizen en dus meer geworteld zijn (p.72). Speare (1974) toont dat het stayer – mover model succesvol is toegepast bij het aantonen van de relatie tussen verhuisgeneigdheid en bewoningsduur van mensen. Wat naar voren komt is dat wanneer men langer op een bepaalde plek woont, men steeds minder geneigd is om te verhuizen (Kempen 2012, p. 23). In Carnisse en Tarwewijk wonen mensen gemiddeld een jaar of 2 aldus lokale bronnen. Is het feit dat mensen hier gemiddeld kort wonen ook van invloed op hun verhuisgeneigdheid? Oftewel, zijn mensen die langer in één van de twee wijken wonen minder snel geneigd om te verhuizen?

Cost – benefit model

In 1962 beschreef Sjaastad het cost - benefitmodel. Globaal gezien, volgens Speare (1974), past dit model van Sjaastad binnen de kaders van het reeds benoemde model van Lee (globale migratiemodel). Cost – benefit model, vertaald kosten-batenmodel, slaat op de analyse die mensen volgens dit model kunnen maken. Een rationele afweging tussen de diverse opties, wat levert het op om op een bepaalde plek te blijven wonen, of wat kost het juist? Dit geldt natuurlijk ook voor het verhuizen, wat levert dit op, maar ook is belangrijk wat hier de kosten van zijn. Zijn er ergens betere baanperspectieven of kwalitatief betere en goedkopere huisvestingsopties? Echter zijn er wel een paar tekortkomingen aan dit model aldus Speare. Volgens hem zijn er ook andere redenen die meespelen bij het al dan niet verhuizen van een persoon, en deze redenen hoeven niet allemaal economisch te zijn en zijn dus moeilijk of niet mee te nemen in een kosten-batenanalyse. Het uitgangspunt van Sjaastad is nogal economisch en dat is zowel een sterk als een zwak punt aan dit model. Enerzijds zijn zaken als huurprijs en reizen goed in geldwaarde uit te drukken en daardoor makkelijk te analyseren en vergelijken voor diverse plekken. Anderzijds zijn sociale contacten, of de mogelijkheid tot het opbouwen hiervan, uitermate lastig uit te drukken in financiële termen. Toch kan er wel een vergelijking gemaakt worden op basis van sociale interactie tussen mensen in verschillende buurten, maar dit verschilt per individu omdat de criteria, de perceptie en de behoeften van mensen uiteen lopen.

Stress - threshold model

Wolpert (1965) en Brown en Moore (1970) creëerden het Stress - threshold model. Het migreren van een huishouden wordt hier verklaard als een gevolg van een discrepantie tussen de behoeften van het huishouden en de eigenschappen van de omgeving. Kortom, het huishouden is niet tevreden met de omgeving waar zij zich bevindt. Een aantal wetenschappers gebruikt deze aanpak om relaties aan te tonen tussen woontevredenheid en verhuisgeneigdheid (Speare, 1974). De zogenaamde stressors (factoren die stress veroorzaken) kunnen onder op een acceptabel niveau worden gehouden door een huishouden door het aanpassen van de eisen, door de omgeving dusdanig te herstructureren ten opzicht van het huishouden zodat het beter aansluit bij de wensen van het huishouden (voorbeeld:

huishouden mist contact in de wijk, en gaat naar een buurtcentrum om in contact te komen met andere bewoners) of een huishouden kan besluiten om te verhuizen, ten dele of in zijn geheel (Brown en Moore 1970, pp.2-3). Juist de connectie tussen woontevredenheid en verhuisgeneigdheid is van belang in dit onderzoek en daarom is het interessant om te kijken of ook uit de empirie blijkt dat woontevredenheid een rol speelt bij de verhuisgeneigdheid. Zijn de genoemde stressors ook in Carnisse en Tarwewijk van invloed? Volgens Brown en Moore (1970, p.5) is er een aantal factoren die belangrijk zijn voor de selectie van een nieuwe plek om te wonen, deze lijst bestaat onder andere uit:

- bereikbaarheid (naar het centrum, snelwegen, werk, school en recreatie gebieden) .
- fysieke kenmerken van de buurt (hoe zien de straten er uit, schoonheid, hoe is de privacy etc.).
- Service en voorzieningen (de kwaliteit van de openbare ruimte, scholen, veiligheid)
- Sociale omgeving (imago van de buurt, sociaaleconomische eigenschappen, demografische samenstelling van de buurt, en de perceptie van bewoners op de toegankelijkheid en imago van de buurt).
- Individuele eigenschappen van het huis en kavel (huurprijs, waarde van de woning, onderhoudskosten, grootte van de woning/het kavel, ontwerp van het huis, onderhoudsstaat en aantal kamers).

Niet elk huishouden zal met alle factoren rekening houden of even belangrijk achten. Het Stress - threshold model lijkt vrij volledig in zijn beschrijving en ook toepasbaar in ons onderzoek en vervult daarmee een centrale rol.

1.3 Invloed van de woning

Zoals hierboven besproken is de woning een zeer bepalend onderdeel van woontevredenheid. De tevredenheid met een woning vertaalt zich uiteindelijk in de mate van woontevredenheid. Bij de beoordeling van een woning komen zowel subjectieve als objectieve kenmerken kijken. Zo zijn perceptie van ruimte (als in grootte) en sfeer van belang, en ook de mening over de staat en onderhoud van de woning (denk aan de staat van de buiten- en binnenkant, het leidingwerk, de verwarming en elektriciteit). Objectieve kenmerken zijn onder andere het aantal kamers in een woning afgezet tegen het aantal kamers dat het betreffende huishouden nodig heeft, en mogelijk nog belangrijker, het al dan niet eigenaar zijn van de woning die men bewoont, koop of huur dus (Kempen, 2012, p. 28). Uit diverse studies komt naar voren dat huurders anderhalf keer zo vaak willen verhuizen dan eigen-huis-bezitters. Dit kan verklaard worden door het feit dat koopwoningen doorgaans van hogere kwaliteit zijn dan huurwoningen. Echter speelt ook mee dat het bezitten van een eigen huis vaak een belangrijkere financiële gebondenheid met zich meebrengt (De Groot et al., 2008, p. 43).

Bewoningsduur

Het is al aangehaald in het Stayer – Mover model: hoe langer iemand ergens woont, hoe minder verhuisgeneigd diegene zal zijn (Kempen, 2012, p. 23). Want hoe langer mensen ergens wonen, hoe groter de gehechtheid aan de woning en de directe woonomgeving zal zijn door de vertrouwdheid die met de woonplek is ontstaan. De kinderen zijn er bijvoorbeeld geboren en getogen, er zijn veel sociale contacten opgebouwd in de buurt en er zijn praktische routines ontstaan waar men niet graag snel van afwijkt. Zeker bij oudere mensen (65+) is dit het geval. De honkvastheid neemt toe

naarmate mensen ouder worden, oftewel de verhuisgeneigdheid neemt ook steeds meer af. Vaak zitten ouderen op de zogezegde top van hun wooncarrière, ze 'vinden het wel goed zo'. Verhuizen betekent in zo'n geval vaak een neerwaartse stap, logischerwijs blijft een verhuiswens dan uit. Het blijkt dan ook dat het merendeel van de ouderen over het algemeen tevreden tot zeer tevreden met hun woning zijn (De Groot et al., 2013, p. 14) .

Uiteraard is het niet het geval bij alle ouderen, en dan in het bijzonder allochtone ouderen. Doordat zij vaak een lager inkomen hebben, wonen zij veelal in meergezinswoningen (bijvoorbeeld portiekflats). Deze woningen zijn echter een stuk minder geschikt om 'oud in te worden'. De woningtevredenheid onder deze bewoners ligt dan ook een stuk lager. Dit zal eveneens het geval zijn bij meer mensen die er langdurig wonen, eigenlijk al lang hadden willen verhuizen, maar dit door financiële redenen niet hebben kunnen doen (De Groot et al., 2008, p. 41; De Groot et al., 2013, p. 23).

Factoren bij zoeken naar een nieuwe woning

Bij het zoeken naar een nieuwe woning, wordt door een huishoudens doorgaans gekeken naar meerdere factoren welke in hun algemeenheid reeds de revue zijn gepasseerd in het Stress - threshold model. Overeenkomstig met de factoren waarmee de tevredenheid met een woning bepaald worden spelen allereerst de individuele karakteristieken van een nieuw huis, zoals het type woning, de grootte en de (onderhoud)staat, een rol bij de keuze, aldus Brown & Moore (1970). Daarnaast zijn de toegankelijkheid, evenals de fysieke karakteristieken van een buurt van belang. Kortom hoe ziet de buurt er uit en sluit dit aan op de behoeften van een huishouden. Tevens zijn de voorzieningen van belang, zijn deze voldoende aanwezig? Een gezin met jonge kinderen zal naar alle waarschijnlijkheid bij het verhuizen kijken of er een basisschool in de buurt is. De sociale omgeving is een andere factor die van belang is, hoe gaan bewoners met elkaar om in de buurt en welk sociaal milieu is er? Dit is echter niet altijd makkelijk van tevoren te zien en zal vaak pas echt worden ervaren wanneer iemand daadwerkelijk in de wijk woont. Brown en Moore (1970) beschouwen deze vijf besproken factoren als representatief bij de individuele selectie van huishoudens. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat niet elk huishouden (in dezelfde mate) rekening zal houden met de bovengenoemde factoren en dat er ongetwijfeld voor sommige huishoudens ook andere overwegingen meespelen bij het kiezen voor een woning.

1.4 Invloed van voorzieningen

Een goed aanbod van voorzieningen kan, zoals in de vorige subparagraaf ook beschreven, bijdragen aan de keuze voor een nieuwe woning (Van Bergeijk et al., 2008, p. 131). Er wordt zelfs gesuggereerd dat de kwaliteit van het voorzieningenniveau even belangrijk is als goede huisvesting bij het bepalen waar een huishouden zou willen wonen (Daverveld, 2006, p. 11). Voorzieningen in een wijk zijn onderdeel van de woonomgeving, wat dus samen met de woning van invloed is op de algemene woontevredenheid. Als er over voorzieningen gesproken wordt, gaat het feitelijk over de dienstverlening in de wijk. Hierbinnen valt onderscheid te maken tussen commerciële dienstverlening, welke gericht is op het maken van winst (o.a. horeca en winkels), en niet-commerciële dienstverlening, zoals bijvoorbeeld onderwijs- en zorginstellingen die dus logischerwijs niet op winst gericht zijn (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2014).

Voorzieningen en leefbaarheid

Naast hun 'voorzienende' functie kunnen dienstverleners, oftewel wijkvoorzieningen, positief bijdragen aan de leefbaarheid in een wijk door tevens te fungeren als ontmoetingsplek en zelf een actieve bijdrage te leveren aan de leefbaarheid door middel van activiteiten (Aalders et al., 2008; Raspe et al., 2010, p. 130). Bovendien zorgen zij voor levendigheid in de wijk. Een breed aanbod aan voorzieningen, oftewel een hoog voorzieningenniveau, blijkt dan ook een significant positief effect te hebben op de woonkwaliteit en daaropvolgend de leefbaarheid in een wijk (Aalders et al., 2008; Ouwehand & Van Meijeren, 2006, p. 13).

Ondanks dat er in de afgelopen decennia voornamelijk kleinere, sterk buurtgerichte detailhandelaren ten onder zijn gegaan, zijn er in de meeste wijken en buurten wel voorzieningen als winkels, (lagere) scholen, buurthuizen, verenigingen en dergelijke te vinden (Ouwehand & Van Meijeren, 2006, p. 13-24). Volgens Van der Meer (1996) zijn deze sociale en economische (buurt)voorzieningen van invloed op het welbevinden van bewoners. Zij zorgen namelijk voor face-to-face contacten en sociale relaties binnen een wijk (Van der Meer, 1996, p. 41-58). Bovendien kunnen buurtvoorzieningen als een gebruiksgoed van een wijk worden gezien en dragen zij bij aan het gehecht raken aan een buurt, 'mits deze voldoen aan de kwaliteitsverwachtingen van de bewoners', aldus Daverveld (2006, p. 10). Vooral voor de vaak aan de buurt 'gehechte' ouderen in de wijk worden de buurtvoorzieningen, en dan voornamelijk buurtwinkels en supermarkten in de directe woonomgeving, steeds belangrijker naarmate hoe ouder de bewoners worden. Zij willen graag in de nabijheid van hun woning terecht kunnen voor de dagelijkse boodschappen (De Groot et al., 2013, p. 23). Het verdwijnen van buurtwinkels, postkantoren en dergelijke is van grote invloed op het welbevinden van ouderen, en kan dus uiteindelijk ook een negatief effect opleveren voor hun woontevredenheid (Van Bergeijk et al., 2008, p. 131).

Toch dient ook niet uit het oog verloren te worden dat voorzieningen ook van negatieve invloed kunnen zijn op de leefbaarheid. Zo fungeren met name supermarkten niet alleen in positieve, maar ook in negatieve zin als ontmoetingsplek voor een wijk. 'De aanwezigheid van winkels voor dagelijkse boodschappen in een buurt waar veel jongeren tussen 10 en 19 jaar wonen, hangt significant samen met een toename van overlast en diefstal in de buurt.', aldus Raspe et al. (2010, p. 113).

Voorzieningen en verhuisgeneigdheid

De vraag blijft in hoeverre (buurt)voorzieningen van invloed zijn op verhuisgeneigdheid. Diverse analyses suggereren op voorhand geen grote effecten van wijkvoorzieningen, aldus Uunk en Dominguez Martinez (2002, p. 72). Ook uit hun eigen onderzoek concluderen beiden dat er geen verband bestaat tussen het voorzieningenniveau en de verhuisgeneigdheid, alleen het aantal basisscholen in een wijk heeft een duidelijk negatief effect op de verhuisgeneigdheid. Behalve dat mensen met kinderen veelal voor een wijk met een goed aanbod aan basisscholen kiezen, is het ook zo dat, eenmaal gevestigd, deze huishoudens minder verhuisgeneigd zijn gezien de kinderen dan mogelijk van school moeten veranderen (De Groot et al., 2008, p. 41). Het kan dus niet volledig uitgesloten worden dat voorzieningen verhuisgedrag beïnvloeden, zij het via het aandeel basisscholen, zij het indirect via woontevredenheid zoals eerder al aangehaald (Uunk & Dominguez Martinez, 2002, p. 72-76). Door het reeds aangetoonde verband zal in dit onderzoek specifiek gevraagd worden naar de rol van de basisscholen in de wijk, evenals naar de rol van een supermarkt gezien haar bijdrage aan de leefbaarheid zoals beschreven in paragraaf hiervoor.

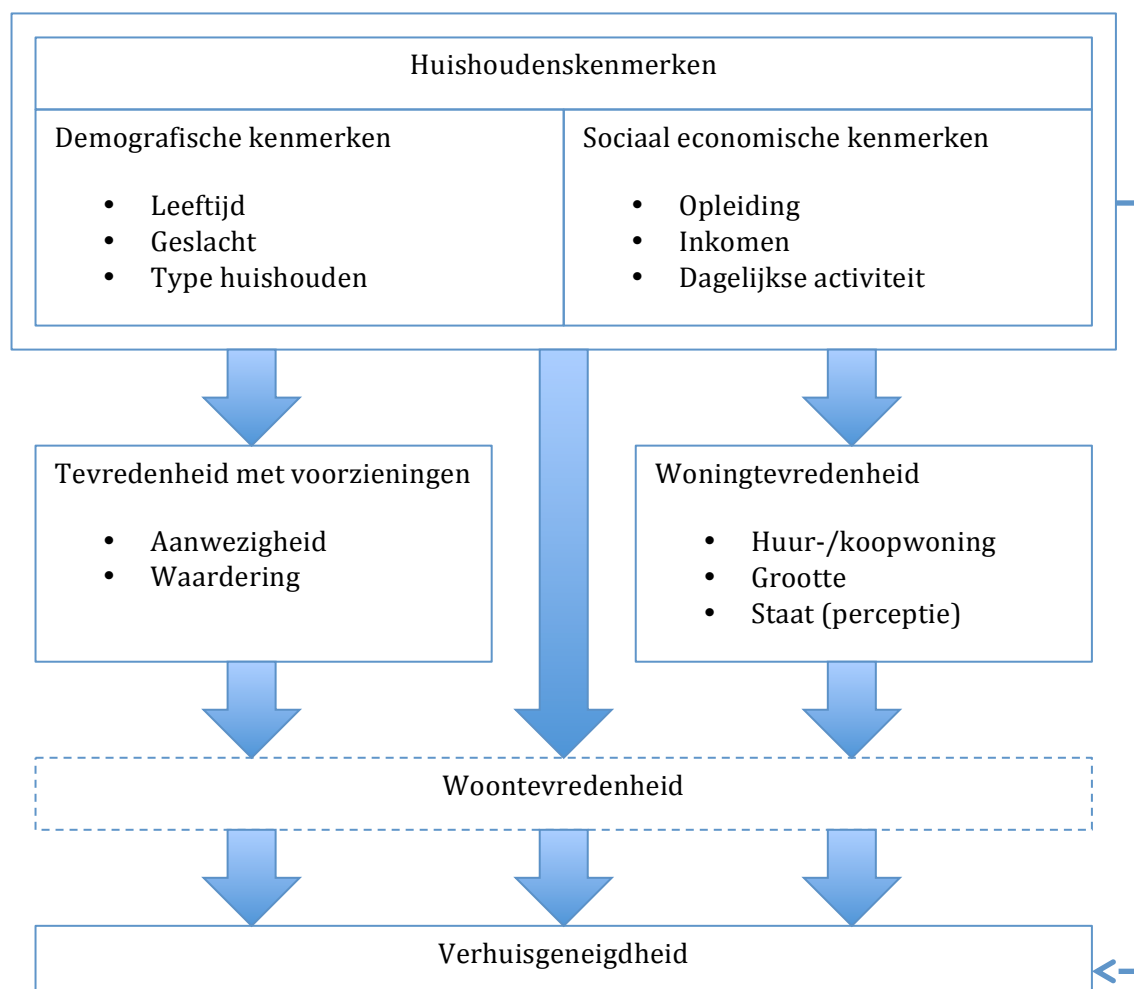
2 Operationalisering

Zoals bij elk wetenschappelijk onderzoek is een vraagstelling noodzakelijk om uiteindelijk conclusies te kunnen trekken over verhuisceneidheid. Deze vraagstelling is in de inleiding aan bod gekomen en in het vorige hoofdstuk zijn de belangrijkste visies over dit thema naar voren gebracht. Maar wat is woontevredenheid eigenlijk precies, en wat hangt er mee samen? In dit hoofdstuk wordt allereerst het conceptueel model en bijbehorende hypothesen behandeld. Vervolgens wordt de steekproeftrekking toegelicht en de gebruikte methoden beschreven. Als laatste zal de keuze voor de geïnterviewde sleutelfiguren verantwoord worden, welke een kwalitatieve bijdrage zullen leveren aan het verder kwantitatieve onderzoek.

Operationalisering hypothesen

Zoals al eerder aangeduid is het hoofdonderwerp van dit onderzoek verhuisceneidheid en wordt daarbij gekeken naar de invloed van tevredenheid met de woning en aanwezige voorzieningen hierop. Binnen de gestelde hypothesen wordt zodoende gezocht naar verbanden tussen de variabelen verhuisceneidheid, woningtevredenheid en voorzieningentevredenheid onderling, en de samenhang van deze met andere kenmerken als leeftijd, inkomen per huishouden, samenstelling van het huishouden en het hebben van een koop- of huurwoning.

Figuur 2.1 Conceptueel model en bijbehorende hypothesen

De 8 hypothesen:

- [1] 'Voor oudere bewoners is de woningtevredenheid hoger'
- [2] 'Voor huishoudens met een lager inkomen is de woningtevredenheid hoger'
- [3] 'Voor inwoners met een lagere woningtevredenheid is de verhuiscapaciteit groter'
- [4] 'Voor oudere inwoners is de tevredenheid met de voorzieningen lager'
- [5] 'Voor inwoners die de voorzieningen lager waarderen is de verhuiscapaciteit groter'
- [6] 'Voor huishoudens met thuiswonende kinderen is de verhuiscapaciteit lager'
- [7] 'Voor huishoudens met een huurwoning is de verhuiscapaciteit groter'
- [8] 'Voor huishoudens met een lager inkomen is de verhuiscapaciteit lager'

Dit conceptueel model (figuur 2.1) komt voort uit de literatuur waarbij verhuiscapaciteit gevormd wordt door woontevredenheid, individuele en huishoudenskenmerken en de staat van woning en buurt (Lu, 1998). Zoals in het model te zien is hebben zowel de demografische kenmerken van bewoners als de sociaaleconomische kenmerken invloed op hun tevredenheid over voorzieningen en woning. Dit komt uiteindelijk bij elkaar in de woontevredenheid, dit begrip bepaalt in welke mate mensen verhuisbaar zijn.

De eerste drie hypothesen behandelen de woningtevredenheid. Zowel woningtevredenheid als tevredenheid met voorzieningen kan niet met één enkele onderzoeksvariabele onderzocht worden, maar worden gemeten door meerdere items (stellingen). Zodoende vormen zij afzonderlijk een zogenoemd 'construct' (Boeijs et al., 2009, p. 141). Woningtevredenheid is opgebouwd uit tevredenheid met de grootte, -buitenruimte, -buitenkant, -binnenkant en -onderhoudsstaat van de woning, gebaseerd op de bevindingen van Kempen (2012). In de enquête zijn dit de vragen A4A tot en met A4F (zie bijlage F). Alvorens dit construct als dusdanig mocht worden opgesteld, diende aan de hand van een *item reliability test* aangetoond te worden dat de genoemde subvariabelen daadwerkelijk meten wat er met het construct bedoeld werd. Deze test was positief, Cronbach $\alpha = 0,769$, en mag daarmee als betrouwbaar worden beschouwd.

De eerste hypothese luidt: [1] 'Voor oudere bewoners is de woningtevredenheid hoger'. Ouderen willen zolang mogelijk blijven wonen in een vertrouwde omgeving, en zoals blijkt uit de literatuur leidt deze wens naar zelfstandigheid ook tot een hogere tevredenheid over de woning (De Groot et al., 2013, p. 14). Nederlands onderzoek bevestigt dit (De Bree, 2003) en ook de overheid gaat ervan uit dat na het 55^e levensjaar de verhuiscapaciteit afneemt (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010, p. 16). Tot ouderen worden in dit onderzoek iedereen ouder dan 65-jaar gerekend, zoals redelijk gebruikelijk is en ook zo wordt omschreven door het Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2012). Omdat onbekend is hoe oud de medebewoners van de geënquêteerde zijn, wordt alleen de (hoofd)bewoner die de enquête invult geteld.

De volgende hypothese richt zich naast de woningtevredenheid op de lagere inkomens die veel voorkomen binnen Tarwewijk en Carnisse, zoals aangehaald in de inleiding: [2] 'Voor huishoudens met een lager inkomen is de woningtevredenheid hoger'. Verhuizen is niet altijd een vrije keuze, zoals al bleek uit het theoretisch kader (Ministerie van BKZ, 2011, p. 9; Groot et al., 2011, p. 309-310). Zoals ook al beschreven maakt Richard Florida maakt in zijn boek *Who's your city* een onderscheid tussen de *rooted* vs. *the mobile*. (Florida, 2008). De *rooted* hebben geen mogelijkheid om te verhuizen en dit komt veelal door het ontbreken van de benodigde financiële middelen. Vanwege dit kansloze perspectief moeten armere huishoudens zich conformeren aan hun huidige woning en

waarderen die mogelijk positiever. Het is erg lastig huishoudens met een laag inkomen te definiëren. Het CBS en Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) hanteren andere inkomensgrenzen. Aangezien dit onderzoek vooral afgaat op het CBS is hun grens het uitgangspunt. De laatste jaren ligt het netto basisbehoeftecriterium op ongeveer 1700 euro per maand voor een paar met 1 kind (CBS, 2012). Er is gekozen om de inkomensklasse naar boven af te ronden. Hierdoor komt de grens voor vraag G7 (zie bijlage F) van de enquête te liggen bij de onderste drie inkomensklasse (0-1999 euro). De hypothese [3] *'Voor inwoners met een lagere woningtevredenheid is de verhuisgeneigdheid groter'* geldt daarna feitelijk als controlehypothese, die de daadwerkelijke woningtevredenheid koppelt aan de verhuisgeneigdheid. Ook verhuisgeneigdheid is een construct, dit zal verderop nog toegelicht worden.

Daarna zijn er twee hypothesen die gekoppeld zijn aan de tevredenheid met voorzieningen. Tevredenheid met de voorzieningen komt in dit onderzoek voort uit de tevredenheid met het voorzieningenaantal, -voorzieningskwaliteit, -buurtschool en -buurtsuper. Ook dit is een logisch gevolg van de eerder aangehaalde literatuur van onder andere De Groot et al. (2013) (Ook deze vragen zijn in de enquête terug te vinden, namelijk vraag B1A, B1B, B1E en B1F (zie bijlage F). Hier viel Cronbach alpha iets minder positief uit ($\alpha = 0,684$), maar dit mag alsnog als betrouwbaar worden beschouwd. Deze lagere score is namelijk mede het gevolg van het gegeven dat slechts vier variabelen het construct vormen.

In de ondervraging wordt dus toegespitst op een supermarkt en basisschool als belangrijkste commerciële en niet-commerciële buurtvoorziening met de mogelijk grootste invloed op verhuisgeneigdheid (Van Bergeijk et al., 2008, p. 131; Uunk & Dominguez Martinez, 2002, p. 72-76). Voor de hypothese [4] *'Voor oudere inwoners is de tevredenheid met de voorzieningen lager'* geldt wederom dat ouderen ten minste 65 jaar oud zijn. Achtergrond voor deze hypothese is de lagere mobiliteit van ouderen. Ze zijn dus aangewezen op buurtvoorzieningen en zijn de groep die het meest last hebben van verdwijnende voorzieningen (Van Bergeijk et al., 2008, p. 131) De hypothese [5] *'voor inwoners die de voorzieningen lager waarderen is de verhuisgeneigdheid groter'* is bedoeld als controle. In het conceptueel model is er via woontevredenheid een verband tussen voorzieningstevredenheid en de verhuisgeneigdheid.

Tot slot gaan de overige vier hypothesen over het overkoepelende thema: de verhuisgeneigdheid. Zoals al eerder genoemd is dit een gevolg van de woontevredenheid als samenvoeging van tevredenheid over de voorzieningen en daarnaast van de individuele en huishoudenskenmerken (Lu, 1998, p. 1479). De eerste van deze vier hypothesen luidt: [6] *'Voor huishoudens met thuiswonende kinderen is de verhuisgeneigdheid lager.'* Volgens de Groot et al. (2008) blijkt dat alleenstaanden veel meer verhuizen dan gezinnen met kinderen. Een oorzaak hiervoor is dat er met meer personen rekening moet worden gehouden. Zo moeten de kinderen bijvoorbeeld van school veranderen (De Groot et al., 2008). Vraag G3 en G4 gaan over het al dan niet hebben van thuiswonende kinderen (zie bijlage F). Deze variabele wijst wat dat betreft voor zich. Ook de volgende aanname blijkt uit de literatuur: [7] *'Voor huishoudens met een huurwoning is de verhuisgeneigdheid groter.'* Er zijn veel minder verplichtingen bij een huurhuis waardoor er hier eerder sprake is van een vrijwillig vertrek (Pacione, 2005). Er is immers bij een koopwoning een hypotheek die afbetaald moet worden. De allereerste vraag van de enquête gaat over huur of koopwoning (A1). De 7^e hypothese sluit aan bij een vrijwillig vertrek. [8] *'Voor huishoudens met een*

lager inkomen is de verhuigeneidheid lager'. Wederom geldt dat lagere inkomens meer moeite hebben om te vertrekken. De verhuigeneidheid ligt hierdoor naar verwachting lager.

2.2 Plan steekproeftrekking

In dit onderzoek naar verhuigeneidheid is het noodzakelijk om een steekproef te trekken uit de populatie. Praktisch gezien is de populatie te groot om iedereen stuk voor stuk te benaderen. Dit kost teveel mensenkracht, tijd en geld. Door slechts een deel van de populatie te meten kunnen er toch uitspraken gedaan worden voor de hele populatie. Het is belangrijk dat de gekozen mensen in de steekproef in de juiste verhouding in de hele populatie voorkomen. Als alle eigenschappen van de steekproef gelijk zijn aan de hele enquête is er representativiteit. Maar in dit onderzoek zijn niet alle kenmerken van even groot belang. Bijvoorbeeld het aantal huisdieren van huishoudens heeft geen invloed op woontevredenheid en verhuigeneidheid. Daarom wordt maar voor een aantal kenmerken gekeken naar de overeenkomst tussen steekproef en populatie. Vaak zijn dit categorische sleutelvariabelen over demografische en sociaaleconomische kenmerken zoals leeftijd, inkomen, huur-/ koophuis en huishoudenstype (De Vocht, 2013, p. 208). Alleen door de populatie duidelijk af te bakenen is het mogelijk representativiteit te krijgen van de steekproef voor de populatie.

De afbakening van het onderzoeksgebied is vooral bepaald door onze opdrachtgever: de Veldacademie. Zoals ook blijkt uit de maatschappelijke relevantie is er weinig onderzoek gedaan naar de verhuigeneidheid binnen de Tarwewijk en Carnisse. Dit is opvallend omdat uit ambtelijke statistieken blijkt (Buurtmonitor Rotterdam, 2014) dat er een hoge omloopsnelheid is onder bewoners van deze wijken. Het is interessant om te weten waar deze bewoners heen gaan. Er zijn verschillende schaalniveaus te onderscheiden. Dit zijn van lokaal naar nationaal: andere locatie binnen Carnisse of Tarwewijk, andere wijk Rotterdam-Zuid, overige wijken Rotterdam of een plaats buiten Rotterdam.

Uit gegevens van de Rotterdamse Gemeente (Gemeente Rotterdam, 2014) bleek dat er in beide wijken samen 12.106 huishoudens wonen. Voorafgaand was het doel om 300 enquêtes te verzamelen. Er waren veel aanwijzingen dat er een lage respons zou zijn onder de bewoners. In de eerste plaats is medewerking binnen steden lastiger dan op het platteland. Ten tweede hebben 'armere' buurten een lagere respons dan bijvoorbeeld een VINEX-wijk. En tot slot spreken veel mensen in de Tarwewijk en Carnisse niet goed Nederlands (Deelraadinfo.nl, 2012). Deze mensen zijn daardoor bij voorbaat al niet geschikt voor het invullen van een enquête. Op basis van deze informatie hebben de veldwerk coördinatoren vervolgens een schatting gemaakt van de respons die uitkwam op een 32% (om precies te zijn 32,215). Eerlijkheidshalve is het belangrijk te vermelden dat voor dit precieze getal is gekozen vanwege het gemak. Reken technisch kwam een respons van 32,215 erg goed uit. De verwachting was dus dat dat van de 100 mensen er 28 daadwerkelijk een enquête invullen.

Om ervoor te zorgen dat elke persoon uit de populatie een even grote kans heeft in de steekproef terecht te komen is gekozen voor een aselecte steekproef. Op basis van het totale aantal huishoudens en de verwachte respons laat de volgende berekening zien hoe de systematische steekproef moet worden toegepast. De steekproef moet bestaan uit 931 adressen om ervoor te zorgen dat bij de verwachte respons uiteindelijk 300 enquêtes worden afgenomen ($300/0,32=931$). Daardoor moet bij elk 13^e adres een enquête worden aangebelld ($12106/931=13$). Dit is geoperationaliseerd door gebruik te maken van een kaart met alle adressen uit de twee Rotterdamse

wijken (Gemeente Rotterdam, 2014) . Elk 13^e adres kon zo worden geselecteerd. Eenmalig per postcodegebied werd een toevalscijfer getrokken tussen de 1 en de 13. Stel dat dit getal 5 is, wordt vervolgens het 18^e, 31^e, 44^e enzovoorts getrokken.

Deze totale lijst met 931 enquêtes is vervolgens verdeeld onder de betrokken onderzoekers. Iedereen moest ongeveer 75 adressen langs gaan ($931/12=77,6$). Al snel bleek dat de respons veel lager lag dan 32%. Hierdoor is besloten het aselechte element los te laten en vooral te kiezen voor zo veel mogelijk resultaten. Eerder was al kennis gemaakt met buurtbewoners uit de wijk op een informatieavond in het buurthuis Hart voor Carnisse in de Texelsestraat. Hier zijn enquêtes achter gelaten die aanwezigen konden invullen. Hierdoor is er dus afgestapt van de systematische aselechte steekproef en ontstond er een selecte steekproef. Achteraf blijkt dat deze poging om extra enquêtes op te halen weinig succesvol was. Daarom zijn deze resultaten niet mee genomen en blijft de steekproef dus aselekt, zoals ook oorspronkelijk de bedoeling was.

Waarschijnlijk is er ook selectie non-respons opgetreden. Een voorbeeld hiervan kan zijn dat allochtonen minder snel een enquête invullen vanwege taalproblemen. Er hebben dan dus minder allochtonen deelgenomen dan op basis van de steekproef kan worden verwacht. Een representativiteitsanalyse op basis van vier vaste variabelen zoals: leeftijd, huur/koop, type huishouden en inkomen kan uitwijzen of er toch toetsen mogen worden toegepast. Deze eerder genoemde sleutelvariabelen (De Vocht, 2013, p. 208) zijn gekozen op beschikbaarheid en relevantie.

Buurtgegevens over leeftijd en inkomen in Carnisse en Tarwewijk waren goed beschikbaar via CBS, zodat dit betrouwbare kenmerken waren. Verder staat in ons onderzoek woontevredenheid centraal. De variabelen huur-/koopwoning en type huishouden zijn gericht op de eigen woning van mensen. Bovendien zijn ook deze gegevens te vinden via CBS (CBS Statline, 2014).

2.3 Verantwoording gebruikte methoden

Het onderzoek zal voornamelijk bestaan uit kwantitatieve onderzoeksmethoden in de vorm van een enquête. Deze enquête zal worden afgenomen aan een steekproef van de bewoners van Carnisse en Tarwewijk. Er wordt voor een enquête gekozen omdat hierdoor meer mensen kunnen worden ondervraagd waardoor informatie van meerdere personen verkregen kan worden. Met behulp van deze data kunnen statistische toetsen worden uitgevoerd zolang de steekproef representatief is (Boeije et al., 2009). De vragen in de vragenlijst zijn gebaseerd en geïnspireerd op studies die zich richten op verhuiscijferigheid. Er wordt ingegaan op beleving van de eigen woning, buurtomgeving en sociale contacten (Adriaanse, 2007). Voor dit onderzoek zijn de resultaten van de woningtevredenheid en de voorzieningen in de buurtomgeving relevant voor ons onderzoek naar verhuiscijferigheid in Carnisse en Tarwewijk. In het eerste onderdeel van de enquête worden vragen over de woning gesteld. Hier wordt het begrip 'woningtevredenheid' onderzocht. De resultaten hiervan kunnen met een statistische toets worden getoetst. Het tweede onderdeel van de enquête gaat over de tevredenheid over de voorzieningen. Dit construct kan met behulp van de verkregen data uit dit deel statistisch getoetst worden. Het onderdeel 'verhuiscijferigheid' kan geanalyseerd worden met beschrijvende statistiek. Ten slotte worden vragen gesteld over persoonlijke kenmerken die nodig zijn voor de representativiteitsanalyse. Het doel is om 300 enquêtes respons te krijgen om de statistische toetsen zo nauwkeurig mogelijk te maken. Door statistische toetsen en analyses los te laten op de gegevens uit de enquête kunnen er antwoorden worden gevonden op de hypothesen en deelvragen van dit onderzoek.

Naast de enquête, zal er ook kwalitatief onderzoek plaatsvinden in de vorm van twee semi-gestructureerde interviews. Deze interviews zullen worden afgenomen met twee experts in de voor hen desbetreffende discipline. Dankzij deze interviews kan er dieper worden ingegaan op, voor dit onderzoek, belangrijke thema's als de woning en de voorzieningen. Daarnaast kunnen de verkregen resultaten met de enquête ook vanuit een andere onderzoeksmethode geïnterpreteerd worden. Met behulp van een topiclist zal het interview vorm krijgen en wordt ervoor gezorgd dat alle belangrijke thema's aan bod zullen komen. Deze topiclist zal per interview verschillen om zodoende dieper op één bepaald aspect wat ten grondslag ligt aan de verhuisgeneigdheid in te gaan. Daarnaast is de input van de geïnterviewde expert van belang voor de richting van het interview. Hierdoor kunnen nieuwe inzichten gevormd worden die eerst buiten beschouwing werden gelaten (Boeije et al., 2009).

2.4 Keuze geïnterviewden

De keuze voor de af te nemen interviews is gebaseerd op verwachtingen vanuit de theorie en verwachte aanvullingen van het beeld dat geschetst zal worden door de enquêtes. In eerste instantie werd gekozen om de voorzitter van de winkeliersvereniging van Charlois te benaderen (dhr. De Vries, eigenaar van groentewinkel De Westlandse Tuin), die ons op zijn beurt doorverwees naar de heer Marcel Groen (Bakkerij Groen, en oud-voorzitter van de winkeliersvereniging). Meneer Groen woont en werkt reeds 33 jaar in Carnisse, aan de Katendrechtse Lagendijk heeft hij zijn eigen banketbakkerij en chocolaterie. Door hem te interviewen, hopen wij inzicht te krijgen in het beeld dat ondernemers hebben van de wijk. Dhr. Groen is zowel ondernemer in als bewoner van Carnisse. Getracht wordt om te achterhalen welk beeld dhr. Groen heeft van Carnisse en Tarwewijk. Ziet dhr. Groen bepaalde kansen of problemen en hoe tevreden is hij met zijn onderneming in de wijk? Is de rol van de buurtwinkel veranderd in de loop der tijd en wat voor impact heeft dit op de buurtwinkel is hierbij een van de vragen. Tevens zal gevraagd worden wat voor hem obstakels zijn bij het ondernemen en hoe hij zijn onderneming draaiende weet te houden in een wijk die in de 33 jaar dat hij hier gevestigd is ingrijpend is veranderd. Verwacht wordt dat hij kan vertellen hoe de wijk veranderd is, zowel in demografisch - als in sociaal opzicht. Daarnaast kan hij vertellen over zijn ervaring als ondernemer in de afgelopen 33 jaar, dit heeft betrekking op klandizie, bedrijfsvoering, overige ondernemers om hem heen. Tevens kan dhr. Groen door zijn ervaring als voorzitter van de winkeliersvereniging van Charlois in algemene zin reflecteren op de ondernemers en winkels in de wijken Carnisse/Tarwewijk.

Als tweede is de dame Kitty Overeem benaderd voor een interview. Zij is bestuurslid van de bewonersorganisatie in Tarwewijk. De bewonersorganisatie OvdB Tarwewijk (Organisatie van en door bewoners Tarwewijk) heeft als doel een steunpunt te zijn voor inwoners die met problemen of initiatieven komen. Zo is er een Pools spreekuur en worden inwoners geholpen met rechtsbijstand of belastingzaken. Niet onbelangrijk is dat OvdB Tarwewijk veel aandacht heeft voor woningen binnen de Tarwewijk. Mevr. Overeem is bovendien niet alleen betrokken bij de bewonersorganisatie maar ook vrijwilliger bij het project BurgerBlauw. Het motto van BurgerBlauw is schoon, heel en veilig. Door middel van looprondes worden opvallende zaken doorgegeven aan de betrokken instanties, zoals politie of gemeente. Dit zorgt voor korte lijntjes waardoor er eerder verandering plaats vindt. Mevr. Overeem is zeer betrokken bij het welzijn van de Tarwewijk en heeft ook een duidelijke visie op het verleden en de toekomst van de wijk.

Beiden vullen elkaar zo aan in de zin van visie op de wijken, woningtevredenheid en tevredenheid met voorzieningen, en daarnaast, aangezien beiden woonachtig zijn in Carnisse en Tarwewijk, ook als

bewoner zijnde. Verwacht wordt dat de interviews niet zozeer een bevestiging, maar voornamelijk een aanvulling vormen op de afgenomen enquêtes in de wijken.

3 Kenmerken steekproef

De centrale vraag bij dit onderzoek is of de verhuisgeneigdheid van inwoners in Carnisse en de Tarwewijk wordt beïnvloed door woningtevredenheid en tevredenheid met de aanwezige voorzieningen. Daarom is het interessant om voor de statistische analyse van de onderzoekshypothesen al te kijken naar de kenmerken van de respondenten. Dit is de eerste gelegenheid om de resultaten te bestuderen.

Allereerst een korte blik op de enquêtes zelf. In totaal zijn er 132 aselechte enquêtes afgenomen, duidelijk minder dan de doelstelling van 300 enquêtes. Het niet halen van dit doel ligt voornamelijk aan de zeer lage respons van 14% ($132/931=0,141$). Zoals al eerder geschreven in de inleiding is er sprake van een lastige buurt. Engbersen schetst in zijn analyse voor de wetenschappelijke raad van regeringsbeleid dat Rotterdam-Zuid kampt met grote leefbaarheidsproblemen (Engbersen, 2005). Uit een groot onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat een stedelijke omgeving, armoede en taalachterstand de kans op non-respons verhoogt: *“The Dutch big cities (Amsterdam, Rotterdam and the Hague) are generally seen as problematic areas in survey research”* (Stoop, 2005, p. 73).

Bovendien is een interessante toevoeging dat Nederland internationaal gezien al bekend staat om de hoge non-respons (de Leeuw en Heer, 2002). Een andere oorzaak voor de lage respons is de manier van aanpak geweest. Er zijn een aantal methoden om de respons te verhogen zoals een langere veldperiode, aanpassen van de enquête aan de respondent (bijvoorbeeld vertalen naar Pools of Arabisch), vooraankondigingen en het gebruik van beloningen (incentives). Deze mogelijkheden zijn vooraf door de veldwerkcoördinatoren wel in overweging genomen maar uiteindelijk afgewezen vanuit praktische bezwaren. De beschikbare hoeveelheid tijd, geld en werkdruk lieten niet toe deze responsverhogende maatregelen toe te passen.

Ondanks het lage aantal geënquêteerden is er toch veel te zeggen over deze groep. De gemiddelde steekproefpersoon is 43 jaar oud, woont samen, heeft 1,5 thuiswonend kind, voelt zich Nederlands en heeft een MBO opleiding. Natuurlijk is dit veel te kort door de bocht maar deze karakterschets biedt wel een eerste indruk.

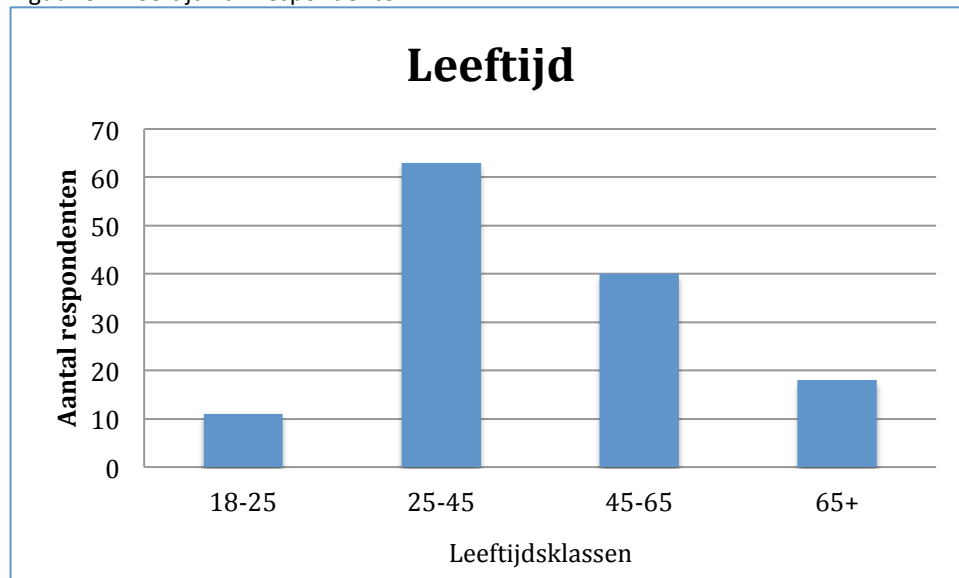
3.1 Leeftijd

Op veel gebieden is echter sprake van een grote diversiteit. Zo varieert de leeftijd van 18 tot 82 jaar. Drie 18-jarigen hebben meegedaan aan het onderzoek, terwijl er ook 14 respondenten van 65 jaar en ouder de enquête hebben ingevuld. Toch is de grootste groep tussen de 25 en 45 jaar oud (Figuur 3.1). De gemiddelde leeftijd ligt met 43 jaar wel aan het eind van deze klasse. Verder valt op dat de meeste respondenten precies 50 jaar oud zijn.

Bij het CBS is een verdeling te zien in vijf leeftijdscategorieën, te weten: 0-15j, 15-25j, 25-45j, 45-65j en 65+. Deze klassenverdeling is hetzelfde als in figuur 3.1. De enige kanttekening is dat de eerste klasse is ingedeeld als 18 tot 25-jarigen aangezien er alleen enquêtes zijn afgenomen bij bewoners van 18 jaar en ouder. De 0-15 jaar klasse is helemaal verdwenen, aangezien deze leeftijd niet voorkomt in de steekproef. Uit tabel 3.1 blijkt dat de leeftijdscategorie van 15-25 jaar ondervertegenwoordigd is in de steekproef. Een verklaring voor de ondervertegenwoordiging van 15-25 jarigen zou kunnen zijn dat de enquête alleen afgenomen mocht worden door bewoners van

18 jaar en ouder. 15 tot 18-jarigen mochten de enquête niet invullen, maar zijn wel meegenomen in de verwachte N waarde. Vanwege deze reden is er voor gekozen om de 15-25 jarigen groep niet te wegen, als het niet als representatief beschouwd mag worden, omdat dit voor een scheve vergelijking kan zorgen. De andere leeftijdsklassen zijn oververtegenwoordigd in de steekproef. De verschillen zijn significant. De steekproef mag met betrekking tot leeftijd niet als representatief worden beschouwd. $\chi^2(3)=15,2$; $p=0,002$. In tabel 3.1 zijn de weegfactoren wel weergegeven, maar die zullen niet worden gebruikt. Om deze reden kunnen er met leeftijd geen conclusies worden getrokken over de populatie. Enkel resultaten over de steekproefpopulatie zijn er te maken.

Figuur 3.1 Leeftijd van respondenten

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Tabel 3.1 Resultaten leeftijd in Goodness-of-fit toets

	Geobserveerde N	Verwachte N	Weegfactor
15-25 jaar	11	25,2	2,28
25-45 jaar	69	61,8	0,89
45-65 jaar	36	30,0	0,83
65+ jaar	12	11,0	0,91
Totaal	128		

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

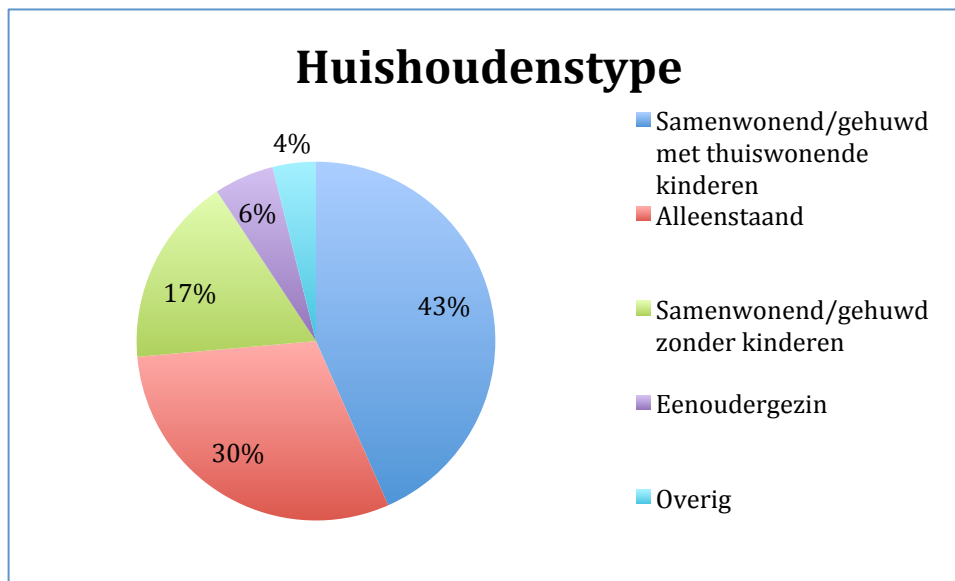
3.2 Huishoudenstype

Kijkend naar het type huishouden, bestaat bijna de helft van de steekproef (43,4%) uit een gezin met thuiswonende kinderen. Daarnaast zijn er nog veel alleenstaanden (figuur 3.2). Toch is het aantal alleenstaanden uit de steekproef relatief nog veel lager dan het aantal respondenten uit de onderzoekspopulatie, volgens de buurtmonitor Rotterdam. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de kans dat er iemand thuis is hoger ligt bij gezinnen (met kinderen) dan bij alleenstaanden. Hierdoor zou de respons hoger kunnen liggen bij gezinnen, en lager bij alleenstaanden.

De alleenstaanden zijn in de steekproef ondervertegenwoordigd. Hetzelfde geldt voor de eenoudergezinnen. De gezinnen met thuiswonende kinderen zijn in de steekproef oververtegenwoordigd. De verschillen zijn significant. De steekproef mag op huishoudenstype niet als representatief worden beschouwd. $\chi^2(4)=67,6$; $p=0,000$. Maar dankzij het vermenigvuldigen met

de weegfactor uit de laatste kolom van tabel 3.2 wordt de steekproef weer representatief voor de populatie.

Figuur 3.2 Verdeling van de huishoudentypen uit de steekproef

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Tabel 3.2 Resultaten type huishouden in Goodness-of-fit toets

	Geobserveerde N	Verwachte N	Weegfactor
Alleenstaand	39	64,4	1,65
Met thuiswonende kinderen*	56	21,9	0,39
Zonder kinderen*	22	22,1	1,00
Eenoudergezin	7	15,2	2,17
Overig	5	5,4	1,08
Totaal	129		

*Samenwonend/gehuwd

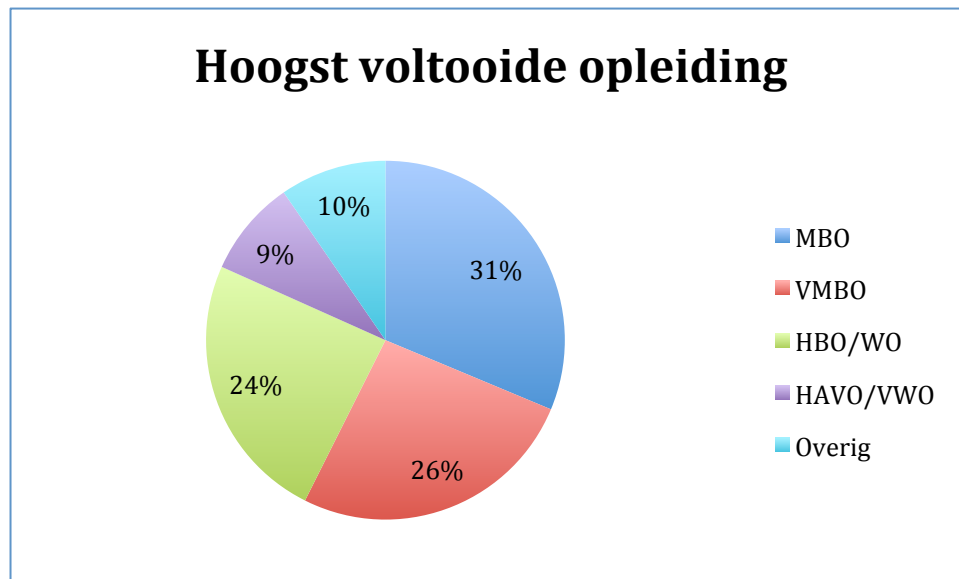
(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Van de gezinnen met kinderen blijkt verder dat de meesten één of twee kinderen hebben. Toch is er ook één gezin met maar liefst zes kinderen. Uit de huishoudentypen is al gebleken dat 63 van de 129 respondenten kinderen heeft. Hiervan hebben veertig huishoudens kinderen op de basisschool zitten. Bijna al deze kinderen zitten tevens op de basisschool in de buurt.

3.3 Inkomen & Educatie

Er is ook een grote diversiteit in de afgeronde opleidingen. Dertig mensen hebben een VMBO-diploma maar tegelijkertijd hebben ook 28 bewoners een HBO/WO opleiding voltooid. Echter, de grootste groep heeft een MBO diploma als hoogst voltooide opleiding (figuur 3.3).

Figuur 3.3 Hoogst voltooide opleiding van de respondenten

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Het gemiddelde inkomen uit de steekproef ligt tussen de 1500-1999 euro per maand. Een laag inkomen is, volgens het CBS, een inkomen tot 19.200 euro per jaar. Er is voor gekozen om binnen dit onderzoek een laag inkomen te operationaliseren als een inkomen tot en met 1999 euro per maand. Het gemiddeld inkomen uit de steekproef beschouwen wij dus als een laag inkomen. Een hoog inkomen is boven de 41.300 euro per jaar (CBS, 2012). In ons onderzoek zullen wij het een inkomen van 3500 euro per maand of hoger opvatten als een hoog inkomen. Wat opvalt is dat het gemiddelde inkomen van de respondenten met een voltooide HBO/WO opleiding tussen de 2000 en 2499 euro per maand ligt. Dit is iets meer dan het gemiddelde van de hele steekproef, maar ligt nog altijd onder het modale inkomen in Nederland (Rijksoverheid, 2013).

45 respondenten uit de steekproef hebben een laag inkomen. Dit ligt iets onder het verwachte aantal van 53,3. Ditzelfde geldt voor bewoners met een hoog inkomen, waarvan er maar zes een enquête hebben ingevuld waar er 8,9 werden verwacht (tabel 3.3). Toch is de ondervertegenwoordiging van een dusdanig laag niveau dat de verschillen niet significant zijn. De steekproef mag met betrekking tot inkomen als representatief worden beschouwd. $X^2(2)=4,8$; $p=0,090$.

Tabel 3.3 Resultaten inkomen in goodness-of-fit toets

	Geobserveerde N	Verwachte N
Laag inkomen	45	53,3
Hoog inkomen	6	8,9

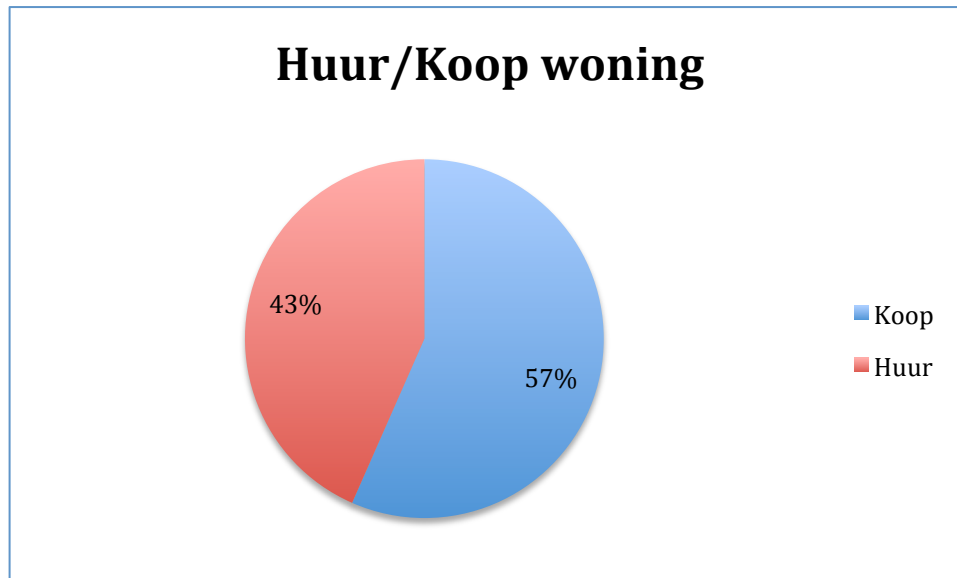
(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

3.4 Huur/koop verdeling

Wat verder opvalt aan de geënquêteerden is dat de meerderheid in een koopwoning woont (Figuur 3.5). Dit, terwijl 61,7% uit Carnisse en Tarwewijk in een huurwoning woont volgens de buurtmonitor van Rotterdam. Zodoende zijn de huurwoningen sterk ondervertegenwoordigd, en de koopwoningen

sterk oververtegenwoordigd. Deze verschillen zijn significant. De steekproef mag bij de huur/koop verdeling niet als representatief worden beschouwd. $\chi^2(1)=18,3$; $p=0,000$. Met behulp van wegen kan de steekproef alsnog representatief worden voor de huur/koop verdeling. Uit tabel 3.4 blijkt dat de respondenten uit een huurwoning 1,42 keer meer moeten worden meegeteld om de steekproef representatief te maken voor deze variabele.

Figuur 3.5 Huur/koop verdeling onder de respondenten

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Tabel 3.4 Resultaten Huur/koop verdeling in goodness-of-fit toets

	Geobserveerde N	Verwachte N	Weegfactor
Huurwoning	56	79,6	1,42
Koopwoning	73	49,4	0,68
Totaal	129		

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Het is wel gebleken dat er zeer veel verschillende respondenten in de steekproef zitten, waardoor de karakterschets van de gemiddelde steekproefpersoon uit de inleiding van dit hoofdstuk wel erg generaliserend is. Daarnaast kan over de steekproef worden gezegd dat het op veel kenmerken niet overeenkomt met de onderzoekspopulatie. Alleen de inkomensverdeling van de respondenten is representatief voor de populatie. Echter, op de meeste andere kenmerken kan met behulp van wegen het kenmerk alsnog representatief worden beschouwd voor de populatie. Leeftijd is het enige kenmerk, dat vanwege de scheve verdeling, alleen getoetst mag worden over de steekproefpopulatie. Dit hoofdstuk is ingegaan op de kenmerken van de respondenten uit de steekproef. Nu zullen de onderzoekshypothesen over deze respondenten statistisch getoetst worden, en zo mogelijk geïnterpreteerd worden voor de onderzoekspopulatie.

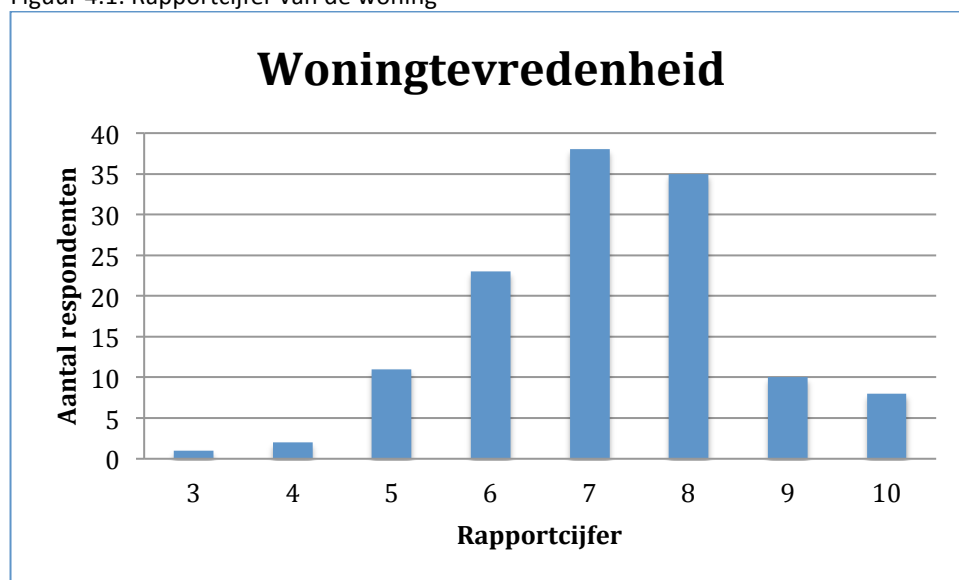
4 Statistische analyse van de onderzoekshypothesen

Nadat in het vorige hoofdstuk de kenmerken van de steekproef zijn beschreven is het nu tijd voor de resultatenbeschrijving, gebaseerd op statistische analyse. Lu schreef al in 1998 dat verhuisgeneigdheid wordt gevormd door tevredenheid van individuele- & huishoudenskenmerken en de staat van de woning (Lu, 1998). De onderzoekshypothesen over de woningtevredenheid worden als eerste onderzocht in dit hoofdstuk. Vervolgens komen de onderzoekshypothesen aan bod die te maken hebben met de voorzieningen. Over het belang van voorzieningen wordt wisselend gedacht maar toch zijn voorzieningen van niet te onderschatten belang voor de woontevredenheid van de buurt (Daverveld, 2006). Woningtevredenheid en voorzieningen zeggen samen iets over de woontevredenheid. En dit construct zegt weer iets over de mogelijke verhuisgeneigdheid. Daarom behandelen de laatste hypothesen deze verhuisgeneigdheid, alles komt hier dus bij elkaar.

4.1 Woningtevredenheid

De ontevredenheid met de woning komt als verhuismotief het vaakst naar voren (Ministerie van BZK, 2011, p. 9). De vraag is, of dit ook voor de Rotterdamse wijken Carnisse en Tarwewijk geldt. Gemiddeld geven de bewoners een 7,2 aan hun woning, een nette voldoende. Toch blijkt uit figuur 4.1 dat er nog wel een grote verscheidenheid is aan gegeven cijfers. Er is nog 11,0% van de bewoners dat een onvoldoende geeft aan de woning. Hier staat tegenover dat maar liefst 6,3% de woning met het hoogste rapportcijfer beoordeeld. Over de tevredenheid van de woning zijn zo gemengde gevoelens onder de bewoners.

Figuur 4.1. Rapportcijfer van de woning

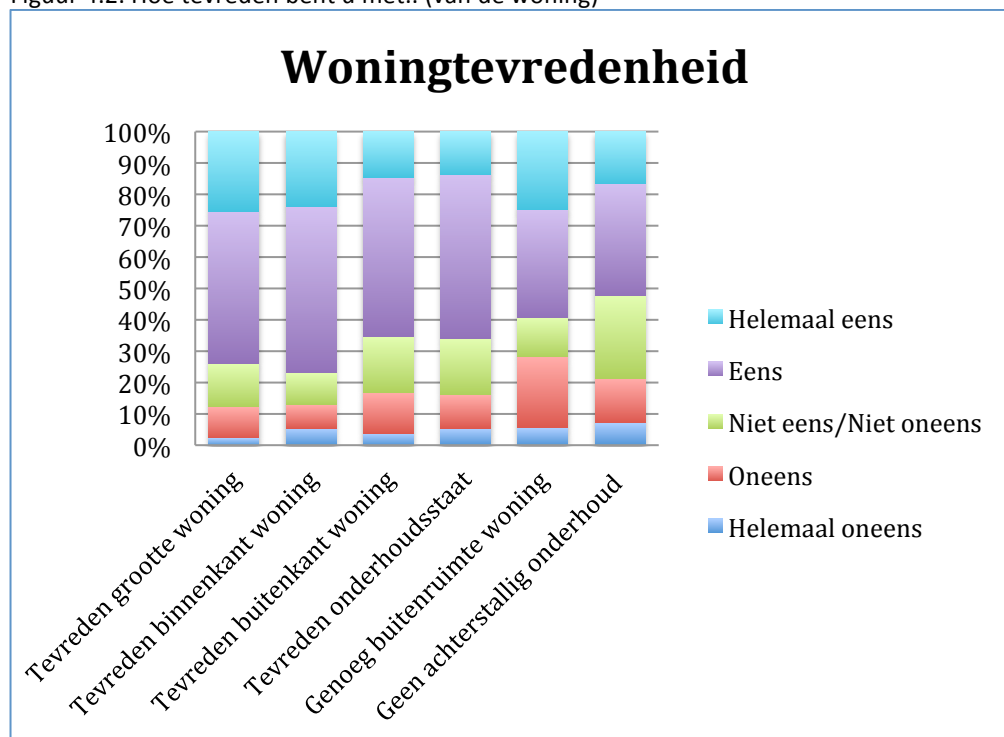

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Daarnaast is de woningtevredenheid uitgesplitst naar zes componenten, met helemaal oneens – helemaal eens vragen. Wat opvalt is dat de respondenten het positiefst zijn over de grootte van de woning. Terwijl de meeste woningen in de onderzochte buurten niet al te groot zijn. Zo zei Mevrouw Overeem in een interview (03-04-14): 'Vijftig vierkante meter blijft vijftig vierkante meter'. Waarmee

ze impliceerde dat ze de huizen te klein vond. Daarnaast blijkt uit figuur 4.2 dat de respondenten tevredener zijn over de binnenkant van de woning dan over de buitenkant en de buitenruimte van de woning. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de bewoners invloed hebben op de binnenkant van de woning, en de eigen wensen over de binnenkant van de woning waar kunnen maken. Over de buitenkant en buitenruimte van de woning is minder controle en invloed van de bewoners. De ontevredenheid over de woning komt vooral door de slechte onderhoudsstaat en het achterstallig onderhoud van de woning. Zo is 21.4% is het (helemaal) eens dat er achterstallig onderhoud plaatsvindt aan de woning. Toch is het algemene beeld dat de meeste respondenten tevreden zijn over de verschillende componenten van de woning. Dit komt overeen met de gegeven rapportcijfers van de woning. Nu zullen de onderzoekshypothesen met betrekking tot woningtevredenheid statistisch getoetst worden.

Figuur 4.2. Hoe tevreden bent u met.. (van de woning)

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

[1] 'Voor oudere bewoners is de woningtevredenheid hoger'

Uit de zes componenten van woningtevredenheid (figuur 4.2) is een nieuwe variabele opgesteld die de woningtevredenheid meet. Dit is een getal tussen de -2 en 2, waar -2 staat voor een hele lage woningtevredenheid en 2 staat voor een hele hoge woningtevredenheid.

In ons onderzoek worden alle enquêtes die zijn ingevuld door een persoon van 65 jaar of ouder geïnterpreteerd als een oudere bewoner. Dit is dezelfde verdeling die het CBS heeft. In totaal zijn er 13 oudere inwoners en 107 inwoners jonger dan 65 jaar die antwoorden hebben gegeven op de vragen over de woningtevredenheid. Leeftijd kan niet geanalyseerd worden op representativiteit omdat er in de enquête gevraagd wordt om bewoners van 18 jaar en ouder. In de statistische toetsen over oudere bewoners kan dus alleen wat gezegd worden over de steekproefpopulatie.

De nieuw berekende woningtevredenheid variabele is getoetst op normaliteit, vanwege het lage aantal respondenten (13) van bewoners van 65 jaar en ouder. Naar blijkt mag de woningtevredenheid als normaal verdeeld worden beschouwd (Skewness / Std. Error (S.E.) = -1,93; Kurtosis / S.E. = 0,56). Dit houdt in dat er parametrische toetsten uitgevoerd kunnen worden.

Uit een t-toets blijkt dat de gemiddelde woningtevredenheid scores tussen bewoners van 65 jaar en ouder ($M=0,83$, $SD= 0,46$) en bewoners jonger dan 65 jaar ($M=0,59$, $SD=0,75$) niet significant verschillen. Het verschil in de scores ligt tussen -0,7 en 0,2 punten. $t(118)=-1,2$, $p=0,25$, 95% BI [-0,7; 0,2]. Hoewel de gemiddelde scores van woningtevredenheid voor bewoners van 65 jaar en ouder hoger liggen dan de bewoners van een andere leeftijd, is er geen significant verschil. De onderzoekshypothese dat voor oudere bewoners de woningtevredenheid hoger is kan niet worden aangenomen voor de respondenten van Carnisse en Tarwewijk. Dat er geen significant verschil is kan komen doordat er weinig oudere bewoners mee hebben gedaan aan het onderzoek waardoor er meer kans is dat de respons groep geen goed representatief beeld geeft. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat ouderen zolang mogelijk willen blijven wonen in een vertrouwde omgeving. Deze zelfstandigheid leidt vervolgens tot een hogere tevredenheid over de woning (De Bree, 2003; Groot et al., 2013). De ouderen uit de steekproef wonen gemiddeld ook al sinds 1992, veel langer dan de rest van de respondenten. Enkel, is er in deze steekproef geen significant verband te ontdekken tussen de leeftijd van de bewoner en de woningtevredenheid. Dit zou ook veroorzaakt kunnen worden vanwege de vele verhuizingen in de wijken waardoor de vertrouwde omgeving steeds verstoort wordt met nieuwe bewoners.

[2] ‘Voor huishoudens met een lager inkomen is de woningtevredenheid hoger’

Leeftijd is niet het enige kenmerk waarop bewoners worden onderscheiden. In de vorige hypothese is gebleken dat de gemiddelde woningtevredenheid scores tussen bewoners van 65 jaar en ouder niet significant verschillen. De significantie kan ook onderzocht worden voor inkomen. Met huishoudens met een lager inkomen worden in dit onderzoek de huishoudens met een lager inkomen dan 2000 euro per maand bedoeld. Dit zijn de drie onderste categorieën uit de inkomensvraag (bijlage F, vraag G7).

De hypothese: ‘voor huishoudens met een lager inkomen is de woningtevredenheid hoger’ zal onderzocht worden met een parametrische toets. Uit de t-toets blijkt dat het verschil tussen lagere inkomens ($M=0,58$, $SD= 0,64$) en hogere inkomens ($M=0,68$, $SD= 0,74$) niet significant verschillen. Het verschil in de scores ligt tussen -0,38 en 0,18 punten. $t(103)=-0,7$, $p=0,14$, 95% BI (-0,38; 0,18). Er is geen significant verschil, dus de hypothese dat voor huishoudens met een lager inkomen de woningtevredenheid hoger ligt kan niet worden aangenomen. Sterker nog, de huishoudens met een laag inkomen zijn minder tevreden over hun woning dan de andere huishoudens. Dit zou kunnen komen doordat de huishoudens met een lager inkomen tevens in een goedkoper huis wonen, waar ze niet tevreden mee zijn. Als ze in de buurt mensen in een duurder huis zien wonen, wordt de woonwaardering helemaal negatief beïnvloedt. Tegenovergesteld, kunnen de huishoudens in Carnisse en Tarwewijk met een redelijk tot goed inkomen een beter huis veroorloven. Als zij de eigen woningwaardering ook afzetten tegenover andere (goedkopere) huizen in de omgeving, kan dit weer zorgen voor een hogere woningtevredenheid.

[3] 'Voor inwoners met een lagere woningtevredenheid is de verhuisgeneigdheid groter'

Deze onderzoekshypothese is onderzocht en getoetst door middel van een Student's T-toets. De categorische variabele (woningtevredenheid) is afgezet tegen de interval/ratio variabele (verhuisgeneigdheid). De waarnemingen zijn onafhankelijk, immers een huishouden met een hoge woningtevredenheid beïnvloedt niet de verhuisgeneigdheid van een ander huishouden. Er is dus gekeken of de twee gemiddelden van de verhuisgeneigdheid significant van elkaar verschillen tussen huishoudens met een hoge woningtevredenheid enerzijds, en huishoudens met een lage woningtevredenheid anderzijds.

Lagere woningtevredenheid is gedefinieerd als de somscores van de zes componenten van figuur 4.2. De somscores liggen tussen de -2 (lage woningtevredenheid) en 2 (hoge woningtevredenheid). Onder lage woningtevredenheid worden de somscores -2 tot en met 0 bedoeld. De groep met lagere woningtevredenheid is kleiner dan 30, namelijk 25 cases. Er is gecontroleerd op normaliteit (Skewness/S.E.= -1,83, Kurtosis/S.E.= 0,91) waar uit volgt dat er vanuit mag worden gegaan dat deze ook normaal verdeeld is.

Uit de t-toets blijkt dat de gemiddelden van de verhuisgeneigdheid significant van elkaar verschillen tussen inwoners met een lage woningtevredenheid en inwoners met een hoge woningtevredenheid. $t(34)=2,673$, $p=0,011$, 95% BI [0,07;0,52]. Er is een middelmatig verband 17% van de variantie wordt verklaard ($r_{pb}^2=0,42$). Dit houdt in dat inwoners die niet tevreden zijn met hun huis significant meer geneigd zijn om te verhuizen. Dit kan gezegd worden met 95% zekerheid. Maar niet elk huishouden vertrekt wanneer zij niet tevreden is, dit komt ook naar voren uit de interviews. Dhr. Groen (Interview, 25-03-14) schetst een weinig positief beeld van de wijk maar stelt niet weg te kunnen, immers zijn onderneming inclusief eigen pand en bakkerij staan er.

4.2 Voorzieningentevredenheid

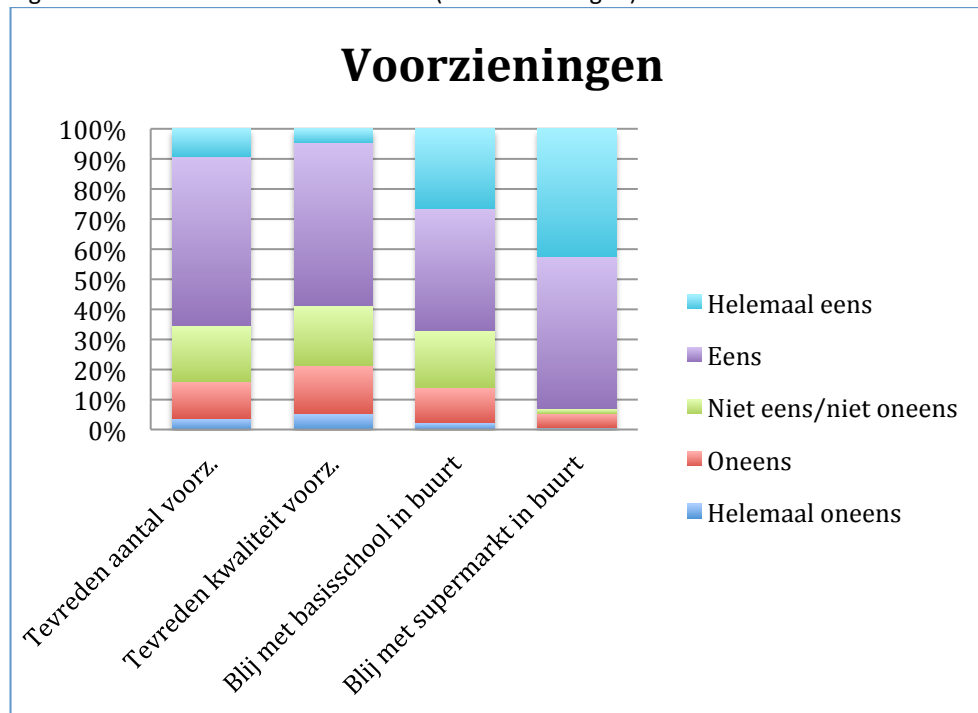
Uit de literatuur komt naar voren dat voorzieningen niet direct van invloed zijn op verhuisgeneigdheid. Toch mag het ook niet uitgesloten worden, gezien de invloed van voorzieningen op de leefbaarheid in een wijk en de woontevredenheid (Aalders et al., 2008; Daverveld, 2006; Ouwehand & Van Meijeren, 2006; Uunk & Dominguez Martinez, 2002).

Voor bijna 70% van de respondenten ontbreken er geen voorzieningen in de wijk. De respondenten die wel voorzieningen missen, hebben het vooral over het ontbreken van een etnische Surinaamse, Turkse of andere speciale voorziening. Uit figuur 4.3 blijkt ook dat de respondenten (zeer) tevreden zijn over het aantal voorzieningen. Dit verklaart dat de meeste respondenten geen voorzieningen missen in de wijk. Verder zijn de respondenten gemiddeld gezien ook (zeer) tevreden over de kwaliteit van de voorzieningen. Al ligt deze tevredenheid iets lager dan de kwantiteit van de voorzieningen (figuur 4.3).

De twee voorzieningen waar in ons onderzoek de focus op ligt worden zeer positief bevonden. 67,2% van de respondenten heeft eens of helemaal eens beantwoord op de vraag of zij blij zijn met een basisschool in de buurt. Daar staat tegenover dat nog altijd 14,0% niet blij is met een basisschool in de buurt. De tevredenheid over de supermarkt in de buurt is nog vele malen groter (93,1%). Het verschil hierin zou kunnen liggen aan het feit dat een supermarkt een voorziening is voor elke bewoner uit Carnisse en Tarwewijk, terwijl de aanwezigheid van een basisschool belangrijker is voor een gezin met kinderen dan voor een alleenstaande. Daarnaast is de drempelwaarde voor een basisschool groter dan voor een supermarkt. In een supermarkt worden de eerste levensbehoeften

gekocht en de meeste mensen willen die voorziening in hun naaste omgeving hebben. Voor een basisschool willen de meeste mensen eerder wat langer reizen. Zeker als de kinderen daardoor op een in de ouders' perceptie betere school komen te zitten. Als er alleen wordt gekeken naar de respondenten met thuiswonende kinderen die naar een basisschool in de buurt gaan, is de tevredenheid met de basisschool in de buurt een stuk hoger (88,6%). Verder valt op dat de tevredenheid over de supermarkt in de buurt ook nog lichtjes hoger ligt (94,3%). De respondenten zijn dus zeer blij met een supermarkt in de buurt, en waarderen ook de basisschool in de buurt.

Figuur 4.3. Hoe tevreden bent u over... (de voorzieningen)

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

[4] 'Voor oudere inwoners is de tevredenheid met de voorzieningen lager'

Uit een t-toets blijkt dat de gemiddelde scores van tevredenheid over voorzieningen tussen oudere inwoners van 65 jaar en ouder ($M=0,71$, $SD= 0,53$) en jongere inwoners ($0,75$, $SD= 0,69$) niet significant verschillen. Het verschil in scores ligt tussen 0,66 en -0,18 punten. $t(118)=1,15$, $p=0,21$, 95% BI (-0,18; 0,66). De aanname dat oudere inwoners een lagere voorzieningentevredenheid hebben kan niet worden aangenomen voor de hele populatie in de Tarwewijk en Carnisse. Er is namelijk een gebrek aan significantie. Dit zou kunnen komen vanwege de tevredenheid over het aantal voorzieningen. Voor de meeste mensen zijn er genoeg voorzieningen in de wijk aanwezig. Oudere bewoners zijn meer aangewezen op de voorzieningen dicht in de buurt vanwege de mindere mobiliteit (Van Bergeijk et al., 2008, p. 131). Als de meeste benodigde voorzieningen in de buurt zitten, wat kan worden afgeleid uit de tevredenheid over het aantal voorzieningen, is de mindere mobiliteit onder oudere bewoners van minder groot belang.

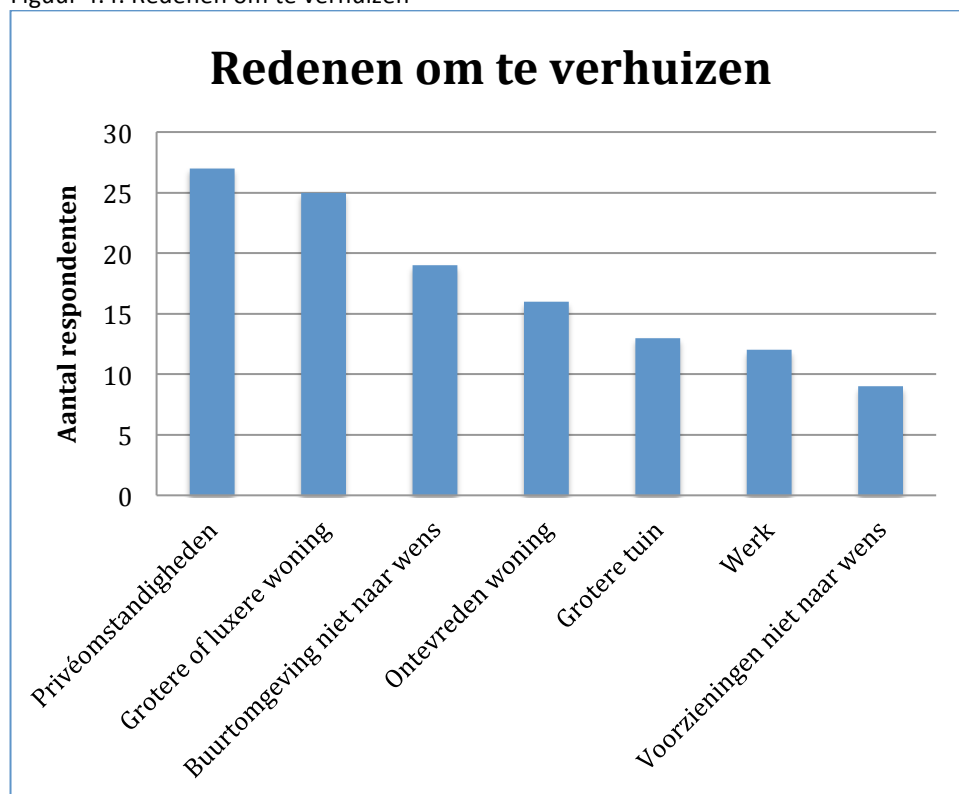
[5] 'Voor inwoners die de voorzieningen lager waarderen is de verhuisgeneigdheid groter'

Gezien er stuk meer mensen tevreden tot zeer tevreden zijn met de voorzieningen ten opzichte van ontevreden, is er, alvorens de hypothese verder te toetsen, eerst getoetst op normaliteit. De variabele 'tevredenheid met voorzieningen' bleek niet normaal verdeeld (Skewness / Std. Error = -

9,73; Kurtosis / Std. Error = 5,36), waardoor verdere toetsing heeft plaatsgevonden aan de hand van een Mann-Whitney test, gezien er sprake is van een interval- versus dichotome-schaal.

Gekeken in hoeverre ontevredenheid met voorzieningen daadwerkelijk een motivatie zijn om te verhuizen, komt uit figuur 4.4 naar voren dat de ontevredenheid met de voorzieningen het minst is aangegeven als mogelijke verhuisreden. Toch blijkt er in Carnisse en Tarwewijk een significant verband te bestaan tussen huishoudens met een lagere waardering van buurtvoorzieningen en een hogere verhuisceneidheid ($Z = -2,579$). Het betreft echter wel een zwak verband ($r = 0,23$). Aan de ene kant is het logisch dat bij een lagere tevredenheid over de voorzieningen, de mensen meer geneigd zijn om te verhuizen. Elke dag lang onderweg zijn naar een supermarkt of een basisschool is immers niet gewenst. Er kan dan sneller voor worden gekozen om te verhuizen, dichterbij de supermarkt en de basisschool. Aan de andere kant suggereren diverse analyses dat er op voorhand geen grote effecten van wijkvoorzieningen op de verhuisceneidheid zijn, aldus Uunk en Dominguez Martinez (2002, p. 72). Daarnaast wordt de invloed van voorzieningen niet vaak als reden van verhuizen opgegeven (figuur 4.4). Toch blijkt er dus een significant verband te zijn tussen een lage waardering van de voorzieningen en een grote verhuisceneidheid in de wijken.

Figuur 4.4. Redenen om te verhuizen

(eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

4.3 Verhuisceneidheid

Een lage verhuisceneidheid lijkt logisch bij een positief gevoel over de eigen woning en voorzieningen in de buurt. Gevraagd of bewoners binnen twee jaar zouden willen verhuizen (meet verhuisceneidheid), is het antwoord in ongeveer in 66% van de gevallen negatief. Twee op de drie steekproefpersonen wil dus op de huidige plek blijven wonen. Gegevens van de Veldacademie tonen dat bewoners echter gemiddeld 2 jaar in Carnisse of de Tarwewijk wonen (Veldacademie, 2014).

Dit beeld komt niet helemaal overeen met de steekproef. Gemiddeld wonen mensen hier sinds 2002, dus in 2014 al 12 jaar. Dit getal wordt echter sterk beïnvloed door trouwe bewoners die het gemiddelde laten zakken. Zo is één bewoner al vanaf 1964 woonachtig in de huidige woning. Standaardmaten als de modus (meest voorkomende waarde is 2009, dus 5 jaar) en mediaan (waarde middelste waarneming is 2006, dus 8 jaar) geven een hogere waarden, maar dit zijn nog altijd langere verblijven dan de 2 jaar volgens de Veldacademie.

Toch zijn er voor sommige bewoners genoeg redenen om te verhuizen. De vaakst genoemde reden ligt in de privéomstandigheden (figuur 4.4). Hiermee worden veranderde omstandigheden in de privésfeer bedoeld. Een voorbeeld hiervan is het gevolg van gezinsuitbreiding. Daarnaast valt op dat de reden(en) om te verhuizen vaak te maken heeft met de woning. Veel bewoners in Tarwewijk en Carnisse willen een grotere of luxere woning, een grotere tuin of zijn in het algemeen ontevreden over de huidige woning. De voorzieningen die niet naar wens zijn wordt maar negen keer genoemd als reden om te verhuizen. Dit lage aantal kan komen doordat de vragen over de voorzieningen ook positief zijn beantwoord wat er op neer komt dat de meeste bewoners zeer te spreken zijn over de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen. Daarnaast kan het ook zijn dat de tevredenheid over de voorzieningen minder invloed heeft op de verhuisgeneigdheid, dan de woningtevredenheid. Toch is gebleken uit de vorige onderzoekshypothese dat een lagere tevredenheid over de voorzieningen, zorgt voor een grotere verhuisgeneigdheid in de wijken.

[6] Voor huishoudens met thuiswonende kinderen is de verhuisgeneigdheid lager.

Zoals beschreven in de literatuur zijn persoonlijke veranderingen en omstandigheden in het leven belangrijke redenen voor een mogelijke verhuizing en ook om juist niet te verhuizen (Ministerie van BKZ, 2011). Het hebben van thuiswonende (voornamelijk jonge) kinderen is zo'n persoonlijke omstandigheid in een huishouden wat van invloed kan zijn op al dan niet verhuizen. Gezien het aantal huishoudens met kinderen onder de respondenten niet representatief bleek voor de gehele populatie is bij het bekijken van dit mogelijke verband met verhuisgeneigdheid gebruik gemaakt van gewogen variabelen. Deze weging is reeds in hoofdstuk 4 toegelicht. 'Huishoudentype' en 'verhuisgeneigdheid' zijn beide categorische variabelen, dus daarom is er gebruik gemaakt van een Chi kwadraat toets om het verband te toetsen.

In Tarwewijk en Carnisse blijkt er geen significant verband te bestaan tussen het hebben van thuiswonende kinderen en een lagere verhuisgeneigdheid ($X^2(1) = 0,396$; $p = 0,63$). Dit wordt bevestigd door Cramer's: $V = 0,07$ wijst op geen (nihil) verband. Toch geven iets meer, 70,4% van de huishoudens met kinderen tegenover 63,5% van de huishoudens zonder kinderen aan geen verhuisplannen te hebben binnen nu en twee jaar (tabel 4.1).

In het geval dat een huishouden thuiswonende kinderen heeft is er gevraagd hoeveel van de kinderen op de basisschool zaten en of zij dan naar een basisschool in Tarwewijk of Carnisse gaan of een basisschool buiten het onderzoeksgebied. Toegespitst op deze specifieke huishoudens blijkt er ook geen significant verschil te bestaan. Gezien de hypothese met gewogen waarden gemeten en getest is, levert een gelijksoortige toetsing (d.m.v. Chi-kwadraat) op deze specifieke huishoudens geen vergelijkbaar resultaat op. In de tabel 4.1 is wel te zien dat in de verste 'zoom'-fase, huishoudens met kinderen op een basisschool in de buurt, het percentage niet-verhuisgeneigden het hoogst is, namelijk 77,1% (27 van de 35 cases).

Tabel 4.1 Verhuisgeneigdheid onder huishoudens met thuiswonende kinderen

	Thuiswonende kinderen					Thuiswonende kinderen op basisschool*				Thuiswonende kinderen op basisschool in buurt*			
	Ja		Nee			Ja		Nee		Ja		Nee	
	N	%	N	%		N	%	N	%	N	%	N	%
Wel verhuisplannen	8	70,4	23	36,5		13	32,5	21	30,9	8	22,9	27	36,5
Geen verhuisplannen	19	29,6	40	63,5		27	67,5	47	69,1	27	77,1	47	63,5
Totaal	27	100	63	100		40	100	68	100	35	100	74	100

* Ongewogen

(Eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

[7] 'Voor huishoudens met een huurwoning is de verhuisgeneigdheid groter'

Er is een kruistabel (tabel 4.2) gemaakt om de verschillende typen woning (koop- of huurwoning) naast elkaar te zetten. De steekproefverdeling is normaal verdeeld want beide groepen zijn groter dan 30, namelijk 52 huur-(4 daarvan zonder score van verhuisgeneigdheid) en 72 koopwoningen (waarvan 1 zonder score van verhuisgeneigdheid). Daarnaast zijn er drie huishoudens waarvan niet bekend is of de bewoners in een koopwoning of huurverwoning verblijft. De procentuele verhoudingen in onze steekproef zijn dus als volgt: 42,4% huurwoningen, 55,3% koopwoningen en 2,3% waarvan de eigendomsverhouding niet bekend is. Uit de buurtmonitor (gemeente Rotterdam, 2012) blijkt dat in Carnisse en Tarwewijk de daadwerkelijke verdeling als volgt is: 61% huurwoningen, 37,9% koopwoningen en 1,1% waarvan de eigendomsverhoudingen niet bekend zijn.

Tabel 4.2 Kruistabel tussen de verhuisplannen en het eigendomstype

	Eigendomstype				Totaal	
	Huurwoning		Koopwoning			
	N	%	N	%	N	%
Wel verhuisplannen	19	47	21	53	40	100
Geen verhuisplannen	33	39	51	61	84	100
Totaal	52	42	72	58	124	100%

(Eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

De Chi kwadraat toets geeft na de continuïteitscorrectie een score van 0,451. Dat is kleiner dan 6,8 en dus kan met 99% zekerheid gesteld worden dat H_0 niet verworpen dient te worden. Kortom de gemiddelden zijn gelijk en er is geen statistisch verband tussen eigendomstype van de woning en de verhuisgeneigdheid van een huishouden. Mensen in een koopwoningen zijn niet significant anders in hun verhuisplannen. Ook uit de interviews blijkt dat de omloopsnelheid in de wijk hoog ligt, met name in delen van Carnisse en in mindere mate in Tarwewijk. In delen van Carnisse verhuizen de bewoners alweer na gemiddeld twee jaar. Waar de mensen naartoe gaan is een goede vraag voor vervolgonderzoek. Suggesties waar men naartoe trekt zijn wel aangedragen door geïnterviewde personen. Bakker Groen (Interview, 25-03-14) gaf te kennen veel van zijn oude klanten uit Carnisse nu te bedienen in Carnisselande, een wijk even verderop in Barendrecht. Ook mevrouw Overeem (Interview, 03-04-14) gaf aan dat sommige mensen naar Tarwewijk verhuisden en dat daar de omloopsnelheid ook wat lager ligt over het algemeen gezien.

[8] 'Voor huishoudens met een lager inkomen is de verhuisceneidheid lager'

De hypothese: 'Voor huishoudens met een lager inkomen is de verhuisceneidheid lager' zal worden onderzocht met een Chi kwadraat toets. Uit de representativiteitsanalyse is gebleken dat de inkomensklassen representatief zijn voor de populatie. De data van de enquêtes hoeft om deze reden niet bewerkt te worden. De kruistabel met het inkomen in de kolommen en de verhuisceneidheid in de rijen is te zien in tabel 4.3. Hieruit blijkt dat 108 respondenten de inkomensvraag hebben ingevuld. Van deze respondenten is 30,6% van plan om binnen nu en twee jaar te verhuizen. De huishoudens met een lager inkomen zijn met 32,8% eerder geneigd om te verhuizen dan de huishoudens die meer te besteden hebben (27,3%).

Tabel 4.3. Kruistabel relatie inkomen en verhuisceneidheid

	Laag inkomen		Geen laag inkomen		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Wel verhuisplannen	21	32,8	12	27,3	33	30,6
Geen verhuisplannen	43	67,2	32	72,7	75	69,4
Totaal	64	100	44	100	108	100

(Eigen resultaten, SPSS/excel bewerking)

Er is geen significant verband tussen inkomen en verhuisceneidheid bij bewoners van Carnisse en Tarwewijk. $X^2(1)=0,38$; $p=0,54$. De onderzoekshypothese dat voor huishoudens met een lager inkomen de verhuisceneidheid ook lager is kan dus niet worden bevestigd. Sterker nog, uit tabel 4.3 blijkt dat de huishoudens met een laag inkomen meer geneigd zijn om te verhuizen dan andere huishoudens uit de steekproef. De verklaring hiervoor zal hetzelfde kunnen zijn als de verklaring van onderzoekshypothese 2: 'voor huishoudens met een lager inkomen is de woningtevredenheid hoger'. De woning blijkt één van de belangrijkste redenen om te verhuizen (figuur 4.4). Aangezien de lagere inkomens minder geld te besteden hebben, zal het huis en het wonen in het algemeen minder aan de optimale woonsetting voldoen. Uit literatuur is gebleken dat er ontevredenheid heerst over het huidige wonen als het individu/huishouden een andere, optimale woonsetting voor ogen heeft (Lu, 1998). Hierdoor zou het voor lagere inkomensgroepen juist kunnen gelden dat er een groter verschil zit tussen het huidige wonen en de optimale wonen, waardoor de woontevredenheid lager ligt. Een lagere woontevredenheid zou vervolgens kunnen zorgen voor een hogere verhuisceneidheid onder de lagere inkomensgroepen.

4.4 Conclusie

Uit de statistische analyses is gebleken dat zowel de tevredenheid over de voorzieningen als de woningtevredenheid van invloed is op de verhuisceneidheid. Het effect van de woningtevredenheid op de verhuisceneidheid blijkt wel sterker te zijn dan dat van de tevredenheid over de voorzieningen op de verhuisceneidheid. Als reden van verhuizen, is ook vaker geantwoord dat de inwoners ontevreden zijn over de woning of dat ze graag een grotere, of luxere woning willen. Terwijl de ontevredenheid over de voorzieningen een minder belangrijke reden is om te verhuizen (figuur 4.4). Dit bevestigt dat de woning belangrijker is bij de verhuisceneidheid onder de bewoners van Carnisse en Tarwewijk. Uit het literatuuronderzoek bleek ook al dat de woning het belangrijkste verhuismotief is in Nederland (Ministerie van BKZ, 2011, p. 9).

Opvallend is dat de grootte van de woning erg positief is voor de meeste bewoners in Carnisse en Tarwewijk (figuur 4.2). Terwijl veel bewoners aangeven een grotere, of luxere woning te willen en

dat dit een belangrijke reden is om te verhuizen. Veranderingen in de privésfeer worden als belangrijkste reden gegeven om te verhuizen (figuur 4.4). In veel gevallen kan dit ook komen door gezinsuitbreiding, waardoor het huis te klein is geworden voor het huishouden.

Een ander opvallend resultaat is dat hoewel de voorzieningen minder van invloed zijn op de verhuisgeneigdheid dan de woning, de voorzieningen wel degelijk van invloed zijn op de verhuisgeneigdheid in Carnisse en Tarwewijk. Daarnaast blijkt dat de bewoners blij zijn met zowel een basisschool als een supermarkt in de buurt. Echter, de supermarkt in de buurt blijkt belangrijker dan de basisschool in de buurt (figuur 4.3).

In het volgende hoofdstuk zullen de resultaten van de twee interviews worden onderzocht. Hierbij kunnen de gemaakte conclusies uit de statistische analyses over de woningtevredenheid en de tevredenheid over de voorzieningen met betrekking tot verhuisgeneigdheid verder verklaard worden en op een andere manier worden bestudeerd.

5 Aanvullende interviews

In dit hoofdstuk zal een uitwerking en analyse volgen van de afgenomen interviews met de dame Kitty Overeem en de heer Marcel Groen, afgenomen op respectievelijk 3 april en 25 maart 2014. Beiden zijn reeds geïntroduceerd in paragraaf 2.4. Bij beiden is de focus gelegd op hun hoedanigheid als ‘expert’ op het gebied van wonen (Overeem) of ondernemen (Groen), wat het qua analyseren niet mogelijk maakt om alles één op één met elkaar te vergelijken. Uiteraard waar mogelijk is wel geprobeerd uitspraken en uitkomsten naast elkaar te leggen. Na een korte samenvattende persoonsomschrijving van beiden om de context beter te kunnen begrijpen, zal er eerst een uiteenzetting volgen over hun perceptie van de ontwikkeling van de wijk, waarna er vervolgens toegespitst wordt op wonen & woningen en ondernemen & voorzieningen.

5.1 Korte persoonsomschrijving

Mevrouw Overeem woont in oktober van dit jaar (2014) reeds dertig jaar in Tarwewijk, waarvan al achttien jaar in haar huidige woning aan de Katendrechtse Lagedijk. Zij zet zich al vele jaren als vrijwilliger in voor Tarwewijk, voornamelijk als bestuurslid van bewonersorganisatie OvdB Tarwewijk en ook als penningmeester van het project BurgerBlauw.

De heer Groen woont reeds drieëndertig jaar in Carnisse, boven zijn banketbakkerij eveneens aan de Katendrechtse Lagedijk. Meneer Groen is dus al meer dan dertig jaar ondernemer in Carnisse en is daarnaast 15 jaar voorzitter geweest van de Charloisse Winkeliersvereniging.

Beiden zijn hebben zich dus vele jaren ingezet voor hun wijken, zij het in hun eigen hoedanigheid. Bovendien wonen zij ook al lange tijd in Tarwewijk en Carnisse, dus zij spreken dan ook niet alleen vanuit hun functie maar ook zeker als bewoner.

5.2 Over de wijken

Beiden hebben de wijken zien veranderen van rustige, rustieke arbeidersbuurten naar de multiculturele achterstandswijken van vandaag de dag. Zij zagen gedurende de jaren een grote hoeveelheid burens en omwonenden wegtrekken uit de wijken en daarnaast een gigantisch aantal winkels en zelfstandige ondernemers verdwijnen. Meer over de ondernemers zal verderop nog aan bod komen. Deze leegloop heeft de wijken doen verloederen geven zij aan. Uiteraard komen deze bevindingen overeen met de gebiedsschets uit het inleidende hoofdstuk (pp. 8-9) van dit rapport. Overeem nuanceert dat hoewel Tarwewijk als geheel een overheersende allochtone bevolking lijkt te huisvesten, deze zich wel per buurt binnen de wijk anders gespreid hebben. Zo wonen in de Tarwebuurt voornamelijk autochtonen, terwijl bijvoorbeeld de Verschoorbuurt voor het overgrote deel door allochtonen bewoont word. Dit kan aan de hand van beschikbare gegevens helaas noch bevestigd, noch tegengesproken worden.

Beiden halen drugsoverlast aan als voornaamste factor van achteruitgang gedurende de laatste jaren. Zo brengen de vele coffeeshops die zich in de wijken gevestigd hebben veel ongewenste bezoekers en vuiligheid van buitenaf mee, aldus Groen. Hij geeft aan dat voornamelijk in de avonden de wijken geen fijne plek meer zijn en hoort dit ook bevestigd worden door klanten: ‘...mensen belden me de volgende dag op [na een workshop in de bakkerij, red.], ‘nou meneer Groen het is best wel een beetje eng in uw wijk. Er waren een paar donkere jongens die naar ons schreeuwden’. Om weerstand hiertegen te bieden werd het project ‘Veilig Ondernemen’ opgestart, waarbij buiten de winkels camera’s opgehangen werden en een burens-belsysteem (onder

ondernemers) geïnstalleerd werd, zodat met één druk op de knop de burens te hulp konden schieten in het geval van bijvoorbeeld een overval. Overeem herkent zich persoonlijk niet in dit onveilige gevoel, ook niet bij bezoekers die bij haar langskomen. Toch zet zij door middel van het project BurgerBlauw in om de overlast van vervuiling en hangjongeren en dergelijke in Tarwewijk terug te dringen. Volgens het motto 'schoon, heel en veil' maken zij regelmatig, met ondersteuning vanuit de politie, een rondgang door de wijk, maken zo meldingen van alle 'misstanden' die zij tegenkomen en koppelen dit direct terug naar de instanties waar zij mee samenwerken, zoals politie, stadsbeheer en Gemeente Rotterdam. Projecten als Veilig Ondernemen en BurgerBlauw worden gedragen door de eigen ondernemers en bewoners en zij erop gericht een bijdrage te leveren aan een veiligere wijk, en zodoende ook op het welbevinden van de bewoners. Dit sluit aan bij de invloed van de woonomgeving inclusief voorzieningen zoals aangehaald door onder andere Aalders et al. (2008) en Ouwehand & Van Meijeren (2006).

5.3 Over wonen & woningen

Zoals al gezegd hebben beiden veel medebewoners uit de wijk zien vertrekken. Zij wijten dit voornamelijk aan de omslag die de wijk heeft meegemaakt, de wijken zijn zogezegd in een vicieuze cirkel terechtgekomen, zoals eveneens aangegeven in het inleidend hoofdstuk (pp. 8-9). Toch speelt ook de staat en het aanbod van woningen een belangrijke rol. Zo geeft mevr. Overeem aan dat veel woningen niet meer voldoen aan de hedendaagse eisen, zeker voor huishoudens met kinderen zijn zij aan de kleine kant. Zij die het zich kunnen veroorloven vertrekken dan naar andere wijken. Hoewel de Gemeente Rotterdam en woningcorporatie Woonstad begonnen zijn met herstructureren en het renoveren van diverse woningen en woningcomplexen in de wijken, zijn veel projecten in deze wijken gestagneerd, met name door het uitblijven van financiële middelen. Hierdoor blijft het aanbod niet voldoen, aldus dhr. Groen. Bovendien zijn er ook veel woningen in privébezit van eigenaren/bewoners, waardoor er dus veel hetzelfde blijft, geeft mevr. Overeem aan. Nu zet de bewonersorganisatie zich wel in om eigenaren aan te zetten iets tegen het verval van de woningen te doen, waarbij door middel van een bepaalde procedure er binnen bepaalde tijd iets aan gedaan moet zijn. Toch wil mevr. Overeem benadrukken dat ondanks dat niet alle woningen even modern meer zijn, volgens haar toch ook veel mensen met veel plezier in de wijk wonen en niet de intentie hebben om weg te gaan, 'omdat het huis en de straat waar zij wonen toch wel prima is zo'. De woningcorporatie Woonstad doet daar goed zijn best voor, vervolgt ze. Helaas is het voor sommigen nooit genoeg, maar daarover zegt zij: 'Ik vind ook dat mensen een keer tevreden moeten zijn. Als je een nieuwe keuken hebt en een nieuwe badkamer moet je ook kunnen zeggen dat het zo prima is'.

Zelf geven zij beiden aan uiteindelijk weg te willen uit de wijk, hoewel de één geheel uit eigen overweging en de ander in zekere mate gedwongen. Dhr. Groen wil namelijk liever vandaag, dan morgen weg uit de wijk. Zijn eigen zaak houdt hem tegen, maar indien er een koper opduikt die het gehele pand van hem wil overnemen is hij snel weg. De dame Overeem daarentegen zegt vanwege haar leeftijd en gezondheid uiteindelijk buiten de wijk iets anders te moeten zoeken, gezien het aanbod voor ouderen die slecht ter been zijn erg beperkt is in de wijk.

Concluderend valt te stellen dat volgens beiden de buurtomgeving het meest meespeelt bij een vertrek uit de buurt, maar dat ook het aanbod, stagneren van de herstructurerings- en renovatiewerkzaamheden en het gegeven dat veel woningen in privébezit zijn spelen een rol bij de hoge verhuisgeneigdheid in wijken. Dit vormt een aanvulling op de bevindingen uit het vorige hoofdstuk bij hypothese [3] (het verband tussen woningtevredenheid en verhuisgeneigdheid).

5.4 Over ondernemen & buurtvoorzieningen

Gedurende de jaren verdween een gigantisch aantal buurtwinkels en zelfstandige ondernemingen uit de wijken. Dhr. Groen en mevr. Overeem vinden dit beiden een groot gemis. Hoewel mevr. Overeem zich goed kan redden met de supermarkt (Bas van der Heijden in de Hellevoetstraat, red.), zou zij toch graag enkele winkels als een groenteboer of Nederlandse keurslager in Tarwewijk zien. De reactie van dhr. Groen is natuurlijk niet verwonderlijk. Hij is met zijn zaak als een van de weinige echte buurtwinkels in Carnisse overgebleven. De doodsteek voor de buurtwinkels is volgens hem de invoering van het betaald parkeren in de wijk in 2001 geweest. Klanten bleven massaal weg en daar gingen veel winkels aan ten onder. In alle eerlijkheid geeft hij toch echter ook toe dat winkels als de zijne niet meer van deze tijd zijn, in een wijk als Carnisse. Winkels zouden tot 22.00 uur open moeten blijven om mogelijk extra klanten uit de wijk te trekken. Dit is echter voor de meesten niet te doen, en bijvoorbeeld de bakkers die het doen verkopen items als broodjes kebab om te overleven. Van de 'core-business' (brood) alleen zouden ze het niet redden. In de ruim dertig jaar dat dhr. Groen zijn banketbakkerij heeft is hij naar eigen zeggen 80% procent van zijn klanten die hij ooit had kwijtgeraakt. Een groot deel van die oude klantenkring komt hij nu wel weer tegen op de markt in Carnisselande, daar woont een kwart van de populatie die in Carnisse en omgeving gewoond heeft beweert hij. De buurtfunctie die de winkel ooit had, is dus nu feitelijk 'meeverhuist' met de populatie naar de verschillende markten in andere buurten.

Wat verder nog interessant is wat dhr. Groen aanhaalt is dat de winkels die zich vestigen in de buurt veelal na twee jaar weer verdwenen zijn. Dit zou dus betekenen dat buurtwinkels dezelfde omloopsnelheid hebben als de bewoners. Concluderend stelt hij het ondernemersklimaat in geheel Charlois, dus inclusief de wijken Carnisse en Tarwewijk eigenlijk compleet ongeschikt is geworden om (kleinschalig) te ondernemen. De buurtwinkels die er nog zijn moeten het allemaal hebben van bijverdiensten buiten hun winkel om. Zij het via internet, zij het via een 'vervreemd' assortiment aanbieden of wekelijks op markten staan of bij bejaardenhuizen langsgaan om hun waar te verkopen, enz., enz..

Terug refererend naar het vorige hoofdstuk, kwam uit de enquêtes niet specifiek naar voren dat het aanbod van winkels onvoldoende gevonden werd. Bewoners kunnen natuurlijk nog altijd vrij makkelijk terugvallen op het grote winkelcentrum Zuidplein, aan de oostkant van de wijken. Bovendien gaven zij aan in sterke mate tevreden te zijn met de aanwezige supermarkten. Supermarkten 'verbloemen' natuurlijk voor het grootste gedeelte het eventuele gemis van buurtwinkels als een bakker of slager.

Het is uiteraard logisch dat bij dhr. Groen de focus wat betreft buurtvoorzieningen vooral lag op winkels. De overige voorzieningen zijn helaas in de interviews redelijk onderbelicht gebleven. Toch geeft mevr. Overeem in ieder geval aan dat zij weinig kan bedenken waar het de wijken aan ontbreekt. Zo noemt zij een prima bereikbaarheid via de metrostations, en daarnaast een meer dan voldoende aanbod aan (basis)scholen. Kortom, aan het aanbod van voorzieningen zal het niet liggen volgens haar.

5.5 Conclusie

Zoals wellicht al is opgevallen schetst mevr. Overeem een positiever beeld van de wijk(en) dan dhr. Groen doet. Uiteraard is dit volledig te wijten aan de persoonlijke beleving. Gekeken naar hun bevindingen, voornamelijk aangaande de woningen en voorzieningen, vallen toch enkele zaken op. Beiden spreken voornamelijk over de achteruitgang van de buurt als belangrijkste vertrekfactor. Oftewel verloedering, overlast en in bepaalde mate het hebben van een onveilig gevoel kunnen als aanvulling genoemd worden bij de voornaamste verhuisredenen die uit de enquête naar voren zijn gekomen. Mogelijk waren deze uiteraard ook naar voren gekomen indien er specifieker naar gevraagd was in de enquête. Bovendien spelen dus ook zoals al eerder genoemd, het woningaanbod, het stagneren van de herstructurerings- en renovatiewerkzaamheden en het gegeven dat veel woningen in privébezit zijn een rol bij de verhuisgeneigdheid in wijken.

Conclusie

In dit laatste hoofdstuk wordt een antwoord gezocht voor de hoofdvraag. In de inleiding is deze vraag op de volgende manier geformuleerd:

'In hoeverre wordt in de Rotterdamse wijken Carnisse en Tarwewijk de verhuiscapaciteit van de inwoners beïnvloed door woningtevredenheid en tevredenheid met aanwezige voorzieningen in de buurt?'

Verderop in het hoofdstuk komt een kritische reflectie aan bod, met mogelijke verbeterpunten voor de toekomst. Tot slot horen in een conclusie ook aanbevelingen, zowel wetenschappelijk als voor beleidsadvies.

Aanleiding voor dit onderzoek is de hoge verhuiscapaciteit in Tarwewijk en Carnisse. Uit beschikbare literatuur kwam duidelijk naar voren dat verhuiscapaciteit afhankelijk is van tevredenheid over de woning, woningtevredenheid en sociale binding met de buurt. Dit laatste onderwerp is niet in dit verslag opgenomen maar is een thema van ander onderzoek, welke gekoppeld is aan dit onderzoek. Met behulp van drie deelvragen probeert dit onderzoek een antwoord te geven op de hoofdvraag.

De eerste deelvraag luidt: *Wat zijn de demografische kenmerken van de inwoners van de wijken Carnisse en Tarwewijk?*

In de wijken zijn inwoners van vele etniciteiten woonachtig, veel mensen hebben een relatief laag inkomen en worden niet tot de hoogopgeleiden gerekend. De gemiddelde steekproefpersoon is 43 jaar oud, woont samen, heeft 1,5 thuiswonend kind, voelt zich Nederlands en heeft een MBO opleiding.

De tweede deelvraag luidt: *In hoeverre zijn de inwoners van de wijken tevreden met de aanwezige voorzieningen, onderscheid makend naar commerciële (supermarkt) en niet-commerciële voorzieningen (school)?*

Over het algemeen geven bewoners aan tevreden te zijn met de voorzieningen, dit beeld vraagt wel om een nuancering. Vanuit de ondernemers geeft dhr. Groen aan dat het erg lastig is om het hoofd boven water te houden en dat veel ondernemers het niet lang volhouden in de wijk. "Alle ondernemers gaan weg. Iedereen die de kans krijgt er tussenuit te sneaken, die doet dat." Ruim 90% procent van de respondenten uit de steekproef geeft aan tevreden of erg tevreden te zijn met het feit dat er een supermarkt in de buurt is.

De derde deelvraag luidt: *In hoeverre verschilt de verhuiscapaciteit en woontevredenheid gekeken naar persoonskenmerken?*

Diverse hypothesen zijn getest, maar de resultaten toonden geen sterk verband aan tussen persoonskenmerken en verhuiscapaciteit en woontevredenheid. Wellicht dat vervolgonderzoek uitsluitsel kan geven over deze vraag.

Gekeken naar de verschillende factoren voor verhuiscapaciteit is de eigen woning het belangrijkste onderdeel. Uit de enquête is naar voren gekomen dat bewoners hun woning gemiddeld een 7,2 geven. De woningtevredenheid is dus over het algemeen ruim voldoende, maar biedt wel een zeer divers beeld. Deels is het grote belang van de eigen woning op verhuiscapaciteit te verklaren door de wens om groter te wonen. De meeste woningen in de Tarwewijk zijn niet veel groter dan 50m² en daardoor ongeschikt voor bewoners met een kindervens. Starters hebben vaak niet veel financiële ruimte waardoor hun positie op de woningmarkt als zwak wordt gezien. Ze komen terecht op plekken waar mensen met een betere positie niet willen wonen, namelijk in kleine huizen (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2006, p. 17) .

De hoge verhuiscgenigheid is dus deels te verklaren door het gebrek aan doorgroei mogelijkheden voor starters op de woningmarkt. Ook is de verwachting dat bewoners hun eigen woning te positief beoordelen. Een laag cijfer geeft indirect eigen falen aan van bijvoorbeeld inrichting. Bewoners maken ook scherp onderscheid tussen positieve en negatieve kenmerken van hun omgeving (Permentier, 2007). Zo kan bijvoorbeeld een negatief kenmerk als achterstallig onderhoud deels worden vergeten omdat het binnen wel 'heel gezellig is'.

De uitkomsten laten zien dat geënquêteerden ook over de aanwezige voorzieningen te spreken zijn. Het aantal voorzieningen (kwantiteit) scoort iets hoger dan de kwaliteit maar is voor beiden onderdelen voldoende. Een grote kanttekening bij de voorzieningstevredenheid is de lage invloed op de verhuiscgenigheid. Het is wel significant maar van veel lager belang dan de woningtevredenheid. Voorzieningen hebben zelf geen sterk verband met de verhuiscgenigheid maar spelen wel een rol bij het leefklimaat in de buurt. Bij de geënquêteerde bewoners is geen duidelijke overeenstemming welke voorzieningen er nog missen. Bij de twee geïnterviewde was er wel overeenstemming, er is behoefte aan traditionele winkels als een groenteman of keurslagerij.

Wat is het beeld dat uiteindelijk blijft hangen? De interviews bieden in dit opzicht een wisselend beeld. Als voor het wonen gekeken wordt naar Mevr. Overeem is er sprake van lichte kritiek maar is ze vooral trots en tevreden op de Tarwewijk. *"In iedere wijk is wel wat, of je nu in Hilligersberg, Wassenaar of de Tarwewijk woont"*. Kijkend naar de klimaat voor ondernemers en de voorzieningen is het beeld een stuk somberder. De oud-voorzitter van de winkeliersvereniging van Charlois, dhr. Groen is er klaar mee: *"Als je aan mij vraagt, is deze wijk nog geschikt om te ondernemen? Nee! Absoluut niet, drierwerf nee!"*

Al met al valt te concluderen dat de tevredenheid over de eigen woning belangrijker is dan voorzieningstevredenheid. Hiermee is ook de hoofdvraag beantwoord in hoeverre deze twee begrippen inwoners beïnvloeden. Kort gezegd: woning boven alles!

Aanbevelingen

Uit het onderzoek **Thuis in de wijk, de woning boven alles** blijkt dat tevredenheid over de eigen woning zeer belangrijk is voor de verhuiscgenigheid. Er wordt al veel gedaan door verschillende instanties om deze woningen te verbeteren. Voor het privébezit is de organisatie Vereniging van Eigenaren (VvE010) bezig samen met huiseigenaren een solide financiële basis te leggen voor de eigen woning. Gezamenlijk wordt geld vrijgemaakt om achterstallig onderhoud te kunnen beperken. En ook aan de sociale huurwoningen wordt gedacht. Woningcorporatie Woonstad heeft al veel renovaties toegepast, ondanks de beperkte middelen. Het is van groot belang dat deze aandacht voor de eigen woning niet verloren gaat, ook als de steun van de Gemeente eind 2014 afloopt. Behalve deze aanmoediging voor continuering van Gemeentebestuur voor Vereniging van Eigenaren is ook verder onderzoek de moeite waard. In dit onderzoek zijn lastig bereikbare groepen sterk ondervertegenwoordigd, zoals bijvoorbeeld de Poolse gemeenschap. Maar uiteraard is hun mening over woning en voorzieningen van even groot belang. Een onderzoek op grotere schaal dan de 132 eigen afgenomen enquêtes kan mogelijke verschillen uitwijzen in wat (bevolkings)groepen belangrijk vinden in hun buurt. De reflectie komt terug op de vraag hoe een vervolgonderzoek er uit zou moeten zien.

Verder spelen de voorzieningen een interessante rol binnen Tarwewijk en Carnisse. Deze voorzieningen zijn niet zozeer van belang voor verhuiscgenigheid maar spelen wel een rol voor de leefbaarheid van de buurt. Uit beide interviews bleek dat het verdwijnen van traditionele winkels als een Hollandse keurslagerij of Groenteboer als storend werd ervaren. Vooral ouderen zijn aangewezen op de enige supermarkt in de Tarwewijk (Dirk van de Broek, Hellevoetstraat), vanwege hun lage mobiliteit. Volgens oud-voorzitter Groen van de plaatselijke winkeliersvereniging verlopen

pogingen nieuwe winkels te openen in beide wijken zeer moeizaam: *‘Ja, ze (de winkels) gaan ook binnen twee jaar weer dicht, ze komen en ze gaan’*. Een kleine verandering als het opheffen van betaald parkeren kan al leiden tot een stapje in de richting naar meer plaatselijke voorzieningen. Het betaald parkeren is opvallend omdat dicht bij het centrum gelegen wijken als Katendrecht, Noordereiland of de Afrikaanderwijk dit niet hebben. Anders dan bij het Zuidplein worden in Carnisse en Tarwewijk vooral korte boodschappen gedaan bij enkele winkels, in plaats van langdurig shoppen in een van de 155 winkels op het Zuidplein. Het beter in beeld krijgen van de consequenties van het Gemeentelijk parkeerbeleid zou een goede eerste stap kunnen zijn in het terugkrijgen van voorzieningen. *“Want het is beter dat iets vanuit de wijk zelf ontstaat, bewoners moeten het heft in handen nemen”* (mevr. Overeem, OvdB Tarwewijk, 3-4-2014).

Reflectie

Hoewel het onderzoek over het algemeen naar tevredenheid is verlopen zijn er altijd zaken die anders en beter hadden gekund. Al eerder is het lage aantal afgenomen enquêtes genoemd (zie hoofdstuk kenmerken steekproef) wat zeker invloed heeft gehad op de resultaten. Deels kwam dit door de samenstelling van het onderzoeksgebied; omdat stedelijk gebied, gebrekkige beheersing Nederlandse taal en een laag inkomen de respons negatief beïnvloeden (Stoop, 2005, p. 73). Ook het beperkte budget en strakke tijdschema zorgde voor een beperking in de respons. In een mogelijk vervolgonderzoek is het van groot belang dat meer aandacht wordt besteed om een zo divers mogelijke steekproef te krijgen, wat al bewerkstelligt kan worden door een grotere steekproef, immers hoe groter de steekproef hoe dicht bij de werkelijke afspiegelingen van de populatie zal liggen. Om een hogere respons te krijgen kan de enquête vertaald worden. Daarnaast er zijn ook minder voor de hand liggende manieren om de respons te verhogen. Een origineel voorbeeld is het bijvoegen van een pen bij een vooraankondiging waardoor de non-respons daalt (Stoop, 2005, p. 93).

Een ander verbeterpunt is de samenhang tussen het conceptueel model en de resultaten. De hypothesen zijn meerdere keren aangepast en dit was een van de lastige dingen in het hele onderzoek. Vaak werd een volgend hoofdstuk gebaseerd op aannames die later niet (volledig) bleken te kloppen. Dit kwam voornamelijk door het strakke tijdschema waardoor snel na elkaar verschillende conceptversies moesten worden ingeleverd. De volgorde van onderzoek doen week ook enigszins af van de gebruikelijke weg, dit voornamelijk door de opzet van het vak. Eerst werd het conceptueel model opgesteld, en gelijktijdig en daarna pas het theoretisch kader. Normaliter zal eerst het theoretisch kader opgesteld worden en komt daaruit het conceptueel model voort.

Literatuurlijst

Aalders, R., A. Bakkeren, J. Kok & T. Twigt (2008), De kracht van de wijk: belang van wijkeconomie voor de leefbaarheid in Amsterdamse krachtwijken. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Rabobank Amsterdam en Omstreken, Economische Zaken Amsterdam & MKB Amsterdam.

Amerigo, M. en J. Ignacia Aragonés (1997), A theoretical and methodological approach to the study of residential satisfaction, *Journal of Environmental Psychology* (1997) vol. 17, p.47–57.

Bergeijk, E. van, A. Kokx, G. Bolt, R. van Kempen (2008), Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners. Delft: Uitgeverij Eburon

Boeije, Hennie, Harm 't Hart en Joop Hox (2009), *Onderzoeksmethoden*. Purmerend: Boomonderwijs (8^e druk).

Botman, S. en R. van Kempen (2002), Improving Dutch neighborhoods: Tarwewijk and Hoogvliet in Rotterdam. In: C. Kesteloot (ed.) *Urban Territorial Policies and their Effects at the Neighborhood Level*, Amsterdam, AME, Urbex 21, p.78-85.

Bree, J. de (2003), Verhuisgeneigdheid bij ouderen: Een onderzoek onder huiseigenaren in Eindhoven. Tilburg: Wetenschapswinkel Universiteit van Tilburg

Centraal Bureau voor de Statistiek (2012), Kerncijfers wijken en buurten 2009-2012. Via: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70904ned&D1=36-37&D2=9497-9498&D3=I&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T> [Geraadpleegd 9-4-2014]

Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2014), Begrippen: dienstverlening. Via: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=3546> [geraadpleegd op 27-03-2014]

Daverveld, S. (2006), Thuis voelen in de sociale mix van geherstructureerde voormalige achterstandsbuurtten. De heterogene wijk, voor iedereen een thuisbasis? Scriptie over de achtergronden van thuis voelen in Amsterdam Nieuw West. Doctoraal Cultuursociologie, Universiteit Amsterdam.

Deelraadinfo.nl (2012), Wijkvisie Tarwewijk 2010-2014. Via: <http://www.deelraadinfo.nl/dsresource?objectid=58684&type=org> [geraadpleegd 8-4-2014]

Desmet, E., P. Huiskens en A. Sour (2003), Op je klompen, hoe nieuw leven in te blazen in een oude stadswijk, Den Haag: Drukkerij H&W.

Dichtbij.nl (2013), OM: agenten schoten terecht in Fazantstraat, 2 mei 2013, beschikbaar op: <http://www.dichtbij.nl/rotterdam-zuid/112/artikel/2776308/om-agenten-schoten-terecht-in-fazantstraat-video.aspx>.

Engbersen, Godfried, Erik Snel, Afke Weltevrede (2005), Sociale herovering in Amsterdam en Rotterdam: Eén verhaal over twee Wijken. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Florida, R. (2008), *Who's Your City?* New York: Perseus Books Group

Galster, G. (1987), Identifying the correlates of dwelling satisfaction: an empirical critique, *Environment and Behavior* vol. 19 nr.5, p.539-568.

Galster, G. & G.W. Hesser (1981), Residential satisfaction: compositional and contextual correlates, *Environment and Behavior* vol. 13 nr. 6, p.735-758.

Gemeente Rotterdam (2004), *Veiligheidsindex 2004, Meting van de veiligheid in Rotterdam*, Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2014), buurtinformatie. Via: <http://www.rotterdamincijfers.nl/> , geraadpleegd 6-4-2014 [Geraadpleegd op 27-4-2014]

Groot, C. de, D. Manting, S., Boschman (2008), *Verhuishwensen en verhuisgedrag in Nederland. Een landsdekkend onderzoek*. Den Haag/Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving

Groot, C. de, C.H. Mulder & D. Manting (2011), Intentions to Move and Actual Moving Behaviour in The Netherlands. *Housing Studies*, vol. 26, nr. 3, pp. 307-328.

Groot, C. de, F. van Dam, F. Daalhuizen (2013), *Vergrijzing en woningmarkt*. Den Haag/Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving

Kempen, J. (2012), *In de ban van de bevolkingskrimp? Een onderzoek naar de perceptie over de kwaliteit van de voorzieningen in de woonomgeving*, beschikbaar op: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/235607> [Geraadpleegd op 5-3-2014]

Lu, M. (1998) Analyzing migration decisionmaking: relationships between residential satisfaction, mobility intentions, and moving behavior. *Environment and Planning A*, vol. 30, p. 1473-1495.

Lu, M. (1999), Determinants of Residential Satisfaction: ordered logit vs. regression models, *Growth and Change* 30 (Spring '99), p.264-287.

Meer, C.E. van der (1996), *Monitoring van buurten. Signalering en analyse van probleemcumulatie*. Amsterdam: Amsterdam Study Centre for the Metropolitan Environment (AME).

Ministerie van Binnenlandse Zaken (2006), *Een beleidsgerichte analyse van WoON 2006*. Middelburg: Scoop Zeeuws instituut voor sociale en culturele ontwikkeling.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) (2011), *Tussen wens en werkelijkheid. Analyse naar de verhuigeneigdheid en het daadwerkelijke verhuisgedrag*. Via: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/03/30/tussen-wens-en-werkelijkheid.html> [geraadpleegd op 8-3-2014].

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (2010), *Senioren op de woningmarkt*. Den Haag: Ministerie VROM

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2014), Nationaal Kompas Volksgezondheid. Via: <http://www.nationaalkompas.nl/preventie/gericht-op-doelgroepen/ouderen/wie-behoort-tot-de-doelgroep-ouderen/> [Geraadpleegd 9-4-2014]

Ouwehand, A. & M. van Meijeren (2006), Economische initiatieven in stadswijken. Een verkennend onderzoek. Gouda: Habiforum.

Pacione, M. (2005), *Urban Geography, A Global Perspective*, Oxford: Routledge.

Permentier, Matthieu (2007), *Behavioral responses to neighbourhood reputations*. Utrecht University: Urban and Regional Research Centre Utrecht

Raspe, O., A. Weterings, M. van den Berge, F. van Oort, G. Marlet, V. Schutjens & W. Steenbeek (2010), *Bedrijvigheid en leefbaarheid in stedelijke woonwijken*. Den Haag/Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving.

Rijksoverheid (2013), Overheidsfinanciën: vraag en antwoord. Via: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/overheidsfinancien/vraag-en-antwoord/wat-is-het-bruto-modaal-inkomen.html> [geraadpleegd op 26-3-2014]

Sociaal Cultureel Planbureau (2013), *Armoedesignalement 2013*. Via: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/F2728CCC-C537-44B2-942101CA AFC828FD/0/2013armoedesignalementweb.pdf> [Geraadpleegd 9-4-2014]

Speare, A. (1974), Residential satisfaction as an intervening variable in residential mobility. *Demography* 11, p.173–188.

Stoop, I.A.L. (2005), *The hunt for the Last Respondent. Nonresponse in sample surveys*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Uunk, Wilfred & Silvia Dominguez Martinez (2002), *Wijken in beweging. Migratie in en uit concentratiewijken*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Veldacademie (2014), *Projecten*. Via: <http://www.veldacademie.nl/projecten> [geraadpleegd op 15-3-2014]

Vocht, A. de (2013), *Basishandboek SPSS 21*. Utrecht: Bijleveld Press

Vocht, A. de (2013), *Syllabus statistiek. Sociale Geografie en Planologie*. Utrecht: Universiteit Utrecht

Weidemann, S. & J.R. Anderson (1985), A conceptual framework for residential satisfaction, in I. Altman en C. H. Werner, Eds, *Home Environments*. New York: Plenum Press, p. 153–182.

Bijlage A: belangrijkste SPSS uitvoerbestanden

In deze bijlage zitten alle relevante SPSS uitvoertabellen van de statistische toetsen van de onderzoekshypothesen.

Hypothese: 'Voor oudere bewoners is de woningtevredenheid hoger'

Group Statistics

	leeftijd65plus	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Somwoningtevredenheid	<65	107	,5888	,74687	,07220
	65+	17	,8235	,42684	,10352

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2- tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Somwoningtevredenheid	Equal variances assumed	4,050	,046	- 1,261	122	,210	-,23474	,18619	- ,60333	,13384
	Equal variances not assumed			- 1,860	34,133	,072	-,23474	,12622	- ,49121	,02172

Hypothese 'Voor huishoudens met een lager inkomen is de woningtevredenheid hoger'

Group Statistics

	Inkomen	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Somwoningtevredenheid	Laag Inkomen	41	,5772	,63585	,09930
	Niet laag inkomen	64	,6771	,74469	,09309

Independent Samples Test				Somwoningtevredenheid	
				Equal variances assumed	Equal variances not assumed
Levene's Test for Equality of Variances	F			,965	
	Sig.			,328	
	t			-,709	-,734
	df			103	94,738
	Sig. (2-tailed)			,480	,465
t-test for Equality of Means	Mean Difference			-,09985	-,09985
	Std. Error Difference			,14091	,13611
	95% Confidence Interval of the Difference	Lower		-,37931	-,37007
		Upper		,17962	,17038

Hypothese 'Voor oudere inwoners is de tevredenheid met de voorzieningen lager'

Group Statistics					
	Oude huishoudens	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Tevredenheid met voorzieningen	65+	12	,71	,531	,153
	<65	111	,75	,692	,066

Independent Samples Test				Somwoningtevredenheid	
				Equal variances assumed	Equal variances not assumed
Levene's Test for Equality of Variances	F			2,715	
	Sig.			,102	
	t			1,152	1,678
	df			118	20,828
	Sig. (2-tailed)			,252	,108
t-test for Equality of Means	Mean Difference			,24455	,24455
	Std. Error Difference			,21226	,14574
	95% Confidence Interval of the Difference	Lower		-,17579	-,05868
		Upper		,66489	,54777

Hypothese 'Voor inwoners die de voorzieningen lager waarderen is de verhuigeneigdhed groter'

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
verhuisplannen	127	,32	,469	0	1
hoge tevredenheid voorzieningen	132	1,8561	,35237	1,00	2,00

Ranks

	hoge tevredenheid voorzieningen	N	Mean Rank	Sum of Ranks
verhuisplannen laag		19	80,26	1525,00
hoog		108	61,14	6603,00
Total		127		

Test Statistics^a

	verhuisplannen
Mann-Whitney U	717,000
Wilcoxon W	6603,000
Z	-2,579
Asymp. Sig. (2-tailed)	,010

a. Grouping Variable: hoge
tevredenheid voorzieningen

Hypothese 'Voor huishoudens met thuiswonende kinderen is de verhuigeneigdhed lager'

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	,396 ^a	1	,529		
Continuity Correction ^b	,150	1	,699		
Likelihood Ratio	,402	1	,526		
Fisher's Exact Test				,631	,353
Linear-by-Linear Association	,392	1	,531		
N of Valid Cases	90				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,30.

b. Computed only for a 2x2 table

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,066	,529
	Cramer's V	,066	,529
N of Valid Cases		90	

- a. Not assuming the null hypothesis.
- b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Hypothese: *'Voor huishoudens met een huurwoning is de verhuisgeneigdheid groter'*

verhuisplannen * HUURWONING of koopwoning Crosstabulation

Count

		HUURWONING of koopwoning		Total
		1	2	
verhuisplannen	nee	33	51	84
	ja	19	21	40
Total		52	72	124

Bijlage B: Topiclijsten

- Interview met Kitty Overeem:

Persoonlijk

Achtergrond bewonersorganisatie Tarwewijk OvdB Tarwewijk
Persoonlijke binding met de wijk? (wijkwinkel & burgerblauw)
Zelf afkomstig uit wijk?

Wijkwinkel

Hoe staat het ervoor met buurt(organisatie)?
Veel verloop? Nieuwe oude klanten, etniciteit?

Buurt

Verhuisgedrag (bewoners):
Fysiek → burgerblauw (schoon, veilig, privacy)
Sociaal → imago, sociaal economische eigenschappen, perceptie van bewoners
Service & Voorzieningen: School & supermarkt
Wat denkt u dat rol van buurtvoorzieningen is hier in buurt
Verandering in de buurt in loop der jaren?

Toekomst

Verandering (toekomstperspectief)
Waar liggen voor u verbeterpunten?

- Interview met Marcel Groen:

Persoonlijk:

- achtergrond bakkerij en winkeliersvereniging
- Persoonlijke binding met de wijk?
- zelf afkomstig uit wijk?

Verhuisgedrag (klanten):

- Veel verloop? Nieuwe oude klanten, etniciteit?
- Merken winkeliers iets van snelle (verhuis)doorloop in wijk?

Buurtwinkels:

- Hoe staat het ervoor met buurtwinkels? Veel moeten sluiten, komen er juist bij?
- Wat denkt u dat rol van buurtvoorzieningen is hier in buurt?
- Behoud van buurtwinkels belangrijk?
- Op welke manier proberen winkeliers bij te dragen aan de wijk?
- Wat is de invloed van wc zuidplein?

Buurt zelf:

- Verandering in de buurt in loop der jaren?
- Wat vindt u van de leefbaarheid van de wijk?
- Waar liggen voor u verbeterpunten?

Bijlage C: transcriptie interview mevr. Overeem

Transcript – open codering versie 1

Kitty Overeem

Interview met mevr. Overeem, bestuurslid bewonersorganisatie OvdB Tarwewijk aan de Zwarte Waalstraat 191. Interview afgenomen op 3 april 2014 in de wijkwinkel Tarwewijk.

Isaac[I]: Wij (Job & Isaac, redactie.) doen in samenwerking met de Veldacademie onderzoek in Carnisse en de Tarwewijk en daarvoor hebben we bewoners onder andere enquêtes afgenomen. We proberen te achterhalen wat mensen van deze buurt vinden, en verder hoe ze denken over aanwezige voorzieningen en hun eigen woning. Al eerder hebben we gesproken met de ondernemingsvereniging voor de voorzieningen, en in dit interview zijn wij meer benieuwd naar de woningkant.

Ja allereerst moet je weten dat de Tarwewijk bestaat uit veel verschillende buurten zoals de Milinxbuurt en Mijnkintbuurt. Zelf woon ik op de Katendrechtse Lagedijk. De samenstelling zal niet zo heel veel uitmaken, maar de buurten onderling in de Tarwewijk verschillen wel heel erg.

Job[J]: U zegt dat u op de Katendrechtse Lagedijk woont, is dat al lang?

Nee, op de Katendrechtse Lagedijk woon ik nu 18 jaar, maar in zijn totaliteit woon ik dit jaar in Oktober 30 jaar in de wijk, dus in de Tarwewijk.

[J]: Dus u heeft echt binding met deze wijk?

Ja mijn kinderen zijn hier opgegroeid, ze zijn hier naar school gegaan, en ze hebben hier natuurlijk ook gewoond totdat ze uiteindelijk gingen verhuizen. En verder ben ik hier natuurlijk vrijwilliger dus dat is ook een reden dat ik begaan ben met deze buurt. Iedereen wil wat veranderen. Als individu gaat dat heel moeilijk, maar in combinatie met anderen kan je wel heel veel veranderen. Ik zeg niet dat dat makkelijk is, maar je behaalt hele kleine succesjes. Dus echt stapsgewijs ga je vooruit. Menseigen is dat men iets wil veranderen en dat moet binnen nu en morgen zijn maar de realiteit is dat dat zo niet werkt natuurlijk.

[I]: U bent vooral bezig met Burgerblauw en de wijkwinkel

In de allereerste plaats ben ik hier bestuurslid van de bewonersorganisatie en het bestuur heeft een aantal taken natuurlijk verdeeld en de wijkwinkel valt onder mijn jurisdictie. Ik doe ook nog wat andere dingen, ik ben bijvoorbeeld plaatsvervangend voorzitter en penningmeester indien dat nodig is. En in een andere hoedanigheid ben ik penningmeester van het project Burgerblauw.

[I]: Hoe werkt de buurtwinkel zelf?

Het verhaal is natuurlijk dat wij heel erg laagdrempelig zijn: Ik vraag niet door. Kijk mensen komen met een reden hier binnen en die reden kan soms heel klein wezen maar ook heel groot wezen. En wat je dus heel erg merkt, je hebt natuurlijk nog meer instellingen of voorzieningen voor bewoners zoals de vraagwijzer maar die vragen mensen het hemd van het lijf en wij (OvdB Tarwewijk, red.) doen dat niet. En waarom niet, omdat iedereen hier binnen komt, die kent jou of je kent die persoon zelf. Ik wil niet weten hoe het komt waarom mensen zo in de schuld zitten of wat daar de reden van is. Ik wil de reden wel weten maar ik hoef niet uitgebreid en uitgemeten te weten want het is al triest zat als je schulden hebt. En het is voor mensen sowieso al heel moeilijk om dat te vertellen. En dan gaan wij proberen om daar een oplossing in te vinden. En soms lukt dat voor 90% en soms lukt dat niet en dan moet je mensen toch echt doorverwijzen. Of ze dat nu wel leuk vinden of niet leuk vinden.

[J]: Maar in eerste instantie is het de bedoeling dat jullie zelf de oplossing aandragen?

Ja, een voorbeeld. Er is hier een meneer en hij heeft vreselijk veel schulden. Deze meneer kan hoog of laag springen maar hij heeft het over zichzelf afgeroepen door allerlei auto's op zijn naam te zetten. De boetes rollen binnen, het niet betalen van verzekeringen en dat soort dingen. Dus wij

hebben tegen hem gezegd: luister eens, dit kan zo niet doorgaan. Je stort niet alleen je eigen leven in een diepe kuil maar je vrouw en kinderen erbij en dat is wel heel triest. Hij zegt dan dat het niet zijn auto's waren maar voor de wet natuurlijk wel want ze staan op zijn naam.

Van zijn boosheid ben ik niet zo snel onder de indruk en daar komt bij dat ik meneer al meer dan 25 jaar ken. Meneer heeft nog meer problemen en dan zeg ik toch dat hij een beslissing moet nemen. U moet of naar de schuldhulpverlening of u gaat praten met een maatschappelijk werker maar er is in ieder geval andere begeleiding nodig. En dat is begeleiding die wij hier (bewonersorganisatie OvdB, red.) niet kunnen geven. Er is dus ook een rol om mensen door te sturen. Wij zijn geen maatschappelijk werkers, ik ben ook geen kredietbank en geen raadsman of vrouwen. Daar zijn andere mensen voor, dus op een bepaald moment ga je mensen doorsturen.

[J]: Veel verschillende instanties, van de gemeente tot maatschappelijk werk, hebben een mening over en zijn bezig met deze wijk. Hoe ervaart u dat?

Ja er lopen heel veel professionals in deze wijk rond. Ik vraag me soms wel af: wie is wie, en wie doet wat. Mijn grootste angst is dat het (de professionals, red.) elkaar gaan bijten, en daar moet je voor uitkijken. En het gebeurt natuurlijk ook, het zou wel heel dom zijn om je niet te realiseren dat partijen soms over elkaar heen vallen. 4 maart dit jaar had ik een netwerkbijeenkomst georganiseerd samen met iemand van de deelgemeente. We hadden alle professionals uitgenodigd die hier in de wijk bezig zijn, en ik ben me rot geschrokken hoeveel mensen dat waren. We hebben ze met elkaar laten praten, want dat gebeurt soms heel weinig, bijvoorbeeld iemand van het wijkinterventieteam is met iemand van de kerk laten praten. En dat heeft wel degelijk zin, want die kerk heeft ook zijn eigen schappen met problemen, en al die problemen zijn ook vergelijkbaar. De Tarwewijk is wat dat betreft een wijk waar toch wel 69% van de bewoners laaggeschoold is. Vaak een minimum inkomen heeft en taal is vaak minimaal in de wijk, vooral het hanteren van de Nederlandse taal. Dus die problematiek los je ook niet een twee drie op. Maar buiten die netwerkvergadering ben ik ook in contact met de schooldirecteuren of directrices in de wijk. Omdat je ergens een oplossing zal moeten vinden, nou zeg ik niet dat de problemen door de schooldirecteuren opgelost moeten worden want het probleem ligt altijd bij de ouders.

De mentaliteit is in de loop van de jaren wel veranderd. Mijn eigen kinderen zijn respectievelijk 29 en 26 en als ik dan terug kijk naar hun begin toen ze op 4jarige leeftijd naar de kleuterschool gingen, is het natuurlijk wel anders geworden. Mijn kinderen moesten weldegelijk ontbijten, waren geen sleutelkinderen (kinderen waarvan de ouders buitenshuis werken, zodat ze na school alleen de deur moeten openen, red.) en sowieso de 'uvorm' vond ik heel belangrijk.

[I]: Klopt het dat de Tarwewijk is veranderd van een traditionele arbeidersbuurt naar een multiculturele wijk?

Jazeker, ik ben nu al op een leeftijd waarvan ik me nog kan herinneren dat echt hele gebieden van de wijk, zoals de Milinxbuurt, de Dordtselaan en zelfs de Mijnsherenlaan, echt elitestukken waren. Er zaten heel veel winkels en zelfstandige ondernemers, die zie je nu bijna niet meer terug.

De samenstelling is zo dat het multiculturele er nu uitspringt en dat is niet door de hele wijk zo, ook al is dat wel heel deels. Omdat de wijk natuurlijk uit 5 buurten bestaat, is dat per buurt heel anders. De Tarwebuurt is over het algemeen helemaal autochtoon, daar woon ik zelf ook. Terwijl in de Verschoorbuurt is het meer allochtoon.

[I]: Wat is de samenstelling van de bezoekers van de buurtwinkel?

Voornamelijk allochtoon maar ook wel autochtoon, het zou heel stom zijn om te zeggen dat alleen mensen met een andere kleur problemen hebben. Wat je wel ziet is dat een autochtoon wat makkelijker te benaderen is en advies aanneemt. Dat komt ook door taal, we hebben hier de visie dat zodra je de voordeur binnen komt praten wij Nederlands. Je kan van mij niet verlangen dat ik en Arabisch, Pools en Russisch spreek. Dat zou een beetje te gek voor woorden zijn omdat ik in

Nederland woon en zelf Nederlands ben. Ik vind dat ik eigenlijk buiten het Nederlands al genoeg talen spreek.

[I]: Kunnen jullie de mensen die de Nederlandse taal niet spreken wel bereiken? Op jullie site staat ook een Pools meldpunt.

Ja ze komen hier wel binnen, wij doen deze maand (April, red.) belastingaangiftes en dan hebben wij alle talen dus ook voor de Poolse en Bulgaarse mensen. Momenteel ligt het Pools meldpunt stil, omdat Pjotr (Zielewski, red.) er niet is. Hij is in december vertrokken voor een ernstige operatie en of hij terug komt weten wij eigenlijk ook niet. Maar hij had de MOE-landen (bewoners uit Midden- en Oost-Europa, red.) problematiek onder zich.

[J]: Kijkend naar het woningaanbod bestaat de Tarwewijk dan vooral uit dezelfde soort huizen?

Er zijn heel veel renovaties in de loop der jaren geweest. Bijvoorbeeld bij de Groepstraat, in Gaesbeekstraat met nieuwe koopwoningen en het hele Milinxplein is opgeknapt. Maar de middelen van de woningcorporatie zijn maar beperkt, dat is eerlijk zat. In 1992 is er een nieuw complex aan de Wolphaertsbocht gekomen, en momenteel is Woonstad (Rotterdamse woningcorporatie met ongeveer 50.000 woningen, red.) in de Verschoorbuurt weer bezig de wat oudere huisjes een opknappbeurt te geven dus daar zijn ze ook weer aan het renoveren. Er is wel beweging maar vaak blijft privébezit van dezelfde eigenaar. In deze tijd zijn er nu eenmaal niet genoeg middelen om deze huizen op te kopen. Nu mijn echtgenoot, hij is alweer 68, en ik ouder worden denk ik toch dat we deze beurt ooit moeten verlaten. Als je slecht ter been bent zijn hier wel een paar 55+ flats maar die bevallen me allemaal niet. Dan zal je toch weg moeten. En ook als je kinderen krijgt is het hier lastig. Mijn twee zoons hebben hier allebei in de buurt gewoond. Maar in een driekamerappartement van 50 m2 zijn kinderen gewoon niet mogelijk. Dus tegen hun zin zijn ze weg gegaan. De ene woont nu in Brabant en de ander in Rotterdam-Noord. Met goed weer kan je Den-Haag zien! Dat is wel een voordeel ten opzichte van de Tarwewijk natuurlijk. Hier heb ik geen uitzicht op Den-Haag.

[J]: En wat zijn de ervaringen van bewoners over hun huis?

Ja, er zijn bij ons daar mensen voor, vrijdagmorgen zit hier de huurdersvereniging maar die houdt zich voornamelijk bezig met de huurwoningen. Als het nodig is worden er procedures of rechtszaken in gang gezet. Verder zit hier nog Ben Heze (werkzaam Gemeente Rotterdam bij bouw en woningtoezicht, red.) voor het privébezit, hij schrijft eigenaren aan dat ze iets aan het verval van hun pand moeten doen. Er zit daar een hele procedure op waarbij binnen een bepaalde tijd moet dat gebeurd zijn.

[I]: Hoe zit het met de sociale aspecten in de wijk?

Ik ben zelf erg betrokken met Burgerblauw, dat is 9 jaar geleden opgezet door bewoners die het zat waren in de wijk, met overlast, hangjongeren en alles wat je kan bedenken. Dit project is opgezet samen met de toenmalige voorzitter van de Deelgemeente Dick Lokhorst en de politie was hier een onderdeel van. Dat was toen Marja Visser van politie Tarwewijk. En niet te vergeten de bewonersorganisatie. Inmiddels zijn we 9 jaar verder en het is gewoon een geweldig lopend project. In het kader van schoon, heel en veilig gaan we rond in de buurt. Er is een projectleider, meneer van Rest. Een keer in de 14 dagen lopen zij 's avonds en ze lopen wisselend ook overdag. Er is altijd een ondersteuning vanuit de politie en hierdoor gaat het heel professioneel. Zij zijn in het bezit van een portofoon, en hier zit dan een centralist die alle meldingen noteert. Dat gaat dezelfde avond nog naar alle instanties waar wij mee samenwerken, dat is bijvoorbeeld de politie, stadsbeheer, Gemeente Rotterdam of CityTag. In principe is het een project dat door bewoners zelf opgezet is en dat is altijd heel goed. Momenteel is het zo dat in andere wijken hetzelfde project loopt. In Carnisse hebben ze bijvoorbeeld een Burgerblauw. Onze projectleider van hier staat hun bij met raad en

advies. Dit zou eigenlijk in iedere wijk moeten komen maar Burgerblauw is echt van de Tarwewijk. Zodra er een nieuw initiatief opgezet wordt moet het ook Burgerblauw heten dus in het verhaal van Carnisse heet het ook Burgerblauw Carnisse. In Zuidwijk is Jongburgerblauw, dat hebben we in de Tarwewijk ook gehad maar ligt nu even stil. Maar dit komt wel weer terug.

[I]: Is Jongburgerblauw door jongeren of voor jongeren?

Allebei, door en voor jongeren. Want de jongeren spreken hun eigen leeftijdsgenoten aan van: joh kan het wat minder. Het gewone burgerblauw doet dit niet. Je kan hun wel aanspreken en dan zal je ook altijd antwoord krijgen, maar zij spreken in principe geen mensen aan op hun gedrag. Zij rapporten en mocht politie-inzet nodig zijn dan is die er ook binnen een paar seconden. Want die (de politie, red.) is ook in de wijk bezig.

Wat er gebeurd is, Tarwewijk stond altijd bekend om zijn hennepkwekerijen en dan zou je zeggen dat als zoiets bij jou in de straat aan de hand is ga je de politie bellen. Maar mensen doen dat dus niet. Het is veel makkelijker om hier anoniem binnen te lopen en he te melden en dan wordt er een afspraak gemaakt. Het gaat dan naar de politie maar je blijft wel anoniem. En daar komen soms hele mooie dingen uit zodat er weer wat opgerold is. Het is beter dat er iets vanuit de wijk zelf ontstaat. Mensen willen zelf hun eigen ding doen en iets veranderen. Natuurlijk is er ook een categorie die alleen maar klaagt en zelf niet actief willen zijn. Wij zeggen dan: zelf loop je wel te gillen maar doe dan mee, ga iets doen om dat probleem op te lossen.

[J]: Hoe is deze categorie (de niet actieven, red) voor de buurt met de hoogste omloopsnelheid?

Ja dat is voornamelijk in de Mijntbuurt. We hebben er wel veel contacten maar over het algemeen wonen er wel veel MOE-landers (Midden- en Oost-Europa) en het is ook een beetje privébezit dus dat komt daar bij elkaar. En daar is de wisseling van mensen wel hoger dan in de rest van de wijk.

[I]: Wat is uw beeld voor de toekomst?

Er zit al wel een stijgende lijn in, maar het kan altijd beter. Alles kan altijd beter, alleen is dat niet aan ons of de professionals. De bewoners moeten het zelf gaan doen. En je kan ze sturen en met de juiste instanties in aanraking brengen maar bewoners moeten toch eigenlijk zelf het heft in handen nemen. Als de meneer waar ik het eerder over had toch schulden blijft maken schiet het natuurlijk niet op. En dat is eigenlijk wat we willen. Als bewonersorganisatie zijn we zelf ook veranderd. We hebben heel lang het pamperebeleid gehad. Maar dat is de afgelopen jaren wel anders geworden. We vragen nu in eerste instantie wat je aan het probleem wil gaan doen. Want zij zijn in eerste instantie de veroorzaker, ik ben nooit de veroorzaker. Maar wat denk je eraan te willen gaan doen, we willen je wel helpen maar ga eerst eens vertellen wat gaat helpen. Uiteindelijk moet deze organisatie de bewoners daar wel in steunen maar mensen moeten doorhebben dat we niet alles voor ze gaan oplossen. Want tussen helpen en helpen ligt ook een verschil. Bewoners moeten er zelf ook achter staan. Als ik iemand stuur naar de schuldhulpverlening hangt daar wel een kaartje aan, want dan is het wel eens zo dat je hoort dat er maar 50 euro per week overblijft. Mensen moeten keuzes maken in hoeverre zij hun problemen willen oplossen, wij wijzen ze alleen de weg.

[J]: En ontbreekt het in deze wijk nog aan iets?

De bereikbaarheid is prima, als je zegt dat die slecht is weet ik niet waar je geslapen hebt. Ik bedoel je hebt de tram rijden en er zijn metrostations aan beide zijden van de wijk: Zowel Zuidplein als de Maashaven. Dus die is prima zoals hij is. Scholen hebben we hier ook zat maar een supermarkt niet. Er is hier alleen een Bas van der Heijden (in de Hellevoetstraat, red.), maar wat dat betreft zijn ondernemers altijd welkom. Alleen waar ga je ze zetten, dat is in deze wijk een probleem. Er zitten hier wel allochtone slagers, groenteboeren en garages. Sowieso vraag ik me af of je in een wijk als deze zit te wachten op vier grote garages. Ik vind het heel onlogisch om zo'n grote garage onder woningen te hebben als ik heel eerlijk ben. Ik moet er niet aan denken dat ik er boven zou wonen. Maar een gewone bakker is er niet echt, behalve in de Bas. Ik ben nog uit de tijd dat er gewoon een groenteboer en Nederlandse keurslager hier zaten. Het OBR (ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, red.)

vond toentertijd dat zelfstandigen hier geen overlevingskans hadden. Maar wie ben je als OBR om dat te beslissen. Uiteindelijk is de slagerij van de ene straat naar de andere straat verhuisd en is er mee gestopt omdat hij drie keer overvallen was. Niet omdat hij zijn boterham er niet meer mee kon verdienen. Wie zijn wij dan om te bepalen dat iemand weg moet. Dus ik vind het een gemis dat er geen 'gewone slager is' of een groenteboer ofzo.

[I]: En ontbreekt er nog iets aan de woningen?

Ja dat kan gewoon weg niet, hier aan de overkant zijn kleine eengezinswoningen. Mensen wonen hier omdat ze het heel leuk hebben in hun eigen buurt. Net zoals ik eigenlijk. Maar ik heb een moderne woning. Natuurlijk hoor je mensen wel eens klagen dat ze willen verhuizen, en wat let je? Dan komen ze met huur (hogere huur elders, red.). Dat is onzin natuurlijk want deze huizen kosten ook meer als 300 euro in de maand, dus dat is flauwekul. Je moet wel realiseren dat er mensen zijn in deze wijk die hier gewoon heel graag wonen, en niet de intentie hebben om weg te gaan. Omdat het huis en de straat waar zij wonen toch wel prima is zo. En Woonstad doet daar zijn stinkende best in dat zo te houden. Ik vind ook dat mensen een keer tevreden moeten zijn. Als je een nieuwe keuken hebt en een nieuwe badkamer moet je ook kunnen zeggen dat het zo prima is. En niet blijven zeuren over plantjes die zijn weg, dat is kinderachtig.

Over het algemeen genomen merk ik gewoon dat mensen hier heel graag willen wonen. Noem mij eens een wijk waar twee grote speeltuinen zitten, de Tarwewijk heeft het. Mijn kleinkinderen rennen er altijd zelf naartoe. Het verval is echt alleen in de Mijntbuurt maar wat je daar aan moet doen, geen idee. Er is ook geen geld om de huizen groter te maken. Het is 50 vierkante meter en het blijft 50 vierkante meter. En ik voel me niet onveilig en het is niet onveilig. In de media komt de Tarwebuurt er slecht vanaf maar dat is niet terecht. Ik vraag altijd aan bezoekers van buiten of ze zich onveilig voelen, en dan zeggen ze altijd nee. Alleen de reputatie is slecht en dat blijft ook de komende tien jaar nog zo. In iedere wijk is wel wat, of je nou in Hillegersberg of in Wassenaar of in de Tarwewijk.

[J]: Wij hebben verder geen vragen meer, bedankt voor uw tijd en medewerking.

Bijlage D: transcript interview dhr. Groen

Transcript – open codering versie 1

Marcel Groen

Interview met dhr. Groen, banketbakker aan de Katendrechtse Lagendijk 288a. Oud-voorzitter van de winkeliersvereniging Charlois. Interview afgenomen op 25 maart 2014 om 17.00 uur in de bakkerij van dhr. Groen.

Floriaan[F]: Wij (Sander & Floriaan, red.) doen in samenwerking met de Veldacademie onderzoek in Carnisse en Tarwewijk en daarvoor hebben we bewoners ondervraagd, enquêtes afgenomen. En we proberen een beeld te krijgen van hoe tevreden de mensen zijn en wat ze van de buurt vinden, van hun eigen woning en ook van de voorzieningen in de buurt. Behalve de bewoners vonden wij het ook belangrijk om de kant van de ondernemers te belichten – ja want zonder bewoners heb je geen ondernemers en vice versa – precies! Naar aanleiding daarvan heb ik (Floriaan, red.) contact gehad met John de Vries – ja die heeft het stokje van mij overgenomen van de winkeliersvereniging. Ik ben 15 jaar voorzitter geweest van de winkeliersvereniging, heb altijd de club getrokken totdat ik een aantal mensen in de club kreeg waarmee ik mij niet kon conformeren. En toen heb ik besloten om het stokje over te geven.

Sander[S]: Want wat is precies uw binding met de wijk? Hoe bent u hier terecht gekomen?

Marcel Groen [MG]: Ik was op zoek naar een bakkerij. En 33 jaar geleden stond dit te huur. Ik zelf kom uit een dorp, uit Spijkenisse, dat was toen nog een dorp. Mijn vrouw ook en wij kwamen op de fiets hierlangs en toen was het nog een hele oude, rustige en rustieke Rotterdamse wijk en ja dat heeft zich ontpopt tot een multiculturele samenleving met een aantal zaken die eigenlijk niet in zo'n wijk thuishoren en dat is best wel jammer. Dus ik heb er na 33 jaar ook wel een beetje spijt van. Mijn vrouw had al spijt toen ze ja had gezegd, maar goed dat is 33 jaar geleden.

S: Maar u heeft toch geprobeerd de kar te trekken met de winkeliersvereniging?

MG: Ja ik heb alles eraan gedaan, we hebben zelf ook redelijk gerenoveerd en de winkel ziet er netjes uit. Je verwacht dat niet achter zo'n geveltje, dat daar een complete banketbakkerij achter schuil gaat. En wij hebben in 2006 meegedaan met die renovatieprojecten waarbij je een euro kon investeren en je er een euro bij kreeg van de gemeente, dat heette de kanszone, dat is hetzelfde als wat John de Vries gedaan heeft. Wij hebben 130.000 euro van onszelf erin gestopt en 100.000 euro subsidie gekregen, nieuwe heipalen etc. En omdat het ons eigen pand is, is dat natuurlijk een goede investering. Maar de wijk an sich heeft ons veel verdriet gedaan. Ik heb na 2006 als kers op de taart 2 coffeeshops erbij gekregen en toen was het gebeurd, het was over.

S: En dat merkt u ook aan de klandizie?

MG: Ja, je krijgt ander publiek in je wijk. Ik zou 's avonds workshops gaan geven, nou 's avonds wil je hier helemaal niet meer zijn. Ik heb 1 x een workshop gegeven 's avonds en de mensen belden me de volgende dag op, nou meneer Groen het is best wel een beetje eng in uw wijk. Er waren een paar donkere jongens die naar ons schreeuwden, en dat waren meisjes uit de buitenwijken en die waren dat niet gewend. Dan is de stad toch best wel een beetje eng geworden.

F: Dus de laatste jaren is de buurt eigenlijk veranderd van een traditionele arbeiderswijk naar een multiculturele wijk?

MG: Ja, en met een enorme leegloop van de autochtone bevolking. Dus de hele wijk is eigenlijk aan het leeglopen. Omdat ze (gemeente Rotterdam, en deelgemeente Charlois red.) beloofd hadden te gaan herstructureren en stukken nieuwbouw te gaan plaatsen en nieuwe mensen erin. Dat is op een gegeven moment gaan haperen omdat de financiële middelen er niet waren. De mensen die daar toen zaten waren heel gedreven en heel positief. Maar omdat ze natuurlijk allemaal speeltuintjes daar hebben op het stadhuis (eigen agenda's en prioriteiten, red.) waren we iedere keer het ondergeschoven kindje, dan was er een mooi plannetje maar dan kwam de Dordtselaan en dan

kwam de Brielselaan en dat was natuurlijk ook allemaal Zuid en daar werden miljoenen in gepompt en dan bleef het hier (Katendrechtse Lagendijk, Carnisse, red.) achter. Dit stuk is gewoon gestopt op een gegeven moment, 2006 was het laatste en daarna is er geen geld meer ingepompt. Zeker niet in dit gedeelte.

F: En merkt u dit ook in een terugloop van klanten?

MG: Jazeker. Ik heb nog maar 20% van de klanten die ik had. Dus ik heb een verlies van 80%. Daarnaast hebben wij hier als enige achterstandswijk in Nederland betaald parkeren gekregen. Dat was in 2001, en toen is het gebeurd. Toen kon het niet op, normaal op zaterdag stonden de auto's hiervoor geparkeerd, heel de bocht om, allerlei auto's, allerlei pluimages stonden hier in de rij buiten om bij de bakker naar binnen te mogen. Nou toen kregen we hier betaald parkeren, en dat is de doodsteek voor de kleine gevestigde ondernemers. Want de enige keer dat mensen er echt voor omrijden is met de kerst of met oud en nieuw maar daar kan de pijp niet van roken natuurlijk. Dat zijn de momenten waarop ze komen. We hebben hier een echte banketbakkerij en chocolaterie, we maken alles zelf. Dat is best jammer dat je als gevestigde ondernemer zo (met betaald parkeren, red.) gepiepeld wordt door het stadhuis. Maar iedereen is geweest hoor, de burgermeester etc. ze hebben allemaal door de wijk gelopen. In de tijd dat Leefbaar hier was heb ik voor elkaar gekregen dat we "Veilig Ondernemen" kregen. Allemaal camera's buiten enzo, omdat de wijk zo onveilig was in die periode zijn er extra onderzoeken geweest in het kader van veiligheid. Daar kwam uit voort dat wij ons echt moesten beveiligen met camera's en dergelijke en het burenbelsysteem. Eén druk op de knop en dan komen je burens je redden. Maar inmiddels zijn al mijn burens vertrokken, aan de overkant is het leeg. De andere kant is leeg en hij (wijst naar een winkel buiten, red.) deed niet mee want hij redde het financieel niet. Piccolino heeft het nooit betaald dus daar is het wegehaald, het is voorbij.

S: De andere ondernemers zitten hier dus ook mee?

MG: Alle ondernemers gaan weg. Iedereen die mijn leeftijd heeft en de kans heeft om er tussenuit te sneaken, die doet dat. En het merendeel was al ouder dan ik, ik word 55 dit jaar dus ik moet nog 10 jaar ondernemen. Of ik moet morgen iemand vinden die het hele pand wil overnemen. Dus als je aan mij vraagt, valt het mee om te ondernemen in deze wijk? Nee! Praktisch iedere ondernemer is gedoemd na een x aantal jaar, 1 of 2, dat zie je ook gebeuren; met veel bombarie worden er nieuwe winkeltjes geopend en er is iemand met een organisatiebureau en die meneer zet dan een winkeltje neer. Voorbeeld is de fietsenzaak daar op de Wolphaertsbocht, die heeft eerst vooraan de weg gezeten en nu op de kruising met de Pleinweg. Maar hierdoor gaat mijn eigen fietsenwinkel die er al 40 jaar zit weg en gaat failliet straks. Want hij (de andere fietsenmaker, red.) zit daar met subsidie en aangepaste huur en 6,7 leerlingen. Als u nu uw fiets komt brengen is hij over een halfuur klaar voor een tientje. Daar kan de oude fietsenmaker nooit tegenop, want hij is alleen. Dus dat is een vorm van oneerlijke concurrentie. Er zitten ook inmiddels ook 10 Turkse supermarkten, en iedere keer komt er weer eentje bij. Kort geleden is er weer 1 geopend op de Dorpsweg, een avond/nachtwinkel.

S: En ziet u die dan ook weer verdwijnen?

MG: Jazeker, ze gaan ook weer dicht. Ze komen en ze gaan. Er zit ook een grote Poolse supermarkt, die doen het sinds 2 jaar en zitten er nog steeds al weet ik niet hoe goed het gaat. En er gaan ook weer geruchten dat de Nettomarkt gaat sluiten, omdat het niet haalbaar is.

S: Wij doen voornamelijk onderzoek naar bewoners en die vertrekken ook vrij snel, eenzelfde looptijd eigenlijk. Het is wel apart dat de winkels dan net zo snel meeverhuizen.

MG: Ja binnen de twee jaar, het is echt een doorgangshuis. Mensen wonen hier niet langer dan 2,3 jaar. Nou is zij (wijst een mederwerkster aan, red.) en die kleine meid die hier loopt ook, die zijn hier geboren en getogen. En ikzelf woon hier nu ook 33 jaar. Dus dat is langer dan de helft van mijn leven. Maar als ik de kans heb om morgen weg te gaan, echt een goede kans, dan mogen ze het van mij afzinken in de Maas en zand erover en klaar. Dan ben ik ook klaar met Charlois, ik ben ook klaar met

de wijze waarop het zich hier ontwikkeld. Er is nooit iemand die geëvalueerd heeft hoe het parkeren desastreus is geweest voor de ondernemers, maar ook voor de bewoners.

S: Het brengt natuurlijk geld in het laatje voor de gemeente.

MG: Ja wel voor de gemeente, maar dat je er als ondernemer aan onderdoor gaat daar is geen beeld bij. Maar goed wat wilde je allemaal vragen?

F: Nou ja, eigenlijk hebben we nu al een aardig deel behandeld wat we graag willen behandelen. Maar nog even over de winkels, wat denkt u dat de rol is van de buurtwinkels die hier nog zijn, aangezien ze zo snel ook weer komen en gaan?

MG: Nou ja weet je, de sociale functie die je vroeger had; als zijnde de verbinding tussen de consument en de rest van Charlois. Vroeger had je echt een buurtfunctie, en wij omdat we dan zo lang zitten en de oude klanten die er nog zijn, daar vervullen we nog steeds die buurtfunctie voor. Maar het wordt een heel klein deel. Zoals ik al zei heb ik nog maar 20% van de populatie die ik had. En daarom sta ik ook op de markt, woensdag sta ik in Carnisselande, daar woont een kwart van de populatie die hier gewoond heeft, en die zijn daar weer mijn klant. En dat is de reden waarom ik overleef. Want ik ga niet hier zitten wachten. Wat ik doe, ik ga naar de markt en heb vandaag in een bejaardenhuis gestaan en ik verleg dus mijn grenzen. Dat betekent wel dat ik steeds meer moet doen om hetzelfde geld binnen te halen, dat betekent dus dat je niet groeit en je blijft vastzitten in dat wat je doet. Alleen doordat je continu andere dingen doet, ik ben vandaag in een bejaardenhuis geweest in de stad die mij hadden gevraagd om langs te komen, haal je toch wat extra geld binnen. Je kan ook kijken op www.bakkergroen.nl

F: Ja ik zag al op de website dat u vaker presentaties voor dergelijke instellingen verzorgt.

MG: Dat bedoel ik, zoiets zorgt er weer voor dat je aan het eind van het jaar 1.000 oliebollen mag leveren of 250 dozen bonbons, of straks met Pasen paaseieren. Want de cliënten die daar wonen, die verdienen ook het ouderwetse banket. Dus die krijgen dan een paasei van 5 euro, maal 100 is toch weer geld. En dat zijn de dingen die weer vastzitten aan zo'n presentatie. En daardoor overleef je, want je haalt het niet allemaal in je winkel binnen. Terwijl we toch hier een schattig winkeltje hebben.

S: Dit is ook echt een mooi buurtwinkeltje waarvan je er graag 1 in je wijk zou zien, maar het is dan hier wel heel lastig.

MG: Het is echt overleven. Als ik het puur van de winkel zou moeten hebben, dan kan je de deur dichtdoen want dat heeft dus geen zin.

F: En is die sociale bindingsfunctie verplaatst naar een andere plek als het niet meer zo in de buurtwinkels is?

MG: Er is geen sociale binding meer, geen sociale cohesie. Het is los zand. En de ouderen die hier wonen proberen daar nog aan vast te houden maar die zitten allemaal in bejaardenhuizen enzovoorts. Want ik kom ze daar tegen en dan gaat het altijd over vroeger en hoe goed het toen wel niet was. En weet je nog wel toen Beppie zus en Greetje zo. En ik ken ze natuurlijk allemaal wel, ik heb jarenlang in allerlei commissies mee mogen draaien dus ik heb dat meegemaakt ook die tijd, maar het probleem is dat de jeugd geen binding meer heeft. Die heeft maar 1 binding en dat is met de telefoon. Kijk maar naar jezelf, ik heb ook jongens van jullie leeftijd en ik ben coach van een hockeyteam. Dus ik weet ook wel hoe het werkt, al die meiden ook, ze leven met hun telefoon. Er is geen communicatie meer, geen gesprek. In de bus hoef je ook nooit iemand aan te kijken, iedereen is bezig en dat doe je zelf ook. Niet dat ik daar boos om kan worden, want dat is de tijd. Nou en dat geldt ook zo, als je hier binnenkomt is het netjes gedag zeggen. En als ik iemand op straat tegenkom zal ik ook altijd groeten en iemand aankijken. Je wilt niet weten hoe mensen daar soms van schrikken, die meneer kent mij helemaal niet en gaat gedag tegen mij zeggen. Mij kennen ze wel een beetje, want ik loop altijd in mijn bakkerspak en iedereen kent Bakker Groen. We hadden ook een

campagne, vakmensen voor Carnisse. Daarin probeerden we het ambacht weer terug te brengen in Carnisse, daar is gewoon helemaal niks uitgekomen!

F: Merkt u ook invloed van het winkelcentrum op het Zuidplein, dat mensen daar naartoe trekken?

MG: Nee, dat niet eigenlijk. Het is eigenlijk inherent aan hoe de mens is en de tijd. Mensen gaan op vrijdagavond met hun karretje de supermarkt in en gooien die vol. Ze hebben niet meer zoals vroeger dat als je kinderen krijgt dat je thuis bent en voor de kinderen zorgt. En met de kinderwagen naar het park gaat en dan langs de bakker en de slager. Toen wij hier begonnen 33 jaar geleden zaten hier 11 bakkers in deze wijk. In deze wijk hè, 11! Waarvan er 4 een draaiende bakkerij achter de zaak hadden. Ik ben nu de laatste. Toen ik 33 jaar geleden begon waren er 3.400 ingeschreven banketbakkers bij de Nederlandse Banketbakkers Ondernemingsvereniging. Nu nog maar 240, en dat in 33 jaar. Met dank aan de politiek, want de ondernemersdiploma's zijn afgeschaft, de vakdiploma's zijn afgeschaft. Iedereen mag zichzelf bakker, slager, groenteboer of fietsenmaker noemen tegenwoordig. Je hebt nergens meer een diploma meer voor nodig en iedereen kan zich inschrijven bij de Kamer van Koophandel. Daar gaat Nederland aan stuk. Niet iedereen is slim en kan met zijn hoofd werken. Ik heb twee zoons, de een is superslim; heeft zijn master aan de Erasmus universiteit gehaald. Zijn broer daarentegen, is een jongen die dingen moet doen. Die heeft zijn havo gehaald, daar hebben wij als ouders flink aan moeten trekken. De basis is er, en nu is hij boefjesbewaker. Maar dat soort jongens heb je ook heel hard nodig, die de boefjes binnen houden. Want daar zijn er heel wat van, zeker in deze wijk. Want als hij de deur uitstapt dan doet hij zo (brengt zijn wijsvinger naar zijn oog en wijst vervolgens een persoon aan, red.) tegen die jongen. Hij zegt verleden week nog, maar hij weet dat ik hem gezien heb dus hij gaat geen rottigheid uithalen. Daarom, er zijn jongens die met hun handen moeten werken, en dat moet je koesteren en een vakdiploma geven. Daarom zeg ik tegen de politiek en mensen die daar mee bezig zijn, zorg dat die ouderwetse vakdiploma's terugkomen, de ambachtsschool terugkomt. Zodat er een plek is voor jongens die niet zo goed kunnen nadenken.

S: Zou dat ook goed zijn voor de buurtwinkels?

MG: Ja, want dat betekent dat de mensen weer gaan leven. Ik ben nu bijvoorbeeld in de markthal geweest om te kijken hoe dat zich gaat ontwikkelen, en of ik daar ik kan met een chocolaterie. We zijn inmiddels in een vergevorderd stadium, de bottleneck is nu: 365 dagen open van 10 tot 8. Hoezo sociaal? En die projectontwikkelaar zegt: ja dat is de moderne tijd. Ik zei tegen hem, joh ben jij wel eens in Barcelona geweest? Ik wel namelijk, en die is op zondag gewoon dicht. En dan loopt daar op die passage nog steeds een miljoen mensen, die komen er in Rotterdam nooit te lopen. En dan willen wij ons daarmee meten, blijf wie je bent. Wees trots op wie je bent en meet jezelf geen te grote jas aan, en dat is wat Rotterdam regelmatig doet. We zijn goed in de haven, en met een hele hoop dingen, maar denk nou niet dat je een wereldstad bent à la Barcelona, Parijs etc. Dan denk ik word nou eens wakker, wees nou gewoon wie je bent. En dat is precies wat wij doen in onze winkel, wij zijn een buurtwinkeltje en pretenderen helemaal niks. Maar daarnaast moet ik nog wel een hoop dingen doen om te kunnen blijven bestaan. Dat is bij firma de Vries eender, daar gaat 1/3 door de winkel en 2/3 door de achterdeur. Want ze rijden met drie auto's rond. En daardoor kan hij blijven bestaan, hij heeft de winkel nodig ook als berghok.

F: Merkt u dit bij de meeste ondernemers die er nog zijn, dat men alternatieve manieren verzint om extra bij te verdienen?

MG: Iedereen die de mogelijkheid heeft tot alternatieven die doet dat. Al is het dat hun vrouw buiten de deur gaat werken. Toevallig knipt mijn vrouw een advertentie uit de krant, bakkerswinkel te koop en hij bestaat 28 jaar dus ik bel. Dan bel ik, dan hoor je wie er opneemt en dan zeg je oh verrek, verkeerde nummer gedraaid, sorry! En dan weet je welke bakker er te koop staat. Die jongens zijn twee jaar geleden heel enthousiast begonnen op de Zuidhoek, hebben daar een bakker overgenomen. Kwamen bij ons vragen of ze ons gebak mochten inkopen. Ik zei dat mag, maar wel boter bij de vis: als jij tien tompoucen wil dan betaal je zo ook. Krijg je wat korting en dan verkoop je

ze voor de prijs die jij wil. Nou ja zegt hij, maar ik wil op rekening kopen, en ik doe dat niet meer. Vroeger liepen wij hier met acht man, ik had een marktbedrijf, de winkel, horeca, in die tijd hebben wij ook ons pand verdient. Het is nu van onszelf, daarom is het ook zo moeilijk om weg te gaan. We hebben wel geen schuld. Maar wat het probleem is in zo'n wijk als dit, het (de banketbakker, red.) is niet meer van deze tijd. Wij zouden tot 10 uur open moeten blijven om die consument binnen te halen. Een aantal bakkers in de omgeving zijn wel zo laat open, en hebben allemaal een spies halal vlees staan en zij verkopen allemaal broodjes kebab e.d. allemaal om te overleven. Omdat ze het van de core-business (chocolade en banket) niet redden. En de man werkt buiten de deur en de vrouw staat in de winkel. Ik heb er ook weinig last van, want na 2 jaar komt er weer een nieuwe eigenaar die het weer op zijn manier gaat proberen. En bij allemaal staat een rek aardappelen en uien voor de deur, en binnen staan eieren, kijk maar. Let maar op, elke Turkse bakker heeft dat. Kijk hier, zie je een kaakje of iets wat een ander maakt? Nee, ik verkoop alleen wat wij zelf maken. En dat hebben we, en dat zeggen ze tegen mij: waarom heb je niet je assortiment aangepast? Ik ben een Hollandse banketbakker, en zodra ik dat moet laten gaan, dat is het moment dat ik stop. Vandaar ook dat wij er zoveel naast doen. Als je aan mij vraagt, is deze wijk nog geschikt om te ondernemen? Nee! Absoluut niet, driewerf nee. Het is ook de reden dat ik gestopt ben bij de winkeliersvereniging. Want ik kreeg een aantal allochtone ondernemers door mijn strot geduwd waarvan ik wist dat ze niet gingen betalen, en dat wist ik gewoon want ik heb daar ervaring mee. Dus ik gaf aan, deze mensen gaan niet betalen, jullie willen iets wat niet kan. Ik ben hier niet de geschikte persoon voor, dan kom ik mezelf tegen en daar heb ik geen zin in. En toen is John de Vries erin gestapt, en hij heeft al die mensen moeten royeren omdat ze niet betaalden. Er zijn nu nog 15 leden, toen ik begon waren het er 130.

F: Wat is dan nog de waarde van zo'n winkeliersvereniging?

MG: Die is er niet, los zand is het. Hopen dat het verandert, maar dat gaat niet. Maar omdat ik het al zoveel jaar gedaan heb, kan ik me niet daarin mengen. En is het heel moeilijk om positief te zijn. En dat vind ik vervelend, ik vertel het jullie nu maar ik vertel het hen niet meer. Als ik het tegen hen vertel dan is het weer doemdenkerig, zo negatief. Ik heb geen positiviteit meer. En dat is niet waar, want ik doe van allerlei activiteiten en heb een mooie winkel. Ik ga gewoon door, maar dat doe ik omdat ik van alles doe wat geld genereert. Maar dit (winkeliersvereniging, red.) kost geen geld maar brengt ook geen geld op. Ik heb dit omdat ik hier moet bakken, ik moet het leuk hebben. We wonen hierboven, ook mijn pleegdochter en mijn zoon. We hebben alles gerenoveerd. En ook de rest hierboven gaan we renoveren, dat is ook een onderdeel van ons leven, en zo genereer je overal kleine beetjes geld om te overleven. Maar puur van de winkel leven, nee dat gaat niet. Als iemand mij vraagt om advies te geven, dat kan ik je in deze tijd niet geven. Ik ben nu aan het rekenen, en waar we bij die markthal tegenop lopen is het 365 dagen per jaar open en van 10 tot 8. Dat betekent dat je geen sociaal leven meer hebt, geen coach van een hockeyclub meer, geen uitjes met de kleinkinderen straks. Of je moet het zo goed doen dat je er mensen voor kan aannemen. Dat kon vroeger nog, toen had ik er 8, nu nog 4 waarvan 3 parttimers.

F: En als u zowel ondernemers technisch als in de buurt kijkt, zijn er dan nog punten waarvan u ziet dat ze beter kunnen? Heeft u aanknopingspunten en nog hoop?

MG: Het enige wat je in zo'n wijk kan realiseren is het stoppen van de coffeeshops, als je die stopt krijg je een andere wijk terug en word het leefbaarder. Dan krijg je een wijk terug waar het vuilnis niet naar binnen trekt, dus wat je binnen je wijk houdt, zijn mensen die er willen wonen en niet het vuil. Nu komen ze aanrijden, parkeren de auto en lopen naar de coffeeshop en rijden mijn wijk weer uit. In de tussentijd gooien ze hun auto leeg en dat ligt dan hier op de straten. Wij hebben de meest vervuilde wijk van heel Rotterdam. Door de coffeeshops. Vanochtend sprak ik de mensen aan die hier de hele dag lopen te prikken. Dat is van de Roteb, ik heb heel duidelijk aangegeven dat ik er helemaal klaar mee ben, met die rotzooi. Nou er zijn nu weer extra mensen die dat komen doen. Maar als je nu aan mij vraagt wat is verstandig, dan heb ik echt geen idee meer. Zeg je een versslager? We hebben een hele goede islamitische slager hier, die draait omdat hij via zijn achterdeur enorm veel naar buiten brengt, maar niet in zijn winkeltje. Dus ja zeg het maar, ik weet

het ook echt niet meer. Je kan ook niet zeggen, dat is iets om aan te pakken of te verstevigen. En ja meneer Hans Noordermeer heeft een bureau, eigenlijk wat jullie aan het studeren zijn heeft hij al gedaan. Daar is heel veel geld aan besteed? B&R adviesgroep heet dat bureau. En die heeft ervoor gezorgd dat de hele boel naar de klote is. Die heeft met subsidie een bakkertje laten komen. Die heeft een collega bakker gebeld die vroeger hier boterhammen leverde of hij wilde komen praten om hier een filiaal te starten. En dan de gevestigde bakker voorbijlopen, om er maar voor te zorgen dat de winkels vol kwamen. Naast John de Vries zat 'Sans Regrette' een pandje met snoep, brood, banket en kunst. Daar zat Hans Noordermeer met zijn Turkse vriend samen een broodje te eten en dik te doen en helemaal blij, weer een mooie winkel. En na een halfjaar was hij failliet! Dus zeg het maar, ik weet niet meer! Ik wens jullie nog heel veel succes! Hebben jullie nog meer op je lijstje?

S: Ik denk dat uw verhaal helemaal duidelijk is wat ons betreft.

MG: Sorry dat ik geen positief beeld kan schetsen maar het is zoals het is.

Wij bedanken dhr Groen voor zijn tijd en openhartigheid bij dit interview.

Bijlage E: voorbeeld codering interview

Open codering: kleurcodering in transcript

F: Dus de laatste jaren is de buurt eigenlijk veranderd van een traditionele arbeiderswijk naar een multiculturele wijk?

MG: Ja, en met een enorme leegloop van de autochtone bevolking. Dus de hele wijk is eigenlijk aan het leeglopen. Omdat ze (gemeente Rotterdam, en deelgemeente Charlois red.) beloofd hadden te gaan herstructureren en stukken nieuwbouw te gaan plaatsen en nieuwe mensen erin. Dat is op een gegeven moment gaan haperen omdat de financiële middelen er niet waren. De mensen die daar toen zaten waren heel gedreven en heel positief. Maar omdat ze natuurlijk allemaal speeltuintjes daar hebben op het stadhuis (eigen agenda's en prioriteiten, red.) waren we iedere keer het ondergeschoven kindje, dan was er een mooi plannetje maar dan kwam de Dordtselaan en dan kwam de Brielselaan en dat was natuurlijk ook allemaal Zuid en daar werden miljoenen in gepompt en dan bleef het hier (Katendrechtse Lagendijk, Carnisse, red.) achter. Dit stuk is gewoon gestopt op een gegeven moment, 2006 was het laatste en daarna is er geen geld meer ingepompt. Zeker niet in dit gedeelte.

F: En merkt u dit ook in een terugloop van klanten?

MG: Jazeker. Ik heb nog maar 20% van de klanten die ik had. Dus ik heb een verlies van 80%. Daarnaast hebben wij hier als enige achterstandswijk in Nederland betaald parkeren gekregen. Dat was in 2001, en toen is het gebeurd. Toen kon het niet op, normaal op zaterdag stonden de auto's hiervoor geparkeerd, heel de bocht om, allerlei auto's, allerlei pluimages stonden hier in de rij buiten om bij de bakker naar binnen te mogen. Nou toen kregen we hier betaald parkeren, en dat is de doodsteek voor de kleine gevestigde ondernemers. Want de enige keer dat mensen er echt voor omrijden is met de kerst of met oud en nieuw maar daar kan de pijp niet van roken natuurlijk. Dat zijn de momenten waarop ze komen.

Uitgesorteerd per onderwerp:

Persoonlijk

- Ik ben 15 jaar voorzitter geweest van de winkeliersvereniging
- En 33 jaar geleden stond dit te huur. Ik zelf kom uit een dorp, uit Spijkenisse

Over de wijk

- Mijn vrouw ook en wij kwamen op de fiets hierlangs en toen was het nog een hele oude, rustige en rustieke Rotterdamse wijk en ja dat heeft zich ontpopt tot een multiculturele samenleving met een aantal zaken die eigenlijk niet in zo'n wijk thuishoren en dat is best wel jammer.

(...)

Veiligheid

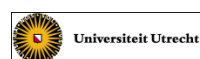
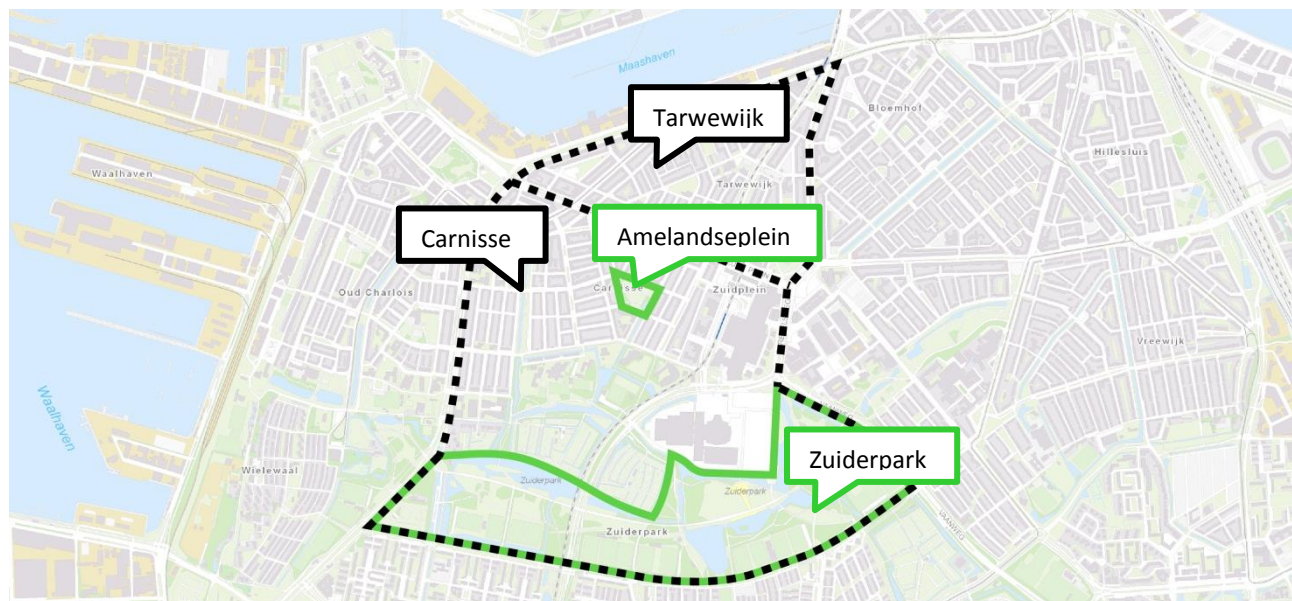
- nou 's avonds wil je hier helemaal niet meer zijn
- Dan is de stad toch best wel een beetje eng geworden.
- Mensen wonen hier niet langer dan 2,3 jaar.

(...) Etc. Etc.

Bijlage F: Enquête

Zie volgende pagina's

Enquête Carnisse en Tarwewijk

Geachte bewoner van Rotterdam-Zuid,

Hier voor u ligt een enquête over de wijken Carnisse en Tarwewijk. Door deze enquête hopen we inzicht te krijgen in de tevredenheid en de verhuisgeneigdheid van de bewoners van deze twee wijken. Het onderzoek is een samenwerking tussen de Veldacademie uit Rotterdam-Zuid, de Technische Universiteit Delft en de Universiteit Utrecht. De bevindingen over uw wijk zullen 11 april worden gepresenteerd op de Veldacademie. U bent van harte welkom om deze presentatie bij te wonen.

- We willen de hoofdbewoner van dit adres of de partner verzoeken deze enquête in te vullen.
- Deze persoon dient 18 jaar of ouder te zijn
- Het invullen van de enquête kost ongeveer 20 minuten
- De enquête bestaat uit de onderdelen A tot en met G
- De vragen staan zowel op de voor- als achterzijde gedrukt
- Soms mogen vragen worden overgeslagen, dit staat dan duidelijk aangegeven

De enquête wordt anoniem verwerkt. Dat wil zeggen dat nooit iemand kan achterhalen wie, op welk adres, wat voor antwoorden geeft.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking

In te vullen door de enquêteur

Enquêteur		Nummer	
Non-respons 1	Tijd	Non-respons 2	Tijd
Reden		Reden	

A**De volgende vragen gaan over uw woning.**

A1 In wat voor woning woont u?

- ☐ Particuliere huurwoning
- ☐ Sociale huurwoning
- ☐ Koopwoning

A2 Wanneer bent u in uw huidige woning komen wonen? Jaar:

A3 In welk type woning woont u?

- ☐ Meergezinswoning (flat, appartement, beneden/bovenwoning)
- ☐ Rijtjeswoning
- ☐ 2-onder-1-kapwoning
- ☐ Anders, namelijk:

A4 In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen aangaande uw woning?

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
Ik ben tevreden over de ruimte (grootte) van mijn eigen woning.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb genoeg buitenruimte (zoals terras of tuin) bij mijn woning.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben tevreden met de onderhoudsstaat van mijn woning (denk aan elektriciteit, verwarming, leidingwerk).	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben tevreden met de buitenkant van mijn woning (uiterlijk en staat).	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben tevreden met de binnenkant (inrichting etc.) van mijn woning.	☐	☐	☐	☐	☐
Er is sprake van achterstallig onderhoud in mijn woning.	☐	☐	☐	☐	☐

A5 Welk rapportcijfer geeft u aan uw woning?

1 zeer slecht – 10 zeer goed

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Cijfer:	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

A6 Heeft u de mogelijkheid om gebruik te maken van een lift om uw woning te bereiken?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

A7 Op welke wijze bereikt u de woning?

- ☐ Via mijn eigen voordeur aan de straat
- ☐ Via een galerij
- ☐ Via een openportiek of gemeenschappelijk trappenhuis dat in open verbinding staat met de straat
- ☐ Via een gesloten portiek of afgesloten gemeenschappelijk trappenhuis dat niet in directe verbinding staat met de straat

- A8 Hoeveel verdiepingen heeft u binnen uw woning?
- ☐ 1
 - ☐ 2
 - ☐ 3
 - ☐ 4
 - ☐ Meer dan 4 verdiepingen
- A9 Op welke verdieping is de voordeur van uw woning?
- ☐ Straatniveau
 - ☐ Een halve verdieping boven straatniveau
 - ☐ 1^e verdieping
 - ☐ 2^e verdieping
 - ☐ 3^e verdieping
 - ☐ 4^e verdieping
 - ☐ Op een verdieping hoger dan de 4^e verdieping
- A10 Op welke verdieping van het gebouw waarin u woont, ligt de eerste verdieping van uw woning?
- ☐ Straatniveau
 - ☐ 1^e verdieping
 - ☐ 2^e verdieping
 - ☐ 3e verdieping
 - ☐ 4e verdieping
 - ☐ Op een verdieping hoger dan de 4e verdieping
- A11 Heeft u bovenburen?
- ☐ Ja
 - ☐ Nee
- A12 Grenst de zijkant van uw woning direct aan de bebouwing?
- ☐ Ja, mijn woning grenst aan twee zijden direct aan bebouwing
 - ☐ Ja, mijn woning grenst aan één zijde direct aan bebouwing
 - ☐ Nee, mijn woning grenst niet aan bebouwing
- A13 Hoeveel lagen telt het bouwblok waarin u woont? (dit is inclusief de laag op de begane grond, dus zonder eventuele kelder)
- ☐ 1
 - ☐ 2
 - ☐ 3
 - ☐ 4
 - ☐ 5
 - ☐ Meer dan 5 verdiepingen
- A14 Wat voor een soort dak heeft het bouwblok waarin u woont?
- ☐ Een plat dak
 - ☐ Een puntvormig dak
- A15 Staat het gebouw waarin u woont op een voor de helft in de grond verzonken verdieping met kelderboxen?
- ☐ Ja
 - ☐ Nee

A16 Kies de foto die het meest op uw eigen woning(blok) lijkt.

☐

☐

☐

☐

☐

☐

☐

☐

B

De volgende vragen gaan over voorzieningen in uw wijk.

B1 In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen over de voorzieningen in uw wijk?

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
Ik ben tevreden met het aantal voorzieningen in mijn buurt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben tevreden met de kwaliteit van de voorzieningen in de buurt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak vooral gebruik van de voorzieningen in mijn eigen buurt	☐	☐	☐	☐	☐
Een supermarkt en een basisschool moeten in mijn buurt aanwezig zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben blij dat er een basisschool in mijn buurt zit	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben blij dat er een supermarkt in mijn buurt zit	☐	☐	☐	☐	☐

B2 Ontbreken er voorzieningen in uw wijk?

☐ Nee

☐ Ja, namelijk:

B3 Welke supermarkt bezoekt u het meest?

☐ De supermarkt in de buurt

☐ De supermarkt op het Zuidplein

☐ Elders, namelijk:

B3 Hoe vaak bezoekt u de supermarkt in uw buurt?

Kies wat het beste bij u past

- ☐ Dagelijks
- ☐ 1 keer per week
- ☐ 1 keer per maand
- ☐ 1 keer per jaar
- ☐ Nooit

C

De volgende vragen gaan over de groene openbare ruimtes in uw wijk: het Zuiderpark en het Amelandseplein

C1 Kent u het Zuiderpark?

- ☐ Ja
- ☐ Nee → *Ga door naar de vraag C7*

C2 Hoe vaak komt u in het Zuiderpark?

- ☐ Nooit
- ☐ Dagelijks (vrijwel iedere dag)
- ☐ Wekelijks (een paar keer per week)
- ☐ Maandelijks (een paar keer per maand)
- ☐ Een paar keer per jaar

C3 De volgende stellingen gaan over uw beleving van het Zuiderpark. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de onderstaande stellingen. Per stelling kruist u het bolletje aan dat het beste bij uw beleving past.

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
Ik kom graag in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me op mijn gemak in het park	☐	☐	☐	☐	☐
Dit park is een fijne plek om te verblijven	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me vrij in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me gediscrimineerd in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Het park spreekt me aan	☐	☐	☐	☐	☐
Dit park is een levendige plek	☐	☐	☐	☐	☐
Door dit park voel ik me goed	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg positieve energie van dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Dit park heeft een goede reputatie	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me veilig in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me welkom in het park	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen in het park kijken naar mij om	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me verbonden met de mensen in het park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar een gemeenschapsgevoel in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben trots op dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Het park ziet er mooi uit	☐	☐	☐	☐	☐
Het park is schoon	☐	☐	☐	☐	☐
Het park is goed onderhouden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar overlast in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar het park als een groene plek	☐	☐	☐	☐	☐

C4 Met welk rapportcijfer waardeert u de volgende onderdelen van het park?

1 zeer slecht – 10 zeer goed

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zitmogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Speelmogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Verlichting	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Groen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

C5 De volgende stellingen gaan over uw ervaringen in het Zuiderpark. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de onderstaande stellingen. Per stelling kruist u het bolletje aan dat het beste bij uw beleving past.

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
In het park ontmoet ik mensen die ik nog niet kende	☐	☐	☐	☐	☐
In het park heb ik vrienden gemaakt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ontmoet in het park mensen van een andere etniciteit	☐	☐	☐	☐	☐
In dit park kom ik meer te weten over gewoonten van anderen	☐	☐	☐	☐	☐
Het park draagt voor mij bij aan ontmoetingen met mensen van een andere etniciteit	☐	☐	☐	☐	☐
Door het bezoeken van dit park heb ik sterkere banden gekregen met mensen van een andere etniciteit	☐	☐	☐	☐	☐
Verschillende etnische groepen kunnen in het park goed met elkaar overweg	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park om even weg te zijn van de alledaagse drukte	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park om mijn gedachten op een rijtje zetten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park om tot mijzelf komen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park voor de privacy	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind privacy in dit park die ik ergens anders niet vind	☐	☐	☐	☐	☐

C6 Welk rapportcijfer geeft u aan het Zuiderpark in het algemeen?

1 zeer slecht – 10 zeer goed

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zuiderpark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

C7 Kent u het Amelandseplein?

- ☐ Ja
- ☐ Nee → Ga door naar de vragen van onderdeel D

C8 Hoe vaak komt u in het Amelandseplein?

- ☐ Nooit
- ☐ Dagelijks (vrijwel iedere dag)
- ☐ Wekelijks (een paar keer per week)
- ☐ Maandelijks (een paar keer per maand)
- ☐ Een paar keer per jaar

- C9 De volgende stellingen gaan over uw beleving van het Amelandseplein. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de onderstaande stellingen. Per stelling kruist u het bolletje aan dat het beste bij uw beleving past.

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
Ik kom graag in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me op mijn gemak in het park	☐	☐	☐	☐	☐
Dit park is een fijne plek om te verblijven	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me vrij in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me gediscrimineerd in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Het park spreekt me aan	☐	☐	☐	☐	☐
Dit park is een levendige plek	☐	☐	☐	☐	☐
Door het park voel ik me goed	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg positieve energie van dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Dit park heeft een goede reputatie	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me veilig in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me welkom in het park	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen in het park kijken naar mij om	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me verbonden met de mensen in het park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar een gemeenschapsgevoel in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben trots op dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Het park ziet er mooi uit	☐	☐	☐	☐	☐
Het park is schoon	☐	☐	☐	☐	☐
Het park is goed onderhouden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar overlast in dit park	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar het park als een groene plek	☐	☐	☐	☐	☐

- C10 Met welk rapportcijfer waardeert u de volgende onderdelen van het park?
1 zeer slecht – 10 zeer goed

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zitmogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Speelmogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Verlichting	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Groen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- C11 De volgende stellingen gaan over uw ervaringen in het Amelandseplein.

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
In het park ontmoet ik mensen die ik nog niet kende	☐	☐	☐	☐	☐
In het park heb ik vrienden gemaakt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ontmoet in het park mensen van een andere etniciteit	☐	☐	☐	☐	☐
In dit park kom ik meer te weten over gewoonten van anderen	☐	☐	☐	☐	☐
Het park draagt voor mij bij aan ontmoetingen met mensen van een andere etniciteit	☐	☐	☐	☐	☐

Door het bezoeken van dit park heb ik sterkere banden gekregen met mensen van een andere etniciteit	☐	☐	☐	☐	☐
Verschillende etnische groepen kunnen in het park goed met elkaar overweg	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park om even weg te zijn van de alledaagse drukte	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park om mijn gedachten op een rijtje zetten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park om tot mijzelf komen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kom in dit park voor privacy	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind privacy in dit park die ik ergens anders niet vind	☐	☐	☐	☐	☐

- C12 Welk rapportcijfer geeft u aan het Amelandseplein in het algemeen?
1 zeer slecht – 10 zeer goed

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Amelandseplein	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

D

De volgende vragen gaan over uw contacten in de buurt.

- D1 De volgende stellingen gaan over u en uw buurt.

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
Ik voel mij thuis in deze buurt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel mij verbonden met deze buurt	☐	☐	☐	☐	☐
Als er een buurtactiviteit (bijvoorbeeld een buurtbarbecue of buurtfeest) georganiseerd zou worden, zou ik hier heen gaan.	☐	☐	☐	☐	☐
Veel van mijn vrienden wonen in dezelfde buurt als waar ik nu woon.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb goede vrienden in deze buurt wonen.	☐	☐	☐	☐	☐

- D2 De volgende stellingen gaan over uw contacten in de buurt.

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
Het contact tussen mij en mijn burens is goed.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak graag een praatje met mijn buurtbewoners.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ga af en toe op bezoek bij mijn burens.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ga meer om met buurtbewoners van mijn eigen etniciteit dan van een andere etniciteit.	☐	☐	☐	☐	☐
Veel van de sociale contacten die ik binnen	☐	☐	☐	☐	☐

mijn buurt heb, zijn met mensen van een andere etniciteit.

Mijn sociale leven speelt zich meer af in andere buurten of steden dan in mijn eigen buurt.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

E

De volgende vragen gaan over verhuiscapaciteit

E1 Bent u van plan binnen nu en twee jaar te verhuizen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

E2 Bent u in staat om te verhuizen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee, want:

E3 Indien u wilt verhuizen, wat is hiervoor de belangrijkste reden?

Meerdere antwoorden mogelijk

- ☐ Ik ben ontevreden over mijn huidige woning.
- ☐ De voorzieningen in Carnisse en Tarwewijk zijn niet naar wens.
- ☐ De buurtomgeving is niet naar wens
- ☐ Ik wil graag een grotere tuin
- ☐ Vanwege werk
- ☐ Ik wil graag een grotere of luxere woning
- ☐ Vanwege veranderingen in privéomstandigheden (denk aan gezinsuitbreiding)
- ☐ Ik wil niet verhuizen

E4 Waar zou u heen willen als u zou verhuizen?

- ☐ Andere locatie binnen Carnisse of Tarwewijk
- ☐ Andere wijk in Rotterdam-Zuid
- ☐ Rotterdam (overige wijken)
- ☐ Plaats buiten Rotterdam, namelijk:
- ☐ Ik wil niet verhuizen

E5 De volgende stellingen gaan over uw verhuiscapaciteit. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de onderstaande stellingen. Per stelling kruist u het bolletje aan dat het beste bij uw mening past.

	Helemaal oneens	Oneens	Niet oneens en niet eens	Eens	Helemaal eens
Als ik zou (kunnen) verhuizen, zou ik verhuizen naar een andere buurt of stad waar veel van mijn vrienden wonen.	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik zou (kunnen) verhuizen, zou ik zeker binnen Carnisse/Tarwewijk blijven wonen.	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik zou (kunnen) verhuizen, zou ik zeker binnen Rotterdam blijven wonen.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil graag in deze buurt blijven wonen.	☐	☐	☐	☐	☐

E6 Als u graag in deze buurt wilt blijven wonen, kunt u dan aangeven waarom?

- ☐ Veel van mijn sociale contacten zijn hier
- ☐ Ik voel mij verbonden met de buurt
- ☐ Anders, namelijk:

G

De enquête eindigt met vragen over uzelf en uw huishouden.

G1 Wat is uw leeftijd:

 Jaar

G2 Tot welke etniciteit rekent u zichzelf?

- ☐ Nederlands
- ☐ Marokkaans
- ☐ Turks
- ☐ Antilliaans
- ☐ Surinaams
- ☐ Anders, namelijk:

G3 Hoe is uw huishouden samengesteld:

- ☐ Alleenstaand
- ☐ Samenwonend / gehuwd, met thuiswonende kinderen
- ☐ Samenwonend / gehuwd, zonder kinderen
- ☐ Eenoudergezin
- ☐ Overig, namelijk:

Beantwoord de volgende vraag (G4) alleen als u thuiswonende kinderen heeft.

Zo nee, ga dan verder met vraag G5

G4 A Hoeveel thuiswonende kinderen heeft u?

- B Hoeveel thuiswonende kinderen zitten er op de basisschool?
- C Zitten deze kinderen in Tarwewijk of Carnisse op school?

	Kinderen
	Kinderen

☐ Ja ☐ Nee

G5 Volgt u op dit moment een opleiding?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, een VMBO opleiding (lbo, mavo, mulo, e.d.)
- ☐ Ja, een HAVO / VWO (hbs) opleiding
- ☐ Ja, een MBO opleiding
- ☐ Ja, een HBO / WO opleiding
- ☐ Ja, een andere opleiding namelijk:

G6 Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

- ☐ VMBO (lbo, mavo, mulo, e.d.)
- ☐ HAVO / VWO (hbs)
- ☐ MBO
- ☐ HBO / WO
- ☐ Anders, namelijk:

- G7 Kunt u aangeven in welke categorie het besteedbaar inkomen per maand van uw huishouden valt? Kortom, hoeveel geld krijgt uw huishouden maandelijks binnen? (Dus uzelf en uw eventuele partner en kinderen)
- ☐ 0 – 999 euro
 - ☐ 1000 – 1499 euro
 - ☐ 1500 – 1999 euro
 - ☐ 2000 – 2499 euro
 - ☐ 2500 – 2999 euro
 - ☐ 3000 – 3499 euro
 - ☐ 3500 – 3999 euro
 - ☐ Meer dan 4000 euro

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking!